

ПРОЛЕТАРЫІ УСІХ КРАЁЎ, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

САВЕЦКАЯ КРАІНА

КРАСАВІК

№ 4
(16)

ОРГАН ЦЭНТРАЛЬНАГА БЮРО
КРЯЗНЯЎСТВА ПРЫ
БЕЛАРУСКАЙ
АКАДЭМІІ
НАВУК

1931

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ.

Прашу на старонках часопісу „Савецкая Краіна“ змясьціць наступнае:

1) Даручэньне Ц.Б.К завербаваць 10 падпісчыкаў на часопіс „Савецкая Краіна“ па Азарыцкаму раёну мною выканана поўнасьцю.

2) Надаючы асабліва важнае значэньне час. „Савецкая Краіна“ ў справе арганізацыі і кіраўніцтва савецкім краязнаўствам, бяруся ў парадку соцсаборніцтва сабраць падпіску яшчэ на 20 экзэмпляраў па Азарыцкаму раёну да 1 мая гэтага году.

3) Выклікаю праз часопіс „Савецкая Краіна“ зрабіць тое самае таварышоў: Немцава—Асіповіцкі раён, Бруя—Тураўскі раён, Падбярэзнага—Нараўлянскі раён, Белавостава—Мсьціслаўскі раён, Славіна—Бабруйскі раён, Лапцэвіча—Рагачэўскі раён, Нікалаева—Гомельскі раён, Нікіфаровіча—Барысаўскі раён, Уладзімірава—Барысаўскі раён, Купрэвіча—Смалявіцкі раён, Палонскага—Аршанскі раён, Ламнёва—Клімавіцкі раён, Турука—Халопеніцкі раён, проф. Салаўёва—Горацкі раён, усе Раённыя Бюро Краязнаўства і ўсіх абвясціўшых сябе ўдарнікамі ў краязнаўчай рабоце.

Член корэспандэнт ЦБК

Т. П. КУЛАКОЎ.

30к-3
6502
Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

САВЕЦКАЯ КРАЇНА

ШТОМЕСЯЧНЫ ОРГАН

ЦЭНТРАЛЬНАГА БЮРО КРАЯЗНАЎСТВА

ПРЫ

БЕЛАРУСКАЙ АКАДЭМІІ НАВУК

ГОД ВЫДАЊНЯ ДРУГІ

красавік

№ 4 (6)

МЕНСК — 1931

За актыўнае змаганьне з вялікадзяржаўным шовінізмам.

Посьпехі барацьбы з ухіламі ў нацпытаньні — у расучым ажыццяўленьні ленінскай нацыянальнай політыкі.

На старонках часопісу „Савецкая Краіна“ мы ставілі задачай паказаць шырокім масам рабочых, колгаснікаў, батрацтва, беднаты і сярадняцтва ўсю контр-рэвалюцыйнасьць, усю шкоднасьць для соцыялістычнага будаўніцтва беларускага нацыянал-дэмакратызму — гэтага агента міравога і ў першую чаргу польскага фашызму. Радам зьмешчаных артыкулаў, зьніштажаючай крытыкай варожасьці і шкоднасьці контр-рэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму ўва ўсіх галінах соцыялістычнага будаўніцтва, навукі і культуры, мы паказалі шырокім працоўным масам БССР, як нацдэмы, распальваючы зьвярыны шовінізм у масах, зьвярыную нянавісьць беларускай нацыянальнасьці да ўсіх прадстаўнікоў небеларускай нацыі — у першую чаргу да вялікарускай — імкнуліся разарваць адзіны фронт пролетарыяту ўсіх нацыянальнасьцяў СССР у соцыялістычным будаўніцтве, імкнуліся адарваць беларускі пролетарыят і працоўных ад соцыялістычнага будаўніцтва, імкнуліся памяшаць пераможнаму ходу соцыялістычнага будаўніцтва ў СССР, павярнуць назад да капіталізму, зьнішчыць ненавісную нацдэмам дыктатуру пролетарыяту ў БССР, утварыць сваю буржуазную капіталістычную БНР пад протэктаратам фашыстоўскай Польшчы — гэтага авангарду і зьлючага цэрбэра міравога імперыялізму.

У гэтых менавіта мэтах нацдэмам патрэбны былі ўсе іх „тэорыі“ аб гістарычнай, эканомічнай, біялёгічнай і інш. самабытнасьці Беларусі, для гэтых мэт патрэбны былі абгрунтаваньні самабытных шляхоў разьвіцьця апошняй ад Расіі; у гэтых мэтах зразумела падрыўная, контр-рэвалюцыйная работа нацдэмаў, накіраваная на нізрынуцьце дыктатуры пролетарыяту ў БССР пры дапамозе інтэрвэнцыі, якую яны рыхтавалі „ўкупе і ўлюбе“ з міравым імперыялізмам, з контр-рэвалюцыянерамі, шкоднікамі ўсіх колераў і адценьняў унутры СССР.

Пільны вартавы пролетарскае дыктатуры спыніў брудную справу інтэрвэнцыяністаў — беларускіх контр-рэвалюцыйных нацдэмаў, пролетарыят БССР сурова пакарае іх — сваіх ворагаў — і зробіць пэўныя вынікі для далейшага пасьпяховага будаўніцтва соцыялізму ў СССР.

Было-б памылковым думаць, што на сёньня мы ўжо цалкам зьнішчылі ў БССР нацыянал-дэмакратызм. Рэшткі яго яшчэ застаюцца, прытуліліся ў падпольлі, бо ня зьнішчаны яшчэ ўмовы, параджаючыя нацыянал-дэмакратызм. У наліччы яшчэ класы і класавая

барацьба, у наліччы яшчэ кулацтва і нэпманы, якія шалёна супраціўляюцца пераможнаму соцыялістычнаму будаўніцтву, пасьпяховаму пабудаваньню соцыялістычнага грамадства.

Асноўнай задачай пролетарскіх і працоўных мас БССР зьяўляецца задача рашучага выкарчоўваньня рэшткаў беларускага контр-рэволюцыйнага нацыянал-дэмакратызму, зьнішчыць у бліжэйшы час самы грунт, на якім можа ўзрастаць гэты шкодны для соцыялістычнага будаўніцтва, для справы міравой пролетарскай рэволюцыі нацыянал-дэмакратызм. Павышэньне энтузіязму шырокіх працоўных мас на соцыялістычнае будаўніцтва, правядзеньне няўхільна генэральнай лініі партыі па індустрыялізацыі краіны, соцыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі і ліквідацыі кулацтва, як класы, на базе суцэльнай калектывізацыі, — асноўная і грунтоўная зброя ў руках пролетарыята ў барацьбе з усімі шкоднымі плынямі і ўхіламі ад генэральнай лініі партыі. Аграмаднейшай і магутнай зброяй у арсэнале барацьбы з беларускім контр-рэволюцыйным нацыянал-дэмакратызмам зьяўляецца няўхільнае правядзеньне ленінскай нацыянальнай політыкі, барацьба супроць ухілаў ад ленінскай нацыянальнай політыкі і асабліва супроць вялікадзяржаўнага шовінізму, як галоўнай небясьпекі на даным этапе.

Сувязь ухілаў у нацпытаньні паміж сабою.

Трэба заўважыць, што нельга разглядаць ухілы ад ленінскай нацыянальнай політыкі асобна, ізолявана адзін ад другога. Нельга ўразумець часам мясцовых шовінізмаў, нацдэмакратызму, без разгляду сувязі апошніх з вялікадзяржаўным шовінізмам і наадварот. Узмацненьне настрою вялікадзяржаўнага шовінізму выклікае ўзмацненьне мясцовых шовінізмаў і наадварот. Адно толькі яскрава, што ў канечным пункце абодва гэтыя шовінізмы змыкаюцца на агульных задачах рэстаўрацыі капіталізму — вялікадзяржаўны шовінізм у інтарэсах вярнуць сабе ўтрачаныя прывілеі для панаваўшай раней вялікарускай нацыі, а мясцовыя шовінізмы ў інтарэсах утварэньня самастойнай буржуазнай нацыянальнай дзяржавы, а агульная для абодвух мэта — рэстаўрацыя капіталізму.

Гэтым менавіта можна тлумачыць меўшыя месца пэўныя стыкі паміж махровымі нацдэмамі і вялікадзяржаўнымі шовіністамі ў БССР. Гэта тлумачыцца тым, што і вялікадзяржаўныя шовіністы і нацдэмы зьяўляюцца носьбітамі інтарэсаў аднаго класы — буржуазіі, а інтарэсы гэтага класы розных нацый агульныя.

Важную ролю для стыку вялікадзяржаўных шовіністаў з нацдэмамі трэба аддаць тэй пераафарбоўцы першых у нацыяналістаў, якая адбылася пасьля Кастрычнікавай рэволюцыі. Справа ў тым, што пасьля Кастрычнікавай рэволюцыі расійская буржуазія ўскладала вялікія надзеі на так званую „цэнтрабежную сілу рэволюцыі“. Яна бачыла пагібель пролетарскай дыктатуры ў тым, што ад РСФСР аддзяляецца Украіна, Польшча, Фінляндыя, Латвія, Беларусь і іншыя нацыянальныя акраіны і падтрымлівала гэтае аддзяленьне ў нацыяналістычным, буржуазным — капіталістычным разуменьні гэтага процэсу, які выкліча (па думцы буржуазіі) аслабленьне бальшавікоў і іх капітуляцыю, утварыць мажлівасьць больш лёгкага разгрому ненавісных ёй бальшавікоў. Як бачна, стаўка была на тое, каб праз асобныя буржуазныя нацыянальныя арганізмы прыйсьці да „адзінай, непадзельнай Расіі“. Прыведзеныя тут прычыны пры агульнасьці канечных мэт у вялікадзяржаўнікаў і ў нацдэмаў і былі цэмантамі для стыку ў радзе

пытанняў паміж імі. Гэтым і толькі гэтым можна вытлумачыць саюз такіх махровых і чорнасоценных вялікадзяржаўных шовіністаў, як Дурнаво, Жарынаў, Любаўскі, Карскі і інш. з беларускімі нацдэмамі. Вынік з усяго вышэйпаказанага адзін, каб выбіць зброю з рук нацдэмаў і вялікадзяржаўных шовіністаў, неабходна правільнае ажыццяўленьне, няўхільнае правядзеньне ленінскай нацыянальнай політыкі камуністычнай партыі. Неабходна рашучая, упартая, ваяўнічая барацьба на два фронты з ухіламі ад ленінскай нацполітыкі, правадзімай камуністычнай партыяй.

Соцыяльна-клясавы зьмест ухілаў у нацполітыцы.

У чым існасьць, соцыяльна-клясавы зьмест абодвух ухілаў ад ленінскай нацполітыкі як у бок вялікадзяржаўнага шовінізму, так і ў бок мясцовых шовінізмаў?

Вось як яскрава гаворыць аб гэтым т. Сталін у сваёй справаздачы на XVI зьездзе УсёКП(б):

„Існасьць ухілу да вялікадзяржаўнага шовінізму месціцца ў імкненьні абыйсьці нацыянальныя разьлічча мовы, культуры, быту; у імкненьні падрыхтаваць ліквідацыю нацыянальных рэспублік і абласцей; у імкненьні падарваць прынцып нацыянальнай роўнасьці і разьвінчаць політыку партыі па нацыяналізацыі апарату, нацыяналізацыі прэсы, школы і іншых дзяржаўных і грамадзкіх арганізацый“.

І далей.

„Існасьць ухілу да мясцовага нацыяналізму месціцца ў імкненьні абасобіцца і замкнуцца ў рамках свае нацыянальнай шкарлупы; у імкненьні затушаваць клясавыя супярэчнасьці ўнутры свае нацыі; у імкненьні забараніцца ад вялікарускага шовінізму шляхам адыходу ад агульнага патоку соцыялістычнага будаўніцтва; у імкненьні ня бачыць таго, што набліжае і аб'яднае працоўныя масы нацыянальнасьцяй СССР, і бачыць толькі тое, што можа іх аддаліць адзін ад аднаго“.

Бяз лішніх коментароў вынікае з прыведзенага, што, ня гледзячы на ўсю сваю надворную процілегласьць абодва гэтыя ўхілы прыводзяць да аднаго агульнага — першы праз фактычнае аслабленьне і падпарадкаваньне слабейшых нацый, другі праз разабшчэньне, разьдзяленьне адзінства нацый — да ліквідацыі дыктатуры пролетарыяту СССР, да рэстаўрацыі капіталізму.

Вялікадзяржаўны шовінізм — галоўная небясьпека на даным этапе.

XVI зьезд УсёКП(б) з усёй рашучасьцю завастрыў увагу на неабходнасьці рашучага змаганьня на два фронты з ухіламі ад ленінскай нацыянальнай політыкі, кваліфікуючы ўхыл да вялікадзяржаўнага шовінізму, як галоўную небясьпеку на даным этапе.

„Галоўную нябесьпеку на даным этапе ўяўляе вялікадзяржаўны ўхыл, які пытаецца рэвізаваць асновы ленінскай нацыянальнай політыкі і пад сыцягам інтэрнацыяналізму прыкрывае імкненьне аджываючых клясаў панаваўшай раней вялікарускай нанацыі зьвярнуць сабе ўтрачаныя прывілеі.“

Упоравень з гэтым актывізуецца ўхыл да мясцовага нацыяналізму, які паслабляе адзінства народаў СССР і грае на руку інтэрвэнцыі“.

Аднолькавы соцыяльна-клясавы змест абодвух ухілаў заметны кожнаму. Як-бы ня імкнуўся вялікадзяржаўны ўхіл апрагнуць на сабе тогу інтэрнацыяналізму, „інтэрнацыяналізм“ гэты будзе накіраваны выключна на „зварот панаваўшай раней вялікарускай нацыяй утрачаных прывілей“, як і мясцовы шовінізм па словах т. Сталіна на XVI зьездзе (політсправаздача ЦК):

„атабражае нездавальненне аджываючых клясаў раней прыгнечаных нацый рэжымам дыктатуры пролетарыяту, іх імкненне абасобіцца ў сваю нацыянальную дзяржаву і ўстанавіць там сваё клясавое панаванне.

Небясьпека гэтага ўхілу месціцца ў тым, што ён культывуе буржуазны нацыяналізм, аслабляе адзінства працоўных народаў СССР і грае на руку інтэрвэнцыяністаў“.

Небяспечнасьць ухілу да вялікадзяржаўнага шовінізму шмат мацней таму, што калі мясцовыя шовінізмы маюць яскрава выяўленую буржуазную падаплёку, лёгка раскрываемую для ўсякага працоўнага, то вялікадзяржаўны шовінізм маскуецца ў „рэвалюцыйную“, „інтэрнацыянальную“ лаштавіну, якую ня так проста адрозьніць разглядаецца. Але калі паглядзець у глыбіню пытання, калі глыбока прааналізаваць гэты ўхіл, то ўскрыецца ўся яго рэакцыйнасьць, контр-рэвалюцыйнасьць і шкоднасьць.

Вось як т. Сталін у політсправаздачы ЦК на XVI зьездзе ЎсеКП(б) даказвае небяспеку ўхілу да вялікадзяржаўнага шовінізму, як галоўную на даным этапе.

„Ухілістыя гэтага тыпу выходзяць з таго, што, так як пры перамозе соцыялізму нацыі павінны зьліцца ў адно, а іх нацыянальныя мовы павінны прэўраціцца ў адзіную агульную мову, то прышла пара для таго, каб ліквідаваць нацыянальныя разьліччкі і адмовіцца ад політыкі падтрыманьня разьвіцьця нацыянальнай культуры раней прыгнечаных народаў. Яны спасылаюцца пры гэтым на Леніна, няправільна цытуючы яго, а часам проста скажаючы і ўзводзячы паклёп на Леніна“.

І далей тав. Сталін даводзіць:

„Ленін ніколі не гаварыў, што нацыянальныя разьліччкі павінны зьнікнуць, а нацыянальныя мовы павінны зьліцца ў адну агульную мову ў межах адной дзяржавы, да перамогі соцыялізму ў сусьветным маштабе. Ленін гаварыў нешта проста працівавага, што „нацыянальныя і дзяржаўныя разьліччкі паміж людзьмі і краінамі... будуць трымацца ашчэ вельмі доўга нават пасля ажыццяўленьня дыктатуры пролетарыяту ў сусьветным маштабе“ (т. XVII, ст. 178)... Ленін ніколі не гаварыў, што зьністажэньне нацыянальнага ўціску і зьліяньне інтарэсаў нацыянальнасьцяў у адно цэлае роўнасьць зьністажэньню нацыянальных разьліччак. Мы зьністожылі нацыянальны ўціск, нацыянальныя прывілеі і ўстанавілі нацыянальную роўнасьць. Мы зьністожылі... дзяржаўныя межы... прымежныя слупы і мытныя перашкоды паміж нацыянальнасьцямі СССР... Але гэта ня значыць, што мы зьністожылі тым самым нацыянальныя разьліччкі мовы, культуры, быту і г. д. Але калі нацыянальныя разьліччкі, мова, культура, быт і г. д. застаюцца, то патрабаваньні зьністажэньня нацыянальных рэспублік і абласцей у даны гістарычны перыяд зьяўляюцца запатрабаваньнямі рэакцыйнымі, накіраванымі супроць інтарэсаў дыктатуры пролетарыяту... у пагоню за паказным інтэрнацыяналізмам нашы

ўхілісты папалі ў лапы рэакцыйных вялікарускіх шовіністаў і забыліся аб лёзунгу культурнай рэвалюцыі ў пэрыод дыктатуры пролетарыяту, які мае аднолькавую сілу для ўсіх народаў СССР, і для вялікарусаў, і для невялікарусаў... Ленін ніколі не гаварыў, што лёзунг нацыянальнай культуры пры дыктатуры пролетарыяту зьяўляецца рэакцыйным лёзунгам. Наадварот, Ленін заўжды стаяў за тое, каб памагчы народам СССР разьвіць сваю нац. культуру“.

Прыведзеная цытата з дакладу т. Сталіна яскрава паказвае існасьць ленінскага разуменьня нацполітыкі і ўсю антыкомуністычнасьць, шкоднасьць ўхілістаў да вялікадзяржаўнага шовінізму. Асноўная задача партыі пролетарыяту ў пэрыод дыктатуры пролетарыяту і заключаецца ў тым, каб, ваяўніча змагаючыся з ўхіламі ад ленінскай нацыянальнай політыкі, даць мажлівасьць разьвіцьця ўсім нацыянальнасьцям да той ступені, каб разам з пролетарыятам панаваўшай раней нацыі ўвайсьці ў соцыялізм, зьліцца ў адзінай (па зьместу і па форме) культуры пасля перамогі соцыялізму ў сусьветным маштабе. Для гэтага і толькі для гэтага комуністычная ленінская партыя рашуча змагаецца з усялякімі антыпартыйнымі ўхіламі ў нацыянальным пытаньні. Комуністычная партыя разглядае нацпытаньне не як самамэту, а як магутны сродак праз сваю нацыянальную культуру (нацыянальную па форме, пролетарскую па зьместу) пераможна прыйсьці да камунізму. З гэтага пункту гледжаньня лёзунг нацыянальнай культуры пры дыктатуры пролетарыяту зьяўляецца рэвалюцыйным лёзунгам у процівагу рэакцыйнасьці яго пры буржуазным ладзе.

Вось што па гэтаму пытаньню мы чытаем у політсправаздачы т. Сталіна на XVI зьездзе УсёКП(б):

„Ленін стаяў цалкам і поўнасьцю за лёзунг разьвіцьця нацыянальнай культуры ва ўмовах дыктатуры пролетарыяту... Адмаўленьне лёзунгу нацыянальнай культуры ва ўмовах дыктатуры пролетарыяту азначае адмаўленьне неабходнасьці культурнага ўздыму невялікарускіх народаў СССР, адмаўленьне неабходнасьці агульнаадукацыйнай асьветы для гэтых народаў, аддачу гэтых народаў на духоўную кабалу рэакцыйным нацыяналістам.

Ленін, сапраўды, кваліфікаваў лёзунг нацыянальнай культуры пры панаваньні буржуазіі, як лёзунг рэакцыйны, бо буржуазная па свайму зьместу і нацыянальная па сваёй форме культура, мае сваёй мэтай атруціць масы атрутай нацыяналізму і ўзмацніць панаваньне буржуазіі. Соцыялістычная па свайму зьместу і нацыянальная па форме (нацкультура пры дыктатуры пролетарыяту — заўвага аўтара) культура мае сваёй мэтай выхаваць масы ў духу інтэрнацыяналізму і ўзмацніць дыктатуру пролетарыяту“.

Як вынікае з сказанага тут, Ленін заўжды моцна біў па буржуазнаму зьместу нацыянальнай культуры, а не па яе нацыянальнай форме. Пагэтаму ад тых, хто бярэ стаўку на ліквідацыю нацыянальных культур зараз, так і нясе густым пахам махровых вялікадзяржаўных шовіністаў, бо... „пэрыод дыктатуры пролетарыяту і будаўніцтва соцыялізму ў СССР ёсьць пэрыод росквіту нацыянальных культур, соцыялістычных па зьместу і нацыянальных па форме“ (Сталін — політсправаздача ЦК XVI зьезду).

Патрэбна рашуча даць бой галоўнай небясьпецы ў нацыянальным пытаньні — вялікадзяржаўнаму шовінізму, адначасова не паслабляючы

барацьбы з усімі іншымі мясцовымі шовінізмамі. Партыя і надалей павінна змагацца ў нацпытанні на два фронты, як на два фронты вялая барацьба і раней. На гэту двухбаковую барацьбу супроць нацыяналізму Ленін паказваў з усёй яскравасьцю, не застаўляючы аніякіх сумненняў:

„Пролетарыят павінен патрабаваць свабоды політычнага аддзяленьня колёній і нацый, прыгнятаемых „яго“ нацыяй. У праціўным выпадку інтэрнацыяналізм пролетарыату застанецца пустым і славесным: ні давер’е, ні клясавая солідарнасьць паміж рабочымі прыгнечанай і прыгнятаючай нацыі немажлівы“.

Тут Ленін высоўваў перад пролетарыятам панаваўшых нацый задачу патрабавання поўнага вызваленьня прыгнечаных нацый ад уціску буржуазіі „сваіх“ нацый. Але побач з гэтым і перад соцыялістамі прыгнечаных нацый Ленін высоўвае таксама пэўныя задачы ў нацыянальным пытанні. Вось гэтыя задачы:

„Соцыялісты прыгнятаемых нацый асабліва павінны адстойваць і праводзіць у жыццё поўнае і бязумоўнае, у тым ліку і арганізацыйнае, адзінства рабочых прыгнечанай нацыі з рабочымі прыгнятаючай нацыі. Бяз гэтага немажліва адстаяць самастойную політыку пролетарыату і яго клясавую солідарнасьць з пролетарыятам іншых краін пры ўсіх і ўсялякіх прадзелках, здрадзе і шальмаўстве буржуазіі, бо буржуазія прыгнечаных нацый ператварае лёзунгі нацыянальнага вызваленьня ў абман рабочых“.

Яскравейшым прыкладам для ілюстрацыі прыведзенага тут зьяўляецца здрадніцтва нацыянал-вызваленчаму руху Гандзі ў Індыі, які прадаў інтарэсы індыйскага пролетарыату (як гэта прадказаў Ленін у прыведзенай цытаце) імперыялістычнай ангельскай і „роднай“ індыйскай буржуазіі.

На неабходнасьць рашучага змаганьня менавіта з абодвума ўхіламі ад ленінскай нацыянальнай політыкі ўказвалі Х і XII зьезды ЎсеКП(б) у сваіх рэзолюцыях па нацпытаньню, прычым ухіл да вялікадзяржаўнага шовінізму ўжо і тады кваліфікаваўся Х зьездам ЎсеКП(б), як галоўная небясьпека:

„Зьезд рашуча асуджае абодва гэтыя ўхілы, як шкодныя і небясьпечныя для мэт камунізму, лічыць патрэбным указаць асобую небясьпеку і асобую шкоднасьць першага ўхілу — ухілу ў бок вялікадзяржаўнасьці, колёнізатарства“.

Вывад павінен быць зроблены з усіх прыведзеных доказаў адзін, што галоўную небясьпеку на даным этапе стварае вялікадзяржаўны шовінізм, што барацьба з ім павінна быць у цэнтры ўвагі, што апрача ідэолёгічных і арганізацыйных мер барацьбы з гэтай галоўнай на даным этапе небясьпекай, агромную ролю павінны адыграць і эканомічная дапамога адсталым, прыгнятаемым раней, акраінным нацыям, каб падцягнуць, падняць гэтыя адсталыя, прыгнятаемыя вякамі нацыі і эканомічна і культурна да роўню панаваўшай раней вялікаруускай нацыі. Гэтым пытаньням савецкая ўлада аддае шмат увагі, менавіта гэтым тлумачыцца тое, што больш сотні розных нацыянальнасьцяў у СССР, раней ураджаваўшых, рэзаўшыхся паміж сабою, зрабілі з СССР краіну нацыянальнага супрацоўнічання па шляху пераможнага соцыялістычнага будаўніцтва, заместа былой турмы народаў.

Выканаць дырэктывы партыі аб беларусізацыі—баяваа задача дня.

БССР у складзе Савецкага Саюзу, дзякуючы правільнаму правядзеньню ленінскай нацыянальнай політыкі дасягнула значных поспехаў. За 10 год свайго існаваньня ў складзе СССР яна вырасла эаномічна і культурна і далей шпарка ідзе па шляху ператварэньня з адсталай краіны ў магутную індустрыяльна-калгасную частку СССР. Увесь час свайго соцыялістычнага будаўніцтва БССР уздымаецца на ровень сваіх сабратаў РСФСР і УССР, каб разам з усімі нацыянальнасьцямі прыйсьці да соцыялізму. Беларусізацыя і карэнізацыя апарату БССР у радзе задач соцыялістычнага будаўніцтва займалі патрэбнае месца, даючы ў рукі працоўных мас БССР сапраўды магутную зброю для эаномічнага і культурнага ўздыму, а з другога боку выбіваючы з рук ворагаў пролетарскай дыктатуры ў БССР, ярых буржуазных беларускіх шовіністаў—тыпу нацдэмаў, нацпортуністаў і інш.—зброю барацьбы супроць савецкай улады.

Гэтым тлумачыцца тая ўвага, якую зьвяртала КП(б)Б на правядзеньне беларусізацыі і карэнізацыі. Гэтым тлумачацца і тыя агромныя поспехі у гэтай галіне, якіх дабілася БССР.

Але-ж поруч з гэтым мы наглядаем і адваротнае зьявішча. Асобныя няўстойлівыя элементы з КП(б)Б, у некаторых мясцох і асобныя арганізацыі КП(б)Б, пад націскам дробна-буржуазнага і буржуазнага асяродзьдзя, забываюцца на неабходнасьць сталага, штодзённага ажыццяўленьня дырэктыў КП(б)Б у нацпытаньні, упускаюць гэтыя дырэктывы, аслабляюць увагу да нацпытаньня, аб'ектыўна гэтым даючы мажлівасьць узрадзіцца і праявіцца вялікадзяржаўнаму шовінізму. Рад выпадкаў недаацэнкі, ігнараваньня, невыкананьня дырэктыў КП(б)Б аб беларусізацыі, аб якіх шмат паведамлялася ў нашым друку, навочна сьведчаць аб наліччы ў БССР галоўнай небясьпекі—вялікадзяржаўнага шовінізму. Ці-ж не праявамі вялікадзяржаўнага шовінізму можна вытлумачыць актыўнае і пасыўнае супраціўленьне беларусізацыі ў апаратах: Белкоопсаюзу, Белкалгасцэнтру, Наркамзему, Наркамфіну, асабліва на чыгуны і ў іншых цэнтральных установах Менску („Зьвязда“ № 88 ад 31/ІІІ-31 г.). Ці ня вылазкай махровых вялікадзяржаўных шовіністаў трэба лічыць вылазку настаўніцы Семіяжаўскай школы, Чырвона-Слабодзкага раёну Гуло і загадчыка гэтае школы, закончанага опартуніста—Новіка. Узмацненьнем пазыцый вялікадзяржаўнага шовінізму трэба лічыць і тую недаацэнку кампаніі правядзеньня месячніку беларусізацыі на мясцох—Полацак, Клімавічы, Юравічы і інш. („Зьвязда“ № 88 ад 31/ІІІ-31 г.). Гэта сьведчыць аб тым, што ва ўмовах абвостранае клясавае барацьбы, калі вядзецца рашучае наступленьне соцыялістычных элемэнтаў на ўсіх франтах, клясавы вораг актыўна выступае супроць ленінскай нацыянальнай політыкі, і, у пэўных выпадках, выкарыстоўваючы ўсё, выяўляецца ў выглядзе вялікадзяржаўнага шовінізму. У Талачынскім раёне вялікадзяржаўны шовінізм зьявіўся натуральным вынікам недаацэнкі беларусізацыі з боку парт-аганізацыі, бо толькі гэтым можна вытлумачыць рад заяў адказных раённых работнікаў, што „калі я ня буду ведаць беларускую мову, то мяне ў турму не пасадзяць, а калі будзе правалена гаспадарчая кампанія, ці ня будуць даны сваечасова весткі, то могуць пасадзіць у турму“—Чарнушын, Захарэнка і інш. („Зьвязда“ № 88 ад 31/ІІІ-31 г. „Аб задачах беларусізацыі“—А. Гаруновіч). Рад абураючых выпадкаў вялікадзяржаўнага шовінізму мелі месца ў Аршанскім, Крупскім, Лоеў-

скім і шмат іншых раёнах. Усё гэта сьведчыць аб паслабленьні ленінскіх пазіцый у нацпытаньні, усё гэта—вынік забвеньня і невыкананьня дырэктыў ЦК КП(б)Б, гэта сьведчыць аб неразуменьні ленінскай нацыянальнай палітыкі асобнымі, нават адказнымі членамі партыі і асобнымі выскковымі ячэйкамі. Усё гэта сьведчыць асабліва аб недастатковай увазе справе беларусізацыі і растлумачэньня асноў ленінскай нацполітыкі сярод тэхнічнай інтэлігенцыі—інжынэраў, агрономаў, тэхнікаў, дактароў і іншых з боку адпавядаючых профсаюзных арганізацый. Для гэтых арганізацый і асоб на сёнешні дзень усё яшчэ застаецца незразумелым, што беларусізацыя зьяўляецца сродкам уцягненьня сапраўдна шырокіх беларускіх працоўных мас у сапраўднае соцыялістычнае будаўніцтва. Толькі неразуменьне гэтага штурхнула асобных членаў партыі ў абдымкі вялікадзяржаўных шовіністаў і шовіністаў іншых колераў і адценьняў.

Трэба рашуча ўзяцца за выкананьне ўсіх дырэктыў ЦК КП(б)Б аб беларусізацыі, трэба арганічна беларусізаваць апарат, арганізаваць сапраўднае абслугоўваньне шырокіх мас наведвальнікаў на іх роднай мове. Трэба адмовіцца ў далейшым ад формальнай папернай беларусізацыі апарату, дзе вяршыцелю і адзіным „правадніком беларусізацыі“ зьяўляецца машыністка, якая ратуе кіраўнікоў гэтых устаноў ад ганебнага „правалу“, прыкрываючы чыноўніча-бяздушныя адносіны да гэтага важнейшага пытаньня.

КП(б)Б і краіна зараз праводзяць рашучую барацьбу з выкрытым беларускім контр-рэвалюцыйным нацыянал-дэмакратызмам, ставячы сваёй задачай выкарчаваць рэшткі і знішчыць самы грунт, на якім узраджаецца гэты від шовінізму. Цікава адзначыць, што вялікадзяржаўны шовінізм скарыстаў гэтую барацьбу з беларускім нацыянал-дэмакратызмам у сваіх контр-рэвалюцыйных мэтах. Распускаючы провокацыйныя чуткі аб тым, што беларускае прыгнятаецца, за беларускую справу садзяць у турму, прапагандуючы, што беларускія контр-рэвалюцыйныя нацдэмы-інтэрвэнцыяністы былі барацьбітамі за беларусізацыю і за гэта пасаджаны ў турму,—вялікадзяржаўныя шовіністы імкнуцца гэтым самым узбудзіць працоўныя масы Беларусі супроць савецкай улады і яе органаў—органаў пролетарскай дыктатуры. Трэба сказаць, што ў колах часткі беларускай інтэлігенцыі гэтакая прапаганда мае пэўны посьпех і пэўныя вынікі. Такія інтэлігенцыя шарахаецца ўбок ад беларусізацыі; ня маючы дастатковага і належнага растлумачваньня асноў ленінскай нацыянальнай палітыкі, ігноруе культурнае будаўніцтва, кідаецца ў абдымкі вялікадзяржаўных шовіністаў і лье вадзі на млын кулацкай капіталістычнай рэстаўрацыі. Недаацэнка нацпытаньня ў асобных партарганізацыях яшчэ больш спрыяе гэтаму процэсу.

Характэрна адзначыць, што значныя колы інтэлігенцыі БССР зусім адхінуліся ад краязнаўчай работы, не разумеючы таго, што краязнаўчая работа—форма ўцягненьня шырокіх мас у соцыялістычнае будаўніцтва краіны праз вывучэньне свайго раёну. Тая акалічнасьць, што беларускі контр-рэвалюцыйны нацыянал-дэмакратызм выкарыстоўваў старое краязнаўства ў сваіх контр-рэвалюцыйных інтэрвэнцыянісцкіх мэтах і што гэта было выкрыта, у прапагандзе вялікадзяржаўных шовіністаў вытлумачваецца так, што нацдэмы арыштаваны за тое, што працавалі ў краязнаўстве, а таму вынік для такіх пластоў інтэлігенцыі, бяжы далей ад краязнаўчай працы, ня выпісвай і ня чытай краязнаўчага часопісу „Савецкая Краіна“.

Адрыжкай вялікадзяржаўнага шовінізму трэба лічыць і тое, зараз распаўсюджанае зьявішча, што калі па тым ці іншым пытаньні сказаў нацдэм хоць і правядлова, дык трэба сказаць абавязкова наадварот. „Напрыклад, калі нацдэм гаворыць, што беларуская соцыялістычная грамада зьяўлялася папярэдняй КП(б)Б, дык трэба сказаць, што наадварот, беларуская соцыялістычная грамада была і ёсьць контр-рэвалюцыйная і рэакцыйная арганізацыя. Калі нацыянал-дэмакратызм зрабіў Кастуся Каліноўскага нацыянальным гэроем і папярэднякам бальшавікоў у Беларусі, дык трэба сказаць як-раз наадварот, што К. Каліноўскі—ёсьць чорны рэакцыянэр, яшчэ горшым Мураўёў-вешацель“. („Зьвязда“ № 91 ад 3/IV-31 г.—Рыўлін—„Да пытаньня аб павышэньні тэорытычнай вучобы партактыву“). У гэтым-жа артыкуле т. Рыўлін далей прыводзіць цэлы рад выкладкаў такога тэорытычнага ўпрашчэньства. Напрыклад, дакладчык у т-ве гісторыкаў-марксыстаў на тэму аб „Нашай Ніве“ так зарапартаваўся, што „забыўся аб дыялектычным падыходзе да пытаньня, перагнуў палку, даказваючы, што „Наша Ніва“ суцэльная контр-рэвалюцыйная арганізацыя“.

У барацьбе з контр-рэвалюцыйнай нацыяналістычнай тэорыяй „самабытнасьці“ ў нас часта забываюцца аб асаблівасьцях разьвіцьця БССР, якія сапраўды ёй уласныя.

Усё гэта гаворыць за тое, што тыя, хто не ўладае дыялектычным мэтам марксызму-ленінізму ў гарачнасьці барацьбы скатваецца на буржуазныя пазіцыі вялікадзяржаўнага шовінізму, скатваецца да адмаўленьня нацыянальнай формы. Гэтая небясьпека на сучасным этапе соцыялістычнага будаўніцтва ў БССР ёсьць і зараз наступіў момант рашуча ўдарыць па гэтай небясьпецы, а разам з ёю і па вялікадзяржаўнаму шовінізму, як галоўнай небясьпецы на даным этапе.

Недарма, ня гледзячы на рад даных раней КП(б)Б дырэктыў па нацпытаньню, ЦК КП(б)Б вынес яшчэ спэцыяльную пастанову „Аб мерапрыемствах па ўзмацненьню беларусізацыі“. У гэтай пастанове падрабязна даюцца дырэктывы, ставяцца задачы перад усімі партарганізацыямі і перад савецкім дзяржаўным апаратам аб рашучым правядзеньні беларусізацыі. Задача ўсіх партыйных арганізацый, усіх ячэек, усіх членаў КП(б)Б, профсаюзаў, савецкага апарату заключаецца ў тым, каб дасканалы азнаёміўшыся з гэтай пастановай, дасканалы вывучыўшы яе, рашуча ўзяцца за прэтварэньне яе ў жыцьцё.

Ігнораваньню, недаацэнцы нацпытаньня і беларусізацыі, як сродку прыабшчэньня шырокіх працоўных мас Беларусі да соцыялістычнага будаўніцтва, павінен быць пакладзены канец. Рашучым правядзеньнем беларусізацыі, рашучым ажыццяўленьнем дырэктыў ЦК КП(б)Б аб абслугоўваньні іншых нацыянальнасьцяў БССР на іх роднай мове, рашучым правядзеньнем работы па эаномічнаму і культурнаму ўздыму ўсіх нацыянальнасьцяў БССР, рашучым ажыццяўленьнем ланінскай нацыянальнай палітыкі,—нянасем руйнуючы ўдар вялікадзяржаўнаму шовінізму.

Першае мая на Беларусі.

(Гістарычны нарыс).

Першае мая—святая міжнародная солідарнасці і пратэсту пролетарыяту ўсяго сьвету супроць эксплёатацыі, дасягаючай свайго найвышэйшага росквіту пры капіталізьме. У гэты дзень мільёны працоўных усіх краёў, пад кіраўніцтвам сваіх камуністычных партый, зьбіраюцца пад чырвоным сьцягам, падлічваюць свае дасягненні, *падлічваюць свае сілы*. Дзень першага мая зьяўляецца сьвятам надыходзячай перамогі над капіталізмам, у змаганьні за лепшую будучыню, за соцыялізм. На працягу больш трыццаці гадоў у дзень першага мая ў 6. Расійскай імперыі пролетарыят выходзіў на вуліцу і вёў бязупыннае змаганьне з самаўладствам і ў гэтым змаганьні навучаўся перамагаць. Шматгадовае змаганьне прывяло ў выніку да таго, што рабочыя ў саюзе з бяднейшым сялянствам і батрацтвам былой царскай Расіі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі ў кастрычніку 1917 г. ўзялі ўладу ў свае рукі.

Устанаўленьне сьвята.

Сорак год таму назад, 14 ліпеня 1889 г., быў адчынены ў Парыжы I конгрэс II Інтэрнацыяналу. На ім зарадзілася ідэя рабочага сьвята, і была прынята першая рэзолюцыя аб сьвяткаваньні Першага мая.

„Вызначаецца вялікая міжнародная маніфэстацыя,—пісалася ў ёй,—у час раз назаўсёды ўстаноўлены такім чынам, каб разам ва ўсіх гарадох у адзін устаноўлены дзень рабочыя прад’явілі грамадзкай уладзе запатрабаваньні зьмяншэньня законам рабочага дня да васьмі гадзін, а таксама выкананьня ўсіх другіх пастановаў міжнароднага конгрэсу ў Парыжы.

У зьвязку з тым, што гэтка-ж маніфэстацыя ўжо вызначана на 1-ае мая Амэрыканскай фэдэрацыяй працы на конгрэсе гэтай фэдэрацыі ў Сан-Люі ў сьнежні 1888 г., то гэты-ж самы дзень прыняты і для міжнароднае маніфэстацыі.

Рабочыя розных нацыянальнасьцяў арганізуюць гэту маніфэстацыю так, як гэта ім будуць дазваляць умовы іх краю*.

На заклік конгрэсу адгукнуўся пролетарыят большасьці дзяржаў. Рабочыя Францыі, Бэльгіі, Гішпаніі, Аўстрыі і Паўночнай Амэрыкі адсьвяткавалі 1-ае мая 1890 г. спыненьнем працы.

На другім конгрэсе, які адбыўся ў Брусэлі ў 1891 г., зноў была прынята рэзолюцыя аб першамайскім сьвяце, якая дапаўняла першую.

„Міжнароднае свята 1-га мая,—чытаем у ёй,—адначасова прысвечана прынцыпу 8 гадзін, рэгляментацыі працы і сусветнаму ўмацаванню пролетарыату ў яго імкненні зацвердзіць згоду паміж народамі.

Конгрэс, каб захаваць за 1-м мая яго сапраўдны соцыяльны характар запатрабавання васьмігадзіннага рабочага дня і замацавання клясавага змагання, устанаўляе адзіную дэманстрацыю для рабочых усіх краёў. Гэта дэманстрацыя прызначаецца на першае мая, рэкамендуецца спыненне працы там, дзе гэта магчыма“.

У 1893 г., у Цюрыху трэці конгрэс таксама пастанавіў аб неабходнасці баставаць у дзень Першага мая.

Сярод некаторых соцыял-дэмакратычных арганізацый былі спробы перанесці майскае свята на вечар пасля працы, або на бліжэйшую нядзелю.

Гэта асабліва яскрава выявілася сярод нямецкіх соцыял-дэмакратаў. Так, 1-е мая 1890 г. нямецкія рабочыя святкавалі ў наступную нядзелю і гэтым фактам было адразу зьменшана рэволюцыйнае значэнне Першага мая. А ўжо адсюль пачалося опартуністычнае прыслужніцтва, лізаблюдства, угодніцтва перад буржуазіяй і згода з ёю.

Конгрэс, які ў 1904 г. сабраўся ў Амстэрдаме, ухваліў:

„Пацвярджаючы пастановы міжнародных конгрэсаў у Парыжы 1889 г., у Брусэлі 1891 г., Цюрыху ў 1893 г. і ў Парыжы 1900 г., міжнародны конгрэс у Амстэрдаме самым рашучым чынам прапануе партыйным соцыял-дэмакратычным арганізацыям і професіянальным саюзам усіх краёў кожны год 1-га мая маніфэставаць на карысць увядзення законадаўчым шляхам васьмігадзіннага рабочага дня, здзяйснення клясавых запатрабаванняў пролетарыату і агульнага міру.

Каб найлепш наладзіць першамайскія дэманстрацыі, трэба спыніць працу.

Для таго конгрэс абавязвае пролетарскія арганізацыі ўсіх краёў спыніць працу ў дзень Першага мая ўсюды, дзе гэта можа быць выканана без шкоды для інтарэсаў рабочых“.

Ня гледзячы на такія пастановы сваіх конгрэсаў, II Інтэрнацыянал на практыцы пайшоў у бок опартунізму і згодніцтва, ён усё болей і болей звараचाў на шлях рэформ, мірнага развіцця, парламентарызму, адмаўлення клясавага значэння мас, змагання шляхам паўстання.

Ужо за дзесяць год да пачатку імперыялістычнае вайны Першае мая страціла сваю рэволюцыйную афарбоўку, сваё былое значэнне і зрабілася нейкім абрадам, традыцыяй.

У буржуазіі страх прайшоў. А ў час вайны першамайскі сыяг быў скручаны і паложаны ў архіў, а над галавамі пролетарыату, які буржуазія вяла на пагібель за інтарэсы свае кішэні, быў разгорнуты соцыял-дэмакратычнымі правадырамі II Інтэрнацыяналу сыяг нацыянальны.

Святкавання Першага мая на Беларусі да рэвалюцыі 1905 г.

Гісторыя Першага мая на Беларусі цесна звязана з гісторыяй рабочага руху ў Расіі і на Беларусі. Ва ўмовах політычнага і нацыянальнага ўціску, эканомічнага прыгнечання з боку самаўладства рабочым Беларусі прыходзілася арганізоўвацца і ратавацца ад эксплёатацыі. Рабочыя арганізацыі па гарадох Беларусі існуюць з 70-х

гадоў, калі ўжо шмат гурткоў існавала ў Вільні, Дзвінску, Менску, Магілеве, Горадні і інш. мясцох; усе яны нават ухадзілі ў арганізацыйна ў адну арганізацыю; у склад іх уваходзілі рабочыя і вучні. Менскія народавольцы ў 1880—82 г.г. мелі сваю моцную арганізацыю і налічвалі ў сваіх гуртках да 200 рабочых.

У 1892 г. адбываецца першая патаемная маёўка віленскіх рабочых, на якой былі сказаны чатыры прамовы, у якіх адзначалася важнасць і значэнне першамайскага свята. На ёй абмяркоўваліся тэмы запатрабаванняў, якія ў гэты дзень павінны быць выстаўлены рабочымі. Тут намячаліся некаторыя практычныя крокі, якія дыктаваліся ходам рэвалюцыйнага руху. Гэта была пара гурткоўшчыны, калі рабочы рух на Беларусі яшчэ ня стаў масавым рухам.

З прамой віленскіх рабочых відаць, што прапаганда ідэй соцыялізму пачынала выходзіць за межы гурткоў. „Мы ня можам сядзець, злажыўшы рукі,—казаў адзін прамойца,—і чакаць дапамогі зверху; толькі ад нас саміх залежыць наша вызваленне і ратунак“.

„Мы павінны змагацца з нашымі бліжэйшымі ворагамі, з нашымі гаспадарамі... мы павінны старацца заснаваць касы і клапаціцца аб іх пашырэнні. Мы павінны наладжваць забастоўкі. Для забастовак нам неабходны касы, якія ў гэты час зьяўляюцца адзінай дапамогай“.

Гэтая прамова сведчыць, што задачы рабочага руху былі яшчэ на роўні толькі эаанамічнага змаганьня і адмовы ад змаганьня палітычнага, якое адкладвалася на больш позьні час.

Пасьля гэтага году шырокія разьмеры атрымала святакаваньне 1-га мая ў Польшчы. Адбыліся дэманстрацыі і забастоўкі ў Лодзі, Жырардаве, Варшаве. Гэта былі гады вядомыя пад назваю „ўсерасійскага разбурэньня“, якое нанесла магутны ўдар па падгніваючай манархіі Раманавых. (Пачынаючы з 1895 г. святакаваньне Першага мая набывае шырокія разьмеры. Майскія сходы былі наладжаны ў розных гарадох Беларусі. 1896 год быў адзначаны першамайскім святакаваньнем: у Менску прымала ўдзел 300 чалавек, у Вільні 540. На чырвоных сьцягах былі лэзунгі: „Мы змагаемся за свабоду сходаў і друку“. У параўнаньні з чыста эаанамічнымі лэзунгамі мінулага году—гэта быў некаторы крок наперад, але як і раней пра змаганьне з сама ўладствам, пра задачы неабходнасьці нізрынуцьця царызму яшчэ сказан ня было.

За час з 1895 г. па 1897 г. раскіданыя рабочыя соцыял-дэмакратычныя гурткі ў буйных цэнтрах Расіі аднаюцца ў „Саюзы борьбы за асвабоджэне рабочага класа“. У Пецябурзе на чале „Саюзу“ стаіць У. І. Ленін. У 1896 г. ў Пецябурзе выдаецца проклямацыя, прысьвечаная Першаму мая, напісаная Леніным, надрукаваная на міміаграфе ў ліку 3-х тысяч экзэмпляраў.

„Мы працуем шмат“,—пісалася ў проклямацыі,—„мы ўтвараем нязьлічанае багацьце: золата, тканіны, парчу і аксаміт... Але нашае заробатнае платы ледзь хапае на тое, каб існаваць“. Проклямацыя заканчвалася: „Недалёка той час, калі і мы, згуртаваўшыся ў стройныя рады, зможам адкрыта далучыцца да агульнага змаганьня рабочых усіх краін. І падымецца наша мускулістая рука, зьляцяць ганебныя ланцугі няволі; падымецца на Русі рабочы народ і задрыжаць сэрцы капіталістаў ды ўсіх іншых ворагаў рабочае клясы“.

Надышоўшы 1898 г. быў адзначаны скліканьнем паршага зьезду Расійскай Соцыял-Дэмакратычнай Рабочай партыі. На працягу трох дзён працы былі абгавораны ўсе пытаньні арганізацыі адзінае соцыял-дэмакратычнае партыі і з часу зьезду партыя пачала існаваць, як цэлае, і 1-га мая 1899 г. ад імя партыі была выдана першая

агульная для ўсёй Расіі проклямацыя. Па бакох яе было напісана— „Палітычная свабода“, „8-гадзінны рабочы дзень“.

Яна формулявала агульныя для ўсёй Расіі запатрабаванні. За-канчвалася яна запатрабаваннем „Свабоды забастоўак, слова, друку, сходаў і саюзаў; свабоды сумлення вызнання; роўнапраўя ўсіх нацыянальнасцей“. У першы раз нявыразны лёзунг палітычнае свабоды тут быў заменены канкрэтным запатрабаваннем:

„Скліку парлямэнту, куды народ будзе пасылаць сваіх выбарных людзей шляхам агульнага, тайнага, простага і роўнага для ўсіх выбару“.

Апрача пашырэння літаратуры, былі арганізаваны маёўкі. Вось апісаньне аднае. „У Гомлі ўпершыню сьвяткавалі дзень Першага мая. У дзень за горадам сабралася чалавек 250 сьвяточна адзетых рабочых і работніц. Быў разгорнуты сцяг з надпісамі: „Васьмігадзінны рабочы дзень“, „Палітычная свабода, роўнасць і брацтва“. Пяялі Марсэльезу і іншыя рэволюцыйныя песні, пасля пачалі выклікаць тосты: за нізрынуцьце абсалютызму і г. д. Было сказана некалькі прамой, і асьмеленыя, асьвяжоныя рабочыя разышліся па хатах, хаваючы ў душы тыя добрыя імпэты і імкненьні, якія ў іх гэта сьвята разбудзіла“.

1899 г. быў першым годам наладжваньня масавых першамайскіх дэманстрацый. У Вільні, у гарадзкім садзе, была наладжана дэманстрацыя з лікам удзельнікаў у тысячу чалавек. Быў падняты чырвоны сцяг, прасьпявалі Марсэльезу і выкінулі лёзунг: „Далоў самаўладства“, „Няхай жыве палітычная свабода“.

Першамайскі рух прымаў досыць шырокі размах. Задача змаганьня з ім стала адной з галоўных перад царызмам. У гэтым годзе адбыліся арышты, у Гомлі—15 арыштавалі і 30 абыскалі. Па ўсёй Расіі да Першага мая ў гэтым годзе было зроблена да 1000 арыштаў.

Пасля 900-х гадоў, з арганізацыяй партыі, канчаецца пэрыод скрытых конспірацыйных масовак. Адчыняецца эпоха адкрытых стычак дэманстрантаў з паліцыяй. Замест таго, каб хавацца за горадам, у лесе, рабочая кляса выходзіць на вуліцу з чырвонымі сцягамі і плякатамі, на якіх напісана непасрэдная мэта змаганьня з прыгнятацелямі. Актыўнасьць рабочае клясы расьце. Апошнія пераходзіць да вышэйшых форм змаганьня. У рабочым руху пачатку 1900 г. заўважаецца пералом; з аднаго боку траціць свой уплыў так званы „эканомізм“, з другога—засноўваецца група газэты „Іскра“, якая пры бліжэйшым удзеле і кіраўніцтве Ў. І. Леніна вядзе ўпартэ змаганьне за зьнішчэньне „эканомізму“. Гэта задача была пастаўлена Леніным у „Іскры“ даволі ясна. Ён пісаў: „Укараніць соцыялістычныя ідэі і палітычную сьвядомасьць у гущы пролетарыату і арганізаваць рэволюцыйную партыю, неразрыўна зьвязаную са стыхійным рабочым рухам“.

900-ыя гады былі гадамі шырокага сьвяткаваньня 1-га мая. Перад-майская агітацыя находзіць больш шырокі водгук у масах пролетарыату, чым у ранейшыя гады. Па ўсёй Беларусі за гэтыя гады было арганізавана шмат буйных дэманстрацый.

Першага мая ў Гомлі было ўпершыню адзначана забастоўкай. У дзень сьвята баставала каля 600 чалавек. Напярэдадні адбыўся рабочы сход, у якім прыняло ўдзел да 300 рабочых. Сход заслухаў прамовы аб значэньні Першага мая, пасля чаго было вырашана сьвяткаваць гэты дзень 18-га красавіка.

У Вільні была тысячная дэманстрацыя, у якой прыняло ўдзел шмат віленскіх рабочых.

У Віцебску была агульная забастоўка. Тут саюзам шчаціншчыкаў была сабрана маёўка з розных мястэчак у ліку 600 чалавек сваіх сяброў.

У Менску была дэманстрацыя з лёзунгамі: „Далоў самаўладства!“, „Няхай жыве політычная свабода!“

У Горадні быў сход 130 рабочых.

У некаторых мясцох майскія дэманстрацыі адрозьніваліся характэрнымі асаблівасьцямі. Буйныя здарэньні адбыліся ў 1902 г. у дзень Першага мая ў Вільні.

„У дзень Першага мая, — пісала „Іскра“, — зраньня ўсе дворнікі дзяжурылі каля варот з дубінамі ў руках, у ажыўленых цэнтрах на кожным скрыжаваньні вуліц, акрама гарадавых, стаялі акалодачныя надзірацелі; увесь горад прыняў асаблівы выгляд, усякі хадзіў як-бы азіраючыся па баках.“

А 5½ гадзін увечары Фон-Валь (губарнатар Вільні), з паўсотняй казакаў наперадзе, выехаў агледзец „позіцыі“. У 7 гадзін стала зьбірацца шмат народу; на Вялікай — тротуары былі запруджаны, на Нямецкай вуліцы ўсе вокны дамоў былі адчынены, бальконы чарнелі ад стаяўшай на іх публікі, каля Малога тэатру выстраіліся, казакі, а за імі пяхота.

Тры сьмельчакі выскачылі з Яўрэйскай вуліцы. Адзін з іх з чырвоным ліхтаром крыкнуў: „Далоў самаўладства! Няхай жыве свабода!“ У тую-ж хвіліну ён быў зьбіты з ног, літаральна разарваны. З натоўпу пачалі выходзіць асобы з чырвонымі ліхтарамі, яны былі схоплены і зьбіты, а аднаго з іх забілі.

У той-жа час у Гарадзкім тэатры пасыпаліся ў публіку проклямацыі і рознакаляровыя паперкі з надпісамі: „Віншуем народ з сьвяткаваньнем Першага мая“. Фон-Валь быў таксама ў тэатры і да яго ў лёжу таксама папала некалькі проклямацый. Раёк быў ацэплены і 35 чалавек арыштавана“.

На другі дзень у прысутнасьці Фон-Валя і іншых царскіх сатрапаў над арыштаванымі была ўтворана экзэкуцыя — расправа. Гэткая расправа з дэманстрантамі страшэнна абурыла насельніцтва. Рабочыя гутарылі паміж сабою, што нельга бескаранна пакінуць зьдэкі над таварышамі, што трэба памсьціцца.

Як некаторы вынік распраў поліцыі, сячэньня розгамі і іншае, узмацніліся тэрорыстычныя настроі. 5-га мая таго-ж году, калі Фон-Валь выходзіў з цырку, рабочы-шавец Гірш Лекерт зрабіў у яго два стрэлы. Фон-Валь быў ранены ў руку і нагу.

Лекерт быў зараз-жа арыштаваны і пераданы вайскова-палёвому суду. Ноччу з 27 па 28 мая (ст. ст.) ён быў пакараны сьмерцю. Сьмерць Лекерта сустрэў гэройскі. Равіна прысланага да яго перад сьмерцю, ён ня прыняў.

Уражаньне ад замаху Г. Лекерта было вялізарнае. Рабочыя з энтузіязмам спаткалі яго ўчынак.

Ня глядзячы на перашкоды, якія рабіў царскі ўрад, майскі рух ахоплівае да гэтых гадоў усю Расію, ён прымае характар баявога агляду сіл, якія рыхтуюцца да змаганьня супроць самаўладства. Падзеі ўсё больш згушчаліся, глеба пад нагамі самаўладства дрыжэла. Царскі ўрад рабіў шалёныя атакі на рэвалюцыйны рух.

Майскае свята ў гады першае рэвалюцыі.

Наступіў 1905 год. Падзеі 9-га студзеня паказалі з усёй яснасцю, што Расія ўступіла ў паласу рэвалюцыйных боек. Пецярбургскі пролетарыят пад стрэламі царскіх войскаў пахаваў свае апошнія надзеі на царызм. Праз некалькі дзён заварушылася ўся рабочая Расія, пролетарыят Беларусі таксама нябывала шырока адгукнуўся на гэтыя падзеі.

Святкаваньне Пролетарскага 1-га мая набывае характар значна адменны ад першамайскіх святкаванняў ранейшых год.

Мы знаходзім весткі, што ў 1905 годзе святкаваньне першага мая было праведзена ў 83 гарадох і мястэчках Беларусі. Дзень Першага мая ў гэтым годзе быў днём папулярызаванай лёзунгу ўзброенай барацьбы і растлумачэння блізкасці апошняе. Само-ж узброенае выступленне пролетарыату Беларусі адбылося значна пазней, а іменна разам з расійскім пролетарыятам у кастрычнікавыя дні. Некаторыя месцы Беларусі ў гэтым годзе ў першы раз далучыліся да майскага руху.

Умовы для правядзення свята былі вельмі кепскія. На Беларусі поліцыя распаўсюджвала чуткі аб тым, што яўрэі ў дзень Першага мая, каб адпомсціць хрысціянам за кішанёўскі і гомельскі пагромы, маюць намер узарваць цэрквы, касцёлы. Гэтай провокацыяй поліцыя прабавала спровокаваць рытуальныя процэсы, выклікаць пагромы яўрэйскага насельніцтва. Такія зьявішчы заўважаліся ў г.г. Горадні, Менску, Барысаве, Лідзе, Мазыры, Навагрудку, Магілёве, Беластоку, Дзвінску, Рагачове, Быхаве, Гомелі, Невелі, Полацку. У мястэчку Талачыне (Аршаншчына) поліцыя раздавала сялянам зброю, у цэрквах раздавалі адозвы, выданыя магілёўскай духоўнай консысторыяй. У Менску, пад кіраўніцтвам мясцовага жандарскага палкоўніка Хрылава і чыноў поліцыі, складалася чорная сотня.

Ня глядзячы на ўсе перашкоды, першамайская агітацыя вялася вельмі інтэнсіўна і з нябывалым да тых часоў размахам. Яна пачалася задоўга да наступлення Першага мая, у пачатку красавіка, а ў некаторых мясцох нават і ў сакавіку. Былі выпушчаны мясцовыя проклямацыі. У Гомелі, Парычах, Магілёве, Талачыне, Барысаве, Невелі, Полацку, Бабруйску, Дзвінску на мовах розных нацыянальнасцяў насяляючых Беларусь.

Пра дэманстрацыі, якія адбыліся на Беларусі, мы маем некаторыя даныя. Яны паказалі моцна развітую салідарнасць і рэвалюцыйную сілу мас. „1-га мая прадпрыемствы не працавалі, за выключэннем некалькіх заводаў. Маса рабочых зрання напоўніла вуліцы. Цэлую ноч па горадзе распашыраліся проклямацыі... Так прайшоў дзень 1-га мая ў Бабруйску“.

У Гомелі святкаваньне 1-га мая, ня глядзячы на ўсе перашкоды, як „ліквідацыя“ пропагандыцкае групы Палескага камітэту, усё-ж такі прайшло з нябывалым уздымам. Быў наладжаны 14 красавіка аб'яднаны сход. Сабралася дзевятысячная маса. Былі выступленні двух таварышоў. Пасля дэманстрацыя прайшла па горадзе.

У Полацку з вясны быў цэлы шэраг забастовак. Баставалі гарбары, каменшчыкі, рабочыя млыну і іншыя. Забастоўка цягнулася па два тыдні, баставала больш 600 рабочых. Пэрад 1-м маем былі пашыраны адозвы да рабочых і работніц гор. Полацку. Для правядзення свята РС-ДРП арганізаваў групу, якая была разаслана ў гэты дзень па прадпрыемствах, каб зняць з працы ўсіх рабочых.

У Магілеве 1-е мая было адзначана вялікай вулічнай дэманстрацыяй і рабочымі масоўкамі.

Трохі іншы характар насілі майскія дні ў Новазыбкаве і Клінцох. Рабочыя масоўкі адбыліся ў лесе.

„16 красавіка“, — апавядае на старонках „Іскры“ новазыбкаўская арганізацыя, — „адбыўся сход у лесе. Гаварыў прамойца пра надыходзячае сьвята. Гарачая, захапляючая прамова яго была закончана моцным „ура“, шумнымі овацыямі, стрэламі і сьпевамі“.

У гэты час у Клінцох група Палескага камітэту энэргічна падрыхтоўвала забастоўку. „На праведзеных перад гэтмы рабочых масоўках у Вехатнянскім лесе было, аднак, ухвалена, што забастоўка павінна быць абвешчана толькі ў тым выпадку, калі можна будзе разлічваць, што яна пройдзе без рэпрэсій. У зьвязку з тым поліцыя і гаспадары, даведаўшыся пра забастоўку, што падрыхтоўвалася, узнялі буру пагроз на рабочых і забастоўка не адбылася. Але ўвесь дзень на фабрыках і майстэрнях праца ішла вельмі вяла, вечарам адбылося некалькі масовак“.

Пра тое, як прайшло сьвята Першага мая ў Менску, мы знаходзім некаторыя весткі ў поліцэйскіх дакумэнтах. „Сярод рабочых Маскоўска-Брэскага дэпо і рабочых і служачых у горадзе Менску вялася агітацыя „Іскраўцаў“, і с.р., якія заклікалі іх да забастоўкі, якая і адбылася 1-га мая“.

Пасьля ўздыму і рэволюцыйных схватак 1905 г. пачалася ў гісторыі расійскага і беларускага рабочага руху паласа цёмнае рэакцыі. З 1907 г. Першамайскае сьвята заціхае, і дзе-ні-дзе адзначаецца маляпрыхметнымі забастоўкамі. Інтэлігенцыя, прымаўшая ўдзел у рэволюцыі, адыходзіць ад яе, у шэрагах соц.-дэмократаў зьяўляецца шкодная плынь „ліквідатарства“. Толькі бальшавіцкія кадры вядуць вайну супроць меншавіцкага здрадніцтва. Пачаўся „адліў“ рэволюцыйных сіл. Пад уплывам рэпрэсій частка з іх пакідае гарады Беларусі, некаторыя эмігруюць у Амэрыку і г. д.

У гэтыя гады (пасля рэволюцыі 1905 г.) за Першамайскае сьвята па ўсёй Расіі вялося змаганьне. Меншавікі зусім адмаўляліся ад яго, наадварот, бальшавікі стараюцца захаваць яго, ня гледзячы на тое, што яно і было загнана ў падполье, як дзень арганізацыі рабочых мас.

І толькі з 1912 году пачаўся новы рэволюцыйны ўздым сярод рабочых гушчаў. У гэтым годзе пачала выходзіць „Правда“. Клясавыя супярэчнасьці, якія прывялі да першае расійскае рэволюцыі, к гэтаму часу паглыбіліся.

У далёкай сібірскай тайзе на Лене 4(17) красавіка 1912 г. за выстаўленыя эканомічныя запатрабаваньні сотні рабочых былі расстраляны. Стрэламі, што раздаліся на золатапрамысловых прыісках, было суджана прабудзіць драмаўшыя сілы рэволюцыі. Гэтыя падзеі ўзбудзілі ўсю рабочую Расію. Яны ажывілі агульна-партыйную працу і на Беларусі. Настрой прыдаўленасьці праходзіў пад лёзунгам стачачнага масавы рабочы рух. Аднаўляліся разгромленыя раней рабочыя арганізацыі.

Першамайскі рух гэтых гадоў быў выключна пад кіраўніцтвам бальшавікоў. Меншавікі не маглі кіраваць політычнаю стачкаю 1-га мая з тае прычыны, што былі наогул проці 1-га мая. Увесь пэрыод рабочага руху да пачатку вайны праходзіў пад лёзунгам стачачнага змаганьня, што зьяўляецца доказам таго, што пролетарыят гатоў змагацца за ўладу.

Першае мая ў 1917 годзе і ў гады грамадзянскай вайны.

1-га мая 1917 г. святкавалася ў Расіі ў зусім новых умовах, якія адрозніваліся ад усіх ранейшых гадоў. У гэтым годзе рабочая класа ў першы раз святкавала вольна сваё пролетарскае свята.

На Беларусі гэты дзень, з тае прычыны, што тут праходзіў фронт, адбываецца ва ўмовах разгортвання рэвалюцыі. Краінаю кіраваў часовы ўрад, у які ўваходзіла і шмат „соцыялістаў“. Гэты дзень у „свабоднай“ Расіі быў прызначаны днём *народнага* свята. Асабліва буйныя маніфэстацыі ў дзень 1-га мая 1917 г. адбыліся ў Петраградзе, Маскве. У гэты дзень на вуліцу вышлі ўсе класы насельніцтва. Пролетарскае свята з'явілася святам „агульным“. Зразумела яно не магло быць вытрымана-клясавым, рабочым святам. На дэманстрацыях адчуваўся хор галасоў „лікуючай, праздно болтаючай“ лібэральнай буржуазіі. Свята пролетарыяту набыло „нацыянальны“ характар.

І толькі бальшавікі засталіся вернымі соцыялістычнаму сыцягу. У перадавым артыкуле „Правды“ — „Возрождение Первомайского праздника“ — чытаем:

„Мы скінулі цара, мы дабіліся політычнае свабоды. Але панаваньне капіталу, прыгнечаньне чалавека чалавекам, наёмнае нявольніцтва засталіся. У дзень 1-га мая мы даем абяцаньне змагацца не пакладаючы рук, да таго моманту, калі будзе паложаны канец усяму капіталістычнаму ладу—гэтаму ладу прыгнечання і эксплёатацыі. Рабочая класа Расіі самаахвярна змагалася за політычную свабоду. Але яшчэ больш адданасці і героізму выявіць яна ў надыходзячым змаганні за соцыялізм“.

Першы раз у святкаваньні пролетарскага свята прымала ўдзел і шырокая маса салдат. Пастановаю часовага ўраду гэты дзень лічыўся вольным ад заняткаў. Тагочасны друк на Беларусі дае малюнак святкаваньня 1-га мая ў арміі, праўда, не на самой лініі фронту, а ў некаторых гарадох тылу.

Дзень 1-га мая ў Магілёве, дзе была царская стаўка, святкаваўся ўрачыста. У шматлюднай маніфэстацыі прымалі ўдзел ня толькі салдацкія масы і афіцэры, але і работнікі штабу і стаўкі, праўда, яны ішлі сваёю асобнаю колёнаю са сваімі плякатамі. У часе маніфэстацыі лятуні авіяцыйнага аддзелу зрабілі некалькі эфэктыўных палётаў, скідалі чырвоныя істужкі.

У Менску колёны маніфэстантаў праходзілі па галоўных вуліцах гораду на працягу амаль 2 гадзін. Сярод маніфэстантаў, у абдымкі з салдатамі ішлі палонныя аўстрыйцы-рабочыя. На пляцы ўвесь дзень адбываўся шматлюдны мітынг.

У Несьвіжы на святкаваньні было 118 сыцягаў, штандараў і плякатаў. У Дзьвінску адбылася грандыёзная процэсія вайсковых і рабочых. На мітынгу выступалі з прамовамі прадстаўнікі армейскага камітэту, савету рабочых і салдацкіх дэпутатаў і партыйныя прамоўцы. На фронце адбываліся масавыя дэманстрацыі міжнароднае солідарнасьці рэвалюцыйнага пролетарыяту, а ў гэты момант міністар замежных спраў Мілюкоў пераслаў саюзным дзяржавам ноту, у якой ад імя часовага ўраду абачаў вернасьць дагаворам, заключаным паміж царскім урадам і саюзнікамі, і выказваў надзею на поўную перамогу над Нямецчынай.

Надышоўшыя пасля 1-га мая 1917 г. здарэньні: ліпеньскія дні, адпор карнілаўшчыне, і, нарэшце вялікія Кастрычнікаўскія дні, калі

расійскі пролетарыят веў змаганьне пад непасрэдным кіраўніцтвам камуністычнай партыі і яе правадыра Ў. І. Леніна, паказалі ўсяму пролетарыяту, пад якім сьцягам ён можа перамагчы векавое капіталістычнае ярмо.

У 1918 г. пры нямецкай окупацыі ў дзень 1-га мая адбыліся толькі ў Менску нязначныя політычныя дэманстрацыі. 1919 г. рабочыя Беларусі адсвяткавалі 1 мая разам са сваімі расійскімі таварышамі.

Далейшыя падзеі ставяць перашкоды гэтаму разьвіццю. Белы арол белапанскай Польшчы працягвае свае кіпці, каб захапіць рабоча-сялянскую Беларусь. Яму ўдаецца захапіць частку. Польская армія даходзіць да ракі Бярэзіны. З прыходам окупантаў вярнуліся фабрыканты і абшарнікі, яны пачалі адшукваць сваю маемасьць і зямлю, адабраную ад іх бальшавікамі. У адказ ім на Беларусі пачынаецца падпольны рух, які ўсюды набывае політычны характар, кіруемы камуністычнай партыяй. Даволі хутка ад агітацыі ён пераходзіць да падгатоўкі паўстаньня. Напярэдадні 1-га мая 1920 г. у шмат якіх мясцох Беларусі адбываюцца арышты падпольных камуністычных арганізацыяў, што падрыхтоўвалі паўстаньне і разгром іх.

У канцы лета 1920 г. пачаўся наступ Чырвонай арміі, ужо за канчатковыя заваёвы Вялікага Кастрычніка на Беларусі. 11-га ліпеня быў заняты Менск. З гэтага часу пролетарыят і працоўнае сялянства Савецкай Беларусі і ўсяго Савецкага Саюза перайшлі да мірнага будаўніцтва. Кожны год працоўныя Савецкай Беларусі вольна сьвяткуюць сьвята міжнароднай салідарнасьці—сьвята Першага мая, падлічваюць свае дасягненьні і недахопы, наладжваючы цясьнейшую сувязь з пролетарыятам капіталістычных краін, з сваімі братамі Заходняй Беларусі, дзе яшчэ і па сёньня пануе буржуазія, сьвішча панскі бізун.

Вольны і вольна сьвяткуючы Першае мая, пролетарыят Савецкага Саюзу асабліваю ўвагу зьвяртае на ваенную небясьпеку, якая ў апошнія гады набывае сур'ёзнае значэньне ў сувязі з посьпехамі соцыялістычнага будаўніцтва. Таму першамайскія дэманстрацыі апошніх гадоў праходзяць пад лёзунгамі выкрыцьця політыкі імпэрыялістычных дзяржаў, пад лёзунгам мобілізацыі ўсіх сіл міжнароднай рабочай клясы супроць новай імпэрыялістычнай вайны.

Першамайскія ўрачыстасьці гэтага году будуць праводзіцца па фабрыках і заводах. Тут неабходна мобілізаваць рабочыя масы на тое, каб узяць вышыні трэцяга рашаючага году пяцігодкі і абвясьціць штурм прарывам у выкананьні прамфінплану.

1-га мая ў гэтым годзе супадае з другой гадавінай соцыялістычнага спаборніцтва—гэтага галоўнага соцыялістычнага мэтаду працы па-новаму. Таму ў дні падрыхтоўкі да сьвята і ў часе яго трэба паказаць магутны рух мас за камуністычныя формы працы, супроцьставіць вольны, соцыялістычны, творчы труд рабскаму, капіталістычнаму труду. Трэба давесці, што труд у нас зьяўляецца справай гонару і геройства. У сувязі з гэтым цэнтральнай фігурай першамайскага сьвята павінен зьявіцца ўдарнік. Па заводах і фабрыках неабходна правесці зьлёты ўдарнікаў, новы прызыў ва ўдарныя брыгады. лепшыя барацьбіты за прамфінплан павінны быць прэм'яваны. Поўнае адбіцьцё ў гэтай рабоце павінен знайсці лёзунг аб аўладаньні тэхнікай.

Рэволюцыя 1905 года на Магілёўшчыне.

(Канец).

Сялянскі рух¹⁾.

Уздым рабочага руху ў 1905 годзе супаў з сялянскім рухам і зліўся з ім у адно рэчышча. У радзе выпадкаў сяляне аказваліся рознымі спосабамі звязанымі з рабочымі масамі. У некаторых мясцовасцях сяляне паўставалі пасля рабочых стачак у суседніх гарадох, але запатрабаванні свае афармлялі пасвойму. У мясцох, якія знаходзіліся недалёка ад прамысловых пунктаў, пролетарскі ўплыў адбіваўся ня толькі на спосабах сялянскай барацьбы з панамі, але і на праграмных запатрабаваннях сялянства.

У 1861 г. на Беларусі сялянства атрымала зямлі надзвычайна мала. Маючы на ўвазе блізкасць заграіцы паны меркавалі заняцца інтэнсіфікацыяй сваёй фольварачнай гаспадаркі, а таму зямлю пакідалі сабе. Вышэйшы надзел быў роўны ўсярэднім на Магілёўшчыне—5 дзес., Меншчыне і Віцебшчыне—6 дзес., ніжэйшы—4 дзес. на Магілёўшчыне і 5—у іншых губернях. Значная розніца ў памеры надзелаў была ў паасобных паветах. Так, у Быхаўскім і Рагачоўскім паветах вышэйшы надзел быў роўны 5,5 дзесяціны, Амсьціслаўскім—4 дзес., у іншых паветах былое Магілёўскай губ.—па 4,5 дзесяціны. Вялікае разыходжаньне ў памерах зямельнага надзелу было і ў паасобных вёсках і нават паміж сялян аднае вёскі. Дзе пан ня быў зацікаўлены ў разьвіцці сваёй гаспадаркі, або дзе была дрэнная зямля, там даваліся большыя надзелы, у іншым выпадку—сярэднія і ніжэйшыя. Такое права пана было прадугледжана „палажэньнем 19-га лютага 1861 г.“, якое цалкам абараняла інтарэсы дваран, а не працоўнага сялянства.

Сяляне аж да 1905 г. плацілі выкупныя выплаты за зямлю ў значна большым разьмеры, чым звычайная цана на зямлю. На Беларусі сялянства пераплачвала за зямлю ад 20 проц. (Віленшчына) да 36,3 проц. (Магілёўшчына) лішніх.

Сялянства шукала выйсця з зямельнага голаду пакупкаю панскіх зямель пры дапамозе сялянскага банку і перасяленьнем у Сібір, Туркестан і Каўказ. Купляла панскую зямлю, аднак, нязначная частка сялян, найбольш заможная, бо ў сялянскім банку быў устаноўлены надта высокі процант на пазыку—8 з паловаю проц., ды і паны да 1905 году прадавалі мала зямлі. Большая-ж частка сялянства выяжджала

¹⁾ Увесь гэты разьдзел напісаны на падставе дакумэнтаў, якія захоўваюцца ў Маскоўскім архіве рэволюцыі.

з Беларусі, пераважна ў Сібір. Усяго з 1896 да 1909 г. перасялілася ў Сібір 540 тысяч чалавек, з якіх 220.300 чал. з аднае Магілёўшчыны, да 1908 г. стаяўшай на перасяленні на першым месцы ва ўсёй Расіі. Але і перасяленне ня знішчыла зямельнага голаду, асаблівы-ж недахоп сялянства адчувала ў лесе і сенажаці. Лясы і сенажаць былі вельмі дарагія, дзякуючы добрай магчымасці продажы дрэва і сена за граніцу і параўнаўча даволі высокаму развіццю жывёлагадоўлі. Купіць або заарандаваць у пана такую землю сяляне з-за дарагоўлі не маглі. Атрымлівалася недарэчнае становішча: добрая палова вёсак знаходзіцца ў лесе, альбо побач з лесам, а дроў ня было. Здараліся такія выпадкі, калі некалькі суседніх двароў kolekтыўна ацяплялі якую-небудзь хату, каб у ёй адагрэць хоць-бы сваіх малых дзяцей. Усё гэта ўзятае разам штурхала сялян на рэволюцыйныя выступленні.

Расійска-японская вайна сваімі няўдачамі і ахвярамі таксама рэволюцыянізавала сялянства. Вось выпіска з докумэнту, які нельга абвінаваціць у рэволюцыйнасці і які таксама прызнае вайну прычынай сялянскага руху. Царкоўны летапіс Нова-Быхаўскай царквы так апісвае 1905 г.: „1905 год быў асабліва цяжкім годам як для ўсяе наогул Расіі, так і ў прыватнасці для парафіян Нова-Быхаўскае царквы. Уперад усяго сумныя весткі з тэатру ваенных падзей рабілі надта прыгнятаючы ўплыў на жыхарства: згуба блізкіх, дарагіх людзей шмат якія сем'і прывяла ў вялікую роспач. Але яшчэ больш абуралі душу і прыносілі глыбокай журбы nelaды і непарадкі ўнутры бацькаўшчыны. Патаемная пропаганда і ўплыў злачынных асоб мелі месца і сярод насельніцтва парафіі... Выявілася гэта ў тым, што пачалі сячы панскія лясы. Былі высланы на хадайніцтву ўладароў казакі, якія хутка спынілі злачынства, знайшлі шмат пакрадзенага лесу і прымусілі сялян зьвезці яго ў адно месца“. Вось гісторыя сялянскага руху, расказаная папом.

Масавыя высечкі лесу пачынаюцца ў студзені—лютым 1905 г. „Сяляне зьяўляліся ў панскія лясы натоўпамі, секлі і вывозілі дрэвы на вачох паноў і іх цівунаў ня толькі для задавальнення непасрэднае патрэбы ў апале, але і для продажы другім асобам, а на ўгаворы адказвалі заявай аб сваіх быццам правах на панскі лес, прычым часамі сапраціўляліся лясной варце. Такія дзеянні зьяўляюцца ўжо нязвычайнымі высечкамі“,—азначае губарнатар¹⁾. І сапраўды, сялянства паступова пачынае адчуваць сябе гаспадаром у панскім лесе, а потым і наогул гаспадаром усяго панскага дабра. Мясцовая ўлада спачатку перапалоханая, пачынае пасылаць рашучую барацьбу з гэтым. Пачатак яе характарызуецца наступным аб'яўленнем губарнатара:

„Для знішчэння такіх злачынстваў я, па згодзе з прокурорскім складам, прапаную начальнікам поліцыі прыняць да кіраўніцтва наступнае: 1) Зараз-жа пасыла атрымання вестак аб праведзенай масавай лясной высечцы станаўля прыставы абавязаны самі асабіста праводзіць даследванне і ні ў якім разе не даручаць яго ніжнім чынам поліцыі, адбіраць і сэквестраваць высечаны лес, дамагацца дапамогі валасных старшыняў і сельскіх старастаў“ і г. д. 2) Калі пры выкананні мерапрыемстваў, пералічаных у параграфе першым, чыном паліцыі будзе зроблена супраціўленне, якое ня дасць ім рэальнай магчымасці выканаць свой абавязак, павятовыя спраўнікі абавязаны асабіста выязджаць на месца, праводзіць падрабязнае аб'ясцелванне з мэтай выяўлення завадыяшаў і тых, хто падбіў на гэта, папераджаць сялян,

¹⁾ Сборн. циркуляров Могилевск. Губернатора за 1905 г.

што далейшыя гвалтоўныя з іх боку дзеянні будуць спыняцца вайсковай сілай. Аб усіх гэтых распараджэннях даносіць мне".

З надыходам лета сяляне пачынаюць захапляць панскія сенажці. Губарнатар 15-га чэрвеня зноў піша спраўнікам загад.

"У апошні час мне ўсё часцей і часцей розныя асобы падаюць заявы аб патраве сенажацяў, высечцы лесу і іншых непарадках, якія робяць сяляне... Несваечасовае паведамленне аб гэтым можа пашкодзіць губэрскаму начальству сваечасова прыняць належныя меры... а таму, прапаную п. п. павятовым спраўнікам аб кожным паасобным здарэнні, у якім выявілася сялянскае самавольства і інш. непарадкі аграрнага характару, даносіць мне зараз-жа, не чакаючы заявы аб гэтым ад пацярпеўшых".

Найбольш актыўным сялянскі рух быў там, дзе сяляне асабліва захлыналіся ад малазямелья і прымушаны былі ці арандаваць панскую землю ці ісці да пана ў парабкі. Яскравым прыкладам гэтага могуць быць вёскі Сьмятанка і Ляўкі каля Копыся (былой Аршанскай акругі). Як відаць з матар'ялу Магілёўскага губэрскага жандарскага ўпраўлення (справа № 24 за 1905 г.), яшчэ ў 1903 годзе ў вёсцы "Сьмятанка" пачаўся сялянскі бунт. Абуранымі сялянамі быў забіты мясцовы ўраднік, які верным сабакам абараняў фальварак Сьмятанкі, належаўшы пану Чачкову, ад разгрому сялянамі. Тады-ж былі па просьбе пана высланы туды казакі, якія заарыштавалі правадыроў руху, а іншых удзельнікаў яго пакаралі розгамі ды шампаламі. Сялянскі рух спыніўся, але не надоўга. Не маглі быць спакойнымі сяляне, якія бадай што зусім ня мелі сваёй зямлі. І ў 1904 годзе рух аднаўляецца зноў. Штуршком для яго аднаўлення зьяўлялася мобілізацыя запасных на руска-японскую вайну. Трэба адзначыць, што мобілізацыя запасных па ўсёй Магілёўшчыне выклікала "буйныя непарадкі" сялян, як зазначае губарнатарскі даклад Трэпаву. Мобілізаваных забралі на вайну, а сялянскі рух ня спыніўся ўжо да сярэдзіны 1906 г. Наадварот за год—з вясны 1904 да вясны 1905 г. сяляне асобных валасцей, як напр., Копыскай і Круглянскай, арганізаваліся ў вялікую сілу. Бадай што ва ўсіх вёсках адбываліся надта людныя сходы з крыкамі "прэч цара", стралянінай з рэвольвераў і г. д.

Сіла руху гэтых валасцей была ў іх аб'яднанні з рабочымі. Той-жа пан Чачкоў у фальварках Сьмятанка і Ляўкі, іншыя пані—у мястэчку Копысі мелі кахлевыя заводы са значным лікам рабочых. Рабочыя ў большасці былі сялянамі з вышэйпаказаных дзев'юх валасцей, так што між імі і сялянамі была ня толькі палітычная сувязь, а і проста суседзкая і сваяцкая. Пропаганда сярод сялян і вялася, галоўным чынам, рабочымі і вялася, як зазначае губарнатар, зусім адкрыта. "Усе ведаюць правадыроў, але баяцца сьмерці—таму і ня выказваюць іх. Западазроны ў даносе копыскі мешчанін Буры забіты днём у Шклове. Не спачуваючыя копыскія мяшчане зьбіты ў іхніх-жа хатах да паўсьмерці ў прысутнасці мясцовай поліцыі", пісаў губарнатар.

У фальварку Ляўкі парабкі пана забаставалі. Знайшліся і штрэйкбрэхеры. Але-ж пагрозамі і пераконаннямі яны забастоўшчыкамі з панскага поля былі прагнаны. Тады панам была вытрабавана з Магілёва войска. З войскам прыехаў на расьсьледваньне справы неадменны член губэрскага прысутнічання. Перапалохаўшыся масавасці руху ён так зьбянтэжыўся, што ня прыдумаў нічога лепшага, як прывесці сялян да пана ўгаварваць яго аддаць ім назаўсёды пад пашу патраўленую частку поля. Апрача гэтага, войска была пастаўлена ім у фальварку, а не ў сялян і пану прыйшлося карміць яго. Пан

Чачкоў так раззлаваўся на няўдалага прадстаўніка ўлады, што зараз-жа падаў дакладную запіску Трэпаву на бязьдзейнасьць улады, як прычыну рэволюцыйных непарадкаў. Там ён зазначае, што прадстаўнік губэрскага прысутнічання ўбіў у галаву сялянам думку, што начальства апраўдвае іх дзеянні.

Такім-жа парадкам выяўлялі сваё незадаволенне існуючымі парадкамі сяляне і іншых вёсак каля Копыся. Розьніца толькі ў тым, што там войска ня было і змагацца з „бунтаўшчыкамі“ паном прыходзіліся сваімі ўласнымі сіламі і сіламі мясцовай поліцыі. Што гэта „змаганьне“ не дапамагала, відаць з таго-ж данясення губарнатара, дзе ён піша, што „служачых у экономіі і поліцэйскіх вураднікаў пры спробах прагнаць коняй, сустракаюць ударамі і пагрозамі зарэзаць“ (?). Рэальнасьць гэтай пагрозы даволі яскрава сьведчыцца і тым, што 13-га чэрвеня па ўпраўляючаму фольваркам Сьмятанка Шчэрбаву было зроблена чатыры стрэлы.

Імкненьні сялянства ў асноўным накіроўваліся на захоп зямлі ад паноў у тых вурочышчах, якія яно лічыла сваімі яшчэ з часу 1861 году, г. зн. на зварот сабе „адрэзкаў“. Архіўныя матар’ялы Магілева поўны дакументаў аб бязупынных судах сялян з панами за гэтыя землі. Так, напрыклад, сяляне мястэчка Нова-Быхава судзіліся з сваім панам Булгакам з самага 1861 году, але-ж ні да чаго дайсьці не маглі—суд заўсёды быў на баку пана, ці ў лепшым выпадку адкладаў справу з-за непрадстаўленьня якіх-небудзь дакументаў, ці за незахаваньне формальнасьцяй. Сяляне прасудзілі ўсё сваё дабро, але-ж да самага 1905 г. не пакідалі надзей адсудзіць ад пана зямлю.

1905 год навучыў сялян не спадзявацца на суд. Захоп адрэзкаў і спрэчнай зямлі зрабіўся масавай зьявай. Сяляне с. Кішчыц, Чэрнеўскай воласьці, Чавускага павету, хацелі таксама захапіць „сваёй уладай“ спрэчную зямлю ад пана фольв. Сасноўкі Гэбэля. Каб адбіць у іх ахвоту да гэтага, пан выклікаў да сябе павятовага каморніка Геева і неадменнага члена губэрскага праўленьня Коханава, для правядзеньня мяжы між „сваёй“ і сялянскай зямлёй. Для гэтага выехала з імі поўная рота салдат, каля 25 чыноў поліцэй, былі мобілізаваны соцкія з усіх бліжэйшых вёсак на 10 вёрст наўкол. Нам. Н-ка жандарскага ўпраўленьня так апісвае іхную „работу“ па азначэньні мяжы.

...„На месца прышоў поўны сход сялян с. Кішчыц на чале са сваім сельскім старастам Уласам Канстанцінавым, і разам з імі прышлі ўсе жанчыны з груднымі дзяцьмі... склаўшы вялізарны натоўп. Калі ланцугом было адмерана да межавой адзнакі... сялянскі натоўп стаў на ланцуг, не дапускаючы далейшага руху, і ніякія ўгаворы на натоўп не зрабілі належнага ўплыву. Па загаду спраўніка... вураднікі Пушкароў, Лук’янаў, Жэлязноўскі, Лучкін, Марозаў і Спаднікаў прапавалі канямі адціснуць і разгнаць натоўп, але натоўп, асабліва жанчыны, махаючы хусткамі, фартухамі і наогул вопраткай прэрэстага колеру, палохалі коняй, якія на натоўп не пайшлі. З камандыраванай губарнатарам для дапамогі грамдзянскай уладзе 15 роты, 314 Каднікаўскага палка, камандзірам яе быў вылучаны атрад у некалькі чалавек, каб разгнаць натоўп прыкладамі і пасьля сыгналу ражком аб тым, што будзе страляніна, натоўп хутка рынуўся ў напрамку да сваёй вёскі, але прайшоўшы нязначную адлегласьць сабраўся зноў... Тут сяляне запасьліся каменнямі і кіямі, і, калі пасьля доўгіх угавораў разыйсьціся, з боку неадменнага члена Губ. прэс. Коха-

нава, земскіх начальнікаў 4-га вуч. Горацкага пав. Гарасімава і 3-га вучастку Чавускага павету Стасевіча і чыноў поліцыі, натоўп не разыходзіўся і не прапускаў ланцуга, на натоўп накіраваны былі... прысутныя поліцэйскія вураднікі і сабраныя поліцэйскія соцыя і дзесяцкія бліжэйшых вёсак Горацкага і Чавускага павету, дык з натоўпу ў чыноў поліцыі паляцелі каменны і палкі, а шмат сялян проста наваліліся на поліцэйскіх чыноў, наносячы пры гэтым пабоі. Амаль усе поліцэйскія вураднікі і станавыя прыставы, асабліва Емельянаў і Казаўлёў атрымалі больш-менш значныя пабоі, а Копыскаму фабрычнаму ўрадніку Пушкарову разбілі галаву. З прычыны поўнай немагчымасці спыніць бунт поліцэйскімі сіламі, навядзеньне парадку было перададана камандзіру вышэйназванай роты штабс-капітану Прыляжаёву, які яшчэ раз прабаваў разагнаць натоўп прыкладамі, а калі сяляне пачалі кідаць у войска каменны і кіі, дык ён прыступіў да дзеяння зброяй. У выніку некалькіх залпаў было на месцы забіта 8 і паранена 18 чалавек, з якіх шмат хто быў паранены цяжка. Пасля гэтага натоўп разьбежся і каморнік атрымаў магчымасць прайсці мяжу да патрэбнага яму пункту".

Далей пералічаецца адзінаццаць чалавек „галоўных кіраўнікоў натоўпу“.

Так адважна і рашуча змагалася сялянства за зямлю і волю. Займаючы самавольна спрэчную зямлю, частка сялянства яшчэ думала, што каб толькі ведаў цар, дык ён адразу аддаў-бы яе ім. Але-ж судовая цеганіна, расстрэлы і бязьлітасныя поркі „імен яго вялічства“ пачыналі раскрываць вочы сялянству на сутнасць царскай улады. Можна сказаць, што ў 1905 г. царом і яго поліцыяй была расстраляна вера ў цара ня толькі ў рабочых, але таксама і ў сялян. Вось чаму гэты перыяд сялянскага руху ў 1905 годзе набывае рэзка вызначаны анты-ўрадавы і анты-монархічны характар.

Апрача карных мерапрыемстваў супроць сялянства пачынаюць прыймацца і меры супакаення. Незадаволенасць сялянства было так многа, што ўсіх ня толькі перастраляць, але і проста перасекчы розгамі ня было ніякай магчымасці. На земскіх начальнікаў былі ўскладзены абавязкі мірным „гуманным“ падыходам выявіць недавальненні сялянства і некаторымі падачкамі заткнуць рот беднаце. Гэта было накіравана на знішчэнне рэвалюцыйнага руху сялянства і трэба сказаць часткова земскім удавалася знізіць рэвалюцыйную хвалю ў асобных мясцох. Карная-ж справа была ўскладзена на павятовых спраўнікаў. Земскія начальнікі выяўляюць „крыклівую частку“ і імкнуцца насеннай ці харчовай пазыкай заткнуць рот галоднай беднаце. Абежнік губарнатара ад 23/III-1905 году раіў земскім начальнікам, як меры ўспакаення сялян—застрашальную політыку: „азнаёміць насельніцтва са зместам ст. 269, 270, 271 і 272 улаж. аб карах за ўдзел у злочынных натоўпах, раскраўшых або знішчыўшых чужую маемасць... або хацеўшых гэта зрабіць з варожых станава-экономічных адносін“.

Дзейнасць земскіх начальнікаў надавалася ня меншае значэнне чым карнай дзейнасць спраўнікаў. Гэта відаць хаця-б ужо з таго, што земскім начальнікам было забаронена выяжджаць з вучастку бяз ведама губарнатара з-за крайняй патрэбы ў даны час іх прабывання на вучастку... „могуць быць выпадкі, калі гэтымі адлучкамі будзе зроблена шкода грамадзянскім альбо прыватным інтарэсам“—пісаў губарнатар.

Зьдзекі ўраду і неўраджай 1905 г. натхняюць сялян на барацьбу з дзяржавай. Большасць-жа паноў паўцякала з сваіх гнёзд у гарады, меншасць засталася на месцы, але завяла сваю ўласную поліцыю. Як адказ на надзвычайнае пашырэнне сялянскага руху, які імкнуўся пайсці па шляху самавольнага павялічэння зямельнай плошчы далучэннем да сваіх земляў панскіх зямель „явачным парадкам“, узімку 1905 г. (абержнік ад 20/XII-1905 г. за № 3876) земляўласнікам даецца права на свае сродкі ўтвараць асобныя поліцэйскія пасады і цэлыя каманды. Гэтыя апошнія, зразумела, знаходзіліся пад загадам саміх паноў і бяз іхняй згоды „не маглі быць накіраваны ў іншыя мясцовасці павету“. „Начальнік панскай варты мае правы поліцэйскага прыстава, а іншыя чыны—правы адпаведных чыноў павятовай варты“, пісалася ў абержніку:—„поліцэйскім чыном і апырчнікам можа быць дана права насіць нагрудную бляху з вызначэннем фольварку, у якім ён служыць“.

Нездавальненне сялянства дзяржавай у першую чаргу адбілася на падатковай політыцы. Увосень сялянам трэ́ было выплачваць падаткі. У сярэднім на Магілёўшчыне на адзін надзел прыпадала звыш 7 рублёў падаткаў, апрача выкупных выплат—сума досыць значная. Уперад адмаўляюцца ад платы падаткаў беднякі. Паступова анты-падатковы настрой пашыраецца і сярод сяраднякоў. Пачынаецца гэта стыхійна, бяз усякага зговару. Селянін, убачыўшы, што да яго ідзе зборшчык за падаткам, становіўся з сякерай каля дзвярэй... і, зразумела, зборшчык уцякаў з такога двара. Такіх здарэнняў шмат было, напрыклад, у былой Н. Быхаўскай і Бычанскай валасьцях. Вядомы, напрыклад, выпадак, калі ў с. Іскані, Нова-Быхаўскай вобласці адзін селянін „рабіў замах на жыццё“ старасты, прышоўшага да яго за падаткам. У былым Чавускім і Чэрыкаўскім павеце сяляне адмаўляліся ад выплаты падаткаў цэлымі валасьцямі. Губэрскаму начальству трэ́ было прыняць як-мага хутчэй „належаныя меры“. Гэтыя апошнія вельмі добра высветлены абержнікам губарнатара ад 5/XII-1905 г. за № 11664.

„Да майго ведама дайшло, што сяляне некаторых валасьцей, якія могуць выплаціць скарбовыя, земскія ды грамадскія павіннасці, адмаўляюцца іх плаціць; нават выносяць аб тым пастановы, і... мясцовай уладай ня прымаецца да выканання паказаных у законе мер. Прапаную п. п. земскім начальнікам безадкладна падаваць на скасаванне ў Павятовай Зьезд вышэйпамянёныя пастановы і паклапаціцца аб няўхільным выкананні законапалажэнняў у адносінах да неплацельшчыкаў падатковых збораў па асобных тэрмінах іх выплаты. У выпадку, калі неплацельшчыкі будуць супраціўляцца пры апісу альбо продажы іхняй маёмасці на папайненне недабору, прашу зараз-жа даваць знаць аб гэтым спраўніку для належнага з яго боку ўздзеяння на выкананне закону аб выплаце скарбовых і земскіх павіннасцяў“. У некаторых мясцох сяляне адмаўляліся ад узносу пазык ці процантаў па іх у пазыковыя таварыствы.

Увосень 1905 г. ўсё часьцей і часьцей у Магілёўскае губ. жандарскае аддзяленне пачынаюць паступаць даносы на сялян, якія, заклікаючы масы на барацьбу з панамі, у той-жа час звязваюць сваю пропаганду з анты-монархічнымі лёзунгамі. Так, напрыклад, у с. Палюбічы, Гомельскага павету сяляне П. і Атр. Салохіны, Юркоў, Б. Руманаў, К. Мяхэньнік і Хв. Гарбузоў, гаварылі публічна-абразлівыя для царскай асобы словы і крычалі: „Прэч самаўладства. Ад-

бярэм зямлю ад паноў" і г. д. (Данос Гомельскага жанд. ротмістра). У мястэчку Касцюковічы, Клімавіцкага павету з такой-жа прыблізна прапагандай выступіў селянін Іван Шунько і г. д.

Калі-б на карце чырвонымі пунктамі адзначыць вёскі і воласьці у якіх найбольш пашыраны былі сялянскія хваляваньні, дык атрымаліся-б суцэльныя чырвоныя лініі вакол гарадоў і ўсьцяж чыгункі. Сама карта маўкліва дала-б нам адказ на пытаньне, дзе і чаму пашыраецца сялянскі рух.—Блізка гарадоў, дзе ён знаходзіўся больш-менш пад кіраўніцтвам пролетарыяту і яго рэволюцыйнай партыі.

З асобных такіх „ліній“ можна вызначыць рад вёсак, якія знаходзіцца ўсьцяж чыгункі паміж Магілевам і Рагачовам. Вёскі б. Глушай, С. Быхаўскай, Н. Быхаўскай і Кісьцянеўскай валасьцей. У гэтым раёне вельмі добра пастаўлена была работа сярод сялян Быхаўскай патыйнай арганізацыі, Магілёўскага Акруговага Камітэту РСДРП і Палескага Камітэту. У Быхаве і Магілеве былі асобныя, праўда, колькасна невялікія групы партыйцаў, якія ў той час спэцыяльна вывучалі тэорытычна зямельнае пытаньне і лічыліся спэцыялістамі па рабоце на вёсцы. Асобныя „гнёзды“ рэволюцыйна настроеных вёсак знаходзіліся наўкол прамысловых пунктаў Копыся, Лядаў, Гомеля, Веткі, Дуброўны і інш. У гэтых мясцох рабочыя былі параўнаўча добра зьвязаны з сялянамі. Так, копыскія рабочыя-партыйцы пашыралі проклямацыі сярод сялян бліжэйшых вёсак, наладжвалі там масоўкі, на якія зьбіралася да двухсот чалавек, арганізавалі супраціўленьне продажы маёмасьці за нядоімкі, дзякуючы чаму продаж не адбылася і г. д. Урэшце, рэволюцыйнасьцю вызначаліся такія вёскі, як Горы, Царковішча, Тупічына і інш. на Клімавіччыне, дзе было вельмі многа рабочых, якія вярнуліся дамоў з прамысловых цэнтраў (у большасьці шахцёраў). Трэба адзначыць таксама, што ўсе гэтыя „рэволюцыйныя гнёзды“ амаль ва ўсіх выпадках без выключэньня знаходзіліся ў мясцовасьцях з вялікай перавагай панскага землеўладаньня, як, напрыклад, на тэрыторыі Быхаў—Рагачоў, або Чэрыкаў—Крычаў—Клімавічы, дзе на адлегласьці дзвюх-трох вёрст адна за адной ішлі панскія сядзібы або наадварот, былі маёнткі з дзесяткамі тысяч зямлі, як, напр., Хоцімскі маёнтак князя Абаленскага. У такіх мясцовасьцях даволі часта кіраўніцтва сялянскім рэволюцыйным рухам на мясцох знаходзіліся ў руках досыць шматлікай групы парабкаў панскіх маёнткаў, асабліва там, дзе былі вельмі буйныя паны і іхнымі парабкамі былі фактычна цэлыя ваколічныя вёскі.

Сялянскі рэволюцыйны рух разгарнуўся ў 1905 г. так шырока, што ён у сваю чаргу, рабіў належны ўплыў на партыйныя арганізацыі. Так, напрыклад, нам ужо вядома прымірэнцкая лінія Магілёўскага раённага камітэту РСДРП і нязначная ўвага яго кіраўніцтву сялянамі. Але і ў Магілеве была асобная група партыйцаў-бальшавікоў, якая вяла работу сярод сялян. Надзвычай вялікія посьпехі соцыял-дэмакратычнай прапанды ў сялянскіх масах штурханулі магілёўскую арганізацыю больш шчыра ўзяцца за гэту справу. У 1906 г. пры Магілёўскім Акруговым Камітэце была ўжо створана асобная коллегія па рабоце на вёсцы. Коллегія карысталася ў сялян вялікім аўтарытэтам, як і партыя ўцалку. Па шмат якіх вёсках былі праведзены беспартыйныя сялянскія канфэрэнцыі, былі арганізаваны сялянскія камітэты. Пасьля роспуску першай Думы распаўсюджана была ў масах „Выбарская адозва і лісток да „крэстьян“, які быў выпушчаны Магілёўскім Акруговым Камітэтам. Сувязь з вёскай магілёўскай арганізацыі захавалася да 1907 г. Так, у 1907 г., як відаць з перанятага ахранкай лісту

мясцовага соцыял-дэмократа Галіонкі ў Пецярбург, было 22 вясковыя пункты, з якімі партыя трымала сувязь і якія абслугоўваліся партыйнай літаратурай.

У некаторых мясцох сярод сялянства ў вёсках былі нават соцыял-дэмакратычныя групы. Так, напр., у вёсцы Савіна, Дубровенскай воласьці, бязумоўна пад упывам Дубровенскай рабочай соцыял-дэмакратычнай арганізацыі аформілася свая партыйная група. На сходзе сялян, скліканым земскім начальнікам для абвяшчэння маніфэсту аб выбары ў думу, сяляне ня далі гаварыць земскаму начальніку, папу, пану, графу Талстому. Затое, калі выступалі мясцовы соцыял-дэмократ Котаў і інш., якія заклікалі масы да барацьбы з урадам і высвятлялі патрэбу стварэння рэв. ўраду, сход бурна вітаў прамойцу, крычалі „брава“ і гушчалі Котава на руках. Праз тыдзень пасля гэтага Котаў наладзіў рэволюцыйны мітынг у мястэчку Расасьне ўдзень на рынку. Пасля некалькіх рэволюцыйных прамой вялізны натоўп са сьцягамі наладзіў дэманстрацыю па мястэчку.

Сяляне вёсак Савіна, Вусьця і інш. працавалі парабкамі або рабочымі на заводах у суседніх паноў—кн. Любамірскага, Цыкерта і інш. і самі зьяўляліся больш рабочымі, чым сялянамі. З гэтае прычыны і мэтоды барацьбы яны ўжываюць пролетарскія—стачкі, спыненьне заводаў, зьняцьце ўсіх рабочых з работы. Так, сяляне вёскі Вусьця зьнялі з работы рабочых у маёнтку Мікольшчыне князя Любамірскага і імкнуліся аформіць соцыялізацыю яго дому і зямлі. Былі наладжаны стачкі адначасова ў суседніх маёнтках Усвятых, Халаўе, Сьляпцох і Зарубках.

У м. Лядах пасля мітынгу 21-га лістапада наладжана масавая анты-монархічная дэманстрацыя з лёзунгамі адмаўленьня ад выплаты падаткаў. Група сялян упрасілася зайсьці па справах да прыстава на кватэру і пачала біць вокны і мэблю з крыкамі: „Біць дэмократаў“¹⁾. У Копысі быў зроблены ўзброены напад на вурадніка, у вёсцы Хоміне—на папа. Сялянства ўсё больш і больш актывізуецца і ўжо ніяк не задавальняецца ранейшымі мэтадамі барацьбы, меўшымі больш эканомічны характар, і імкнецца да політычнай барацьбы. Усякі рэволюцыйны агітатар сустракаецца імі прыхільна і ветліва.

Кампанія выбару ў Дзяржаўную Думу ня сьцішыла агульнага незадавальненьня працоўных мас Магілёўшчыны. Пачалася яна з 14-га верасьня 1905 году, але яшчэ 5-га сьнежня прыходзіцца сустракацца з масавымі сялянскімі прыгаворамі аб адмаўленьні ў выплаце розных падаткаў і павіннасьцяй. Выбары ў Думу, зразумела, маглі спадабацца вясковаму кулацтву, пачаўшаму адчуваць сябе „грамадзянамі“, удзелу якіх у дзяржаўным кіраўніцтве хацеў сам цар. Такім чынам, кампанія гэта ніякіх вынікаў у справе зьнішчэння рэволюцыйнасьці мас ня дала, ды і даць не магла. 14-га верасьня праводзіцца наведальнае насельніцтва аб „царскай волі на скліканьне прадстаўнікоў народу дзеля ўдзелу ў кіраўніцтве дзяржавай“. Па асобных паветах была ўстаноўлена лічба абіральнікаў, якіх трэ́ было абраць ад валасьцей (пералічу толькі паветы, якія ўвайшлі ў склад б. Магілёўскай акругі): Быхаўскага павету—20 асоб (па два ад воласьці), Магілёўскага—24, Чавускага—18 і Рагачоўскага—28, ад паноў паветаў Быхаўскага—4, Магілёўскага—2, Чавускага—3, Рагачоўскага—5. Усіх дэлегатаў на губэрскі выбарчы сход ад губэрні павінна было зьявіцца 40—ад сялян, 53 ад паноў і 16—ад гарадзкога насельніцтва. Зразумела

¹⁾ Тут сяляне дэмакратамі называлі поліцэйскіх. „Ня мы, а вы—дэмакраты“,—гаварылі яны, разьбіваючы ўсё, што пападалася пад руку ў хаце прыстава.

сялянская бедната лёгка магла заўважыць, чые інтарэсы будуць абараняцца на гэтым выбарчым сходзе з такой прапорцыяй станавах прадстаўнікоў. Паведамленьне канчаецца наступнай агітацыяй за цара і Думу супроць рэволюцыянераў.

Надышоў час, калі дзейнасьць няпрошаных абаронцаў і дарадчыкаў павінна ўступіць месца здароваму розуму і вернападданіцкаму пачуцьцю саміх сялян, якія бяз усякага ўплыву з іншага боку змогуць сказаць тое, што ім трэба, тады, як зьбіруцца ў дзяржаўную Думу і голас яе дойдзе да самога цара“.

18-га верасьня земскім начальнікам даецца загад аб правярцы маемаснага стану асобных сялянскіх сем'яў, дзеля выяўленьня сялян цензавікоў. 25-га кастрычніка—загад спраўнікам аб захаваньні парадку на валасных сходах. 5-га лістапада—для выбару сялянскіх упаўнаважаных па выбары абіральнікаў у Думу, прычым прапануецца „вызначаць для прысутнасьці на гэтых сходах па аднаму поліцэйскаму вурадніку... якія будуць па запатрабаваньню старшыні выганяць са сходу пабочных асоб“. Аб усялякіх непарадках пры выбарах „паведамляць канфідэнцыяльна павятовага члена акруговага суду і разам з гэтым—губарнатара“...

Такія прымаліся меры забясьпечаньня парадку супроць таго, каб на выбары ня трапіў хто-небудзь з „апарочаных“.

9-га сьнежня рассылаецца абешнік (№ 12051) аб складаньні сьпісу сельскіх гаспадароў, маючых права голасу на сходзе. Паводле гэтага абешніку пераважная роля давалася вясковым старастам, якімі ў большасьці былі кулакі.

Чэрыкаўшчына і Клімавіцкі павет далучыліся да рэволюцыйнага руху толькі ў канцы 1905 году, затое адразу выявілі глыбокую рэволюцыйнасьць. Магілёўскае жандарскае ўпраўленьне ў „політаглядзе за 1906 г.“ прызнае, што „народнае хваляваньне на рэволюцыйным грунце дасягнула свайго апогею ў сьнежні 1905 г... дзякуючы сялянам названых паветаў, якія вярнуліся з поўдню Расіі з шахт, з прычыны спынення там работы ад забастовак і высяленьня неспакойных элемэнтаў на бацькаўшчыну“. Бязумоўна, сялянскія хваляваньні зрабіліся больш сьвядомымі і арганізаванымі з прычыны ўплыву на іх такіх рабочых шахцёраў. Але ня трэба забывацца і на тое, што гэтыя два паветы характарызаваліся найўнасьцю вельмі буйнога земляўладаньня, а сяляне там былі ў большасьці панскімі парабкамі (сэзоннымі), ці арандатарамі панскай зямлі. Гэта таксама мела вялікае значэньне для арганізацыі сялянскага руху.

Даволі яскрава гэта сьцьвярджаецца тым, што рабаваліся фольваркі пераважна буйных зямельных магнатаў. Вядомы такія, прыкладам факты, як поўны разгром хутара Сялічы (Чэрыкаўшчына), разбурэньне і спаленьне дому ў 40 пакояў „на вачох пані і яе хворага калекі сына“ і ўвоз з панскіх сьвірнаў усяго хлеба. Такім-жа парадкам былі разгромлены сялянамі фольварак Капічы Цэханавецкага і Хоцімск князя Абаленскага, буйнейшыя маёнткі гэтых паветаў.

Тады губарнатарам фон-Гагманам (толькі што прызначаным замест параненага Язэрскай Клінгенбэрга, пераведзенага на службу ў сэнат) былі выпісаны з Барысава два эскадроны драгуноў, а ў Чэрыкаве і Клімавічах сфармаваны вялікія поліцэйскія атрады. Разам з драгунамі, усяго праз тыдзень (11-га студзеня) пасьля свайго прызду ў Магілёў выехаў „для кары вінаватых у відах успакоеньня краю“ і сам новы губарнатар. Злавіць стаяўшых на чале руху—Васілеўскага,

Вераб'я і іншых не ўдалося. Затое над сялянствам пазьдзекваліся яны ў ахвоту.

„Паездка губарнатара па губэрні,—піша жандарскае ўпраўленьне,—зрабіла ў гэтых паветах надзвычайнае ўражаньне выяўленьнем суровай, але справядлівай улады... бо сяляне былі ўпэўнены, што ў той час ніякай улады не існавала“. Паездка гэта цягнулася 11 дзён і была фактычна трыумфальным аб'ездам ката, кідаўшага за сабой крывавы сьлед. Лютасьць прыдушэньня сялянскіх непарадкаў была зьверскай, асабліва там, дзе сяляне супраціўляліся драгунам, як, напр. у с. Горы, Чэрыкаўскага павету, вёсках Царковішча і Тупычына Клімавіцкага павету і інш. Правадыроў руху „перад дзэрзкім натоўпам“ катавалі шампаламі да лаўсьмерці, прымаўшых меншы ўдзел секлі розгамі, зьбівалі кулакамі і прыкладамі. Даставалася і новым старастам, якіх сяляне выбіралі дэмакратычна, паскідаўшы старых. Зразумела, папярэднія старасты і соцкія былі адноўлены ў сваіх службовых правах.

Сіле зброі прышлося ўступіць. Вёска за вёскай здаваліся сяляне на „міласэрнасьць“ пераможцаў, выдаючы сваіх кіраўнікоў (што было галоўнай умовай такога здачы), ці абяцаючы кругавой парукай знайсці іх, калі тыя пасьпелі ўцячы. І пры звароце губарнатара з свайго „поля бітвы“ ў Магілёў ужо „ўсюды па сёлах спаткалі яго з хлебам і солью, а сяляне станавіліся на калені, упэўняючы, што яны ўперад ніколі ліхіх людзей слухаць ня будуць“,— як радасна апісвае гэта той-жа вышэйпамянаны даклад. Сялянскі рух часткай толькі прыціх, часткай зусім згас.

Сялянскі рух на Магілёўшчыне ня скончыўся на 1905 годзе, а толькі схаваўся ў далейшым ў падполье. Вядома, напрыклад, што ў 1906 г. было падпалена многа фольваркаў і сяліб кулацтва. Ня гледзячы ні на якія рэформы, як, напр., сталыпінская, сялянскія непарадкі бадай што бязупынна (напрыклад, 1906, 1907, 1909, 1910, 1912 і 1914 г. г.) мелі месца на Магілёўшчыне.

Перанаселенасьць вёскі, страшэнны зямельны голад штурхалі сялянства бяз канца на ўсё новыя і новыя *непарадкі*. І толькі Кастрычнікаўская рэволюцыя, адабраўшы ў карыстаньне працоўных мас сялянства зямлю ад паноў, гэтым самым вырашыла зямельнае пытаньне, якое не магла вырашыць эксплёатарская ўлада царскай або монархічнай. Толькі Кастрычнікаўская рэволюцыя спыніла адвечную барацьбу працоўнага сялянства за зямлю, узьвьяла яго на новы шлях жыцьця, на адзіны выхад з ранейшага жабрацтва—калектывізацыю.

І. Гершенбаўм.

Мястэчка Шчадрын у рэканструкцыйным пэрыодзе.

Соцыяльна-эканомічная структура Шчадрынскага насельніцтва.

У Шчадрыне — 419 сем'яў, з іх 379 яўрэйскіх і 40 беларускіх. Агульны лік насельніцтва — 2.021. На 1-е кастрычніка 1930 г. насельніцтва Шчадрына па роду заняткаў і соцыяльнаму складу характары-завалася наступнай табліцай:

Табліца № 1.

Соцыяльны склад і заняткі насельніцтва (па сем'ях).

	Земляробы			Саматужнікі			Рабочыя і бат- ракі	Служачыя	Бяз пэўных заняткаў	Утрыманцы	Непрацоўны элемент	Усяго
	Агульны лік	Колгаснікі	Аднасоб- нікі	Агульны лік	Сябры ар- целяй	Аднасоб- нікі						
Абсалютны лік	215	198	17	95	62	33	17	18	31	39	4	419
Процантныя суадносіны	51,3	47,2	4,1	22,7	15	7,9	4,2	4,2	7,4	9,4	0,9	100

З гэтай табліцы відаць, што ў сучасны момант 62,2 проц. на-сельніцтва Шчадрына ня толькі займаюцца прадукцыйнай працай, але нават уцягнуты ў аграмаджаны сэктар сельскай гаспадаркі і саматужнай вытворчасці. Калі мы далучым сюды яшчэ рабочых і служачых, якія таксама працуюць выключна ў аграмаджаным сэктары народнай гаспадаркі і ў дзяржаўных установах, то атрымаем, што 70,3 проц. усяго насельніцтва Шчадрына ўцягнуты ў соцыялістычны сэктар народнай гаспадаркі і прымаюць непасрэдны ўдзел у соцыя-лістычным будаўніцтве.

Наогул-жа 82,5 проц. насельніцтва Шчадрына заняты прадукцыйнай працай. Гэта вынік упартай работы пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі над уцягненнем яўрэйскіх працоўных у соцыялістычнае будаў-ніцтва.

Калі мы добра прыгледзімся да гэтых 82,5 проц. шчадрынскага насельніцтва, уцягнутага ў прадукцыйную працу праз колгас, саматуж-ную коопэрацыю, дзяржаўныя ўстановы і інш. і паглядзім, чым яны былі раней, дык пабачым тыя вялікія змены, якія адбыліся ў соцы-

яльным і профэсіянальным складзе насельніцтва за апошнія гады, асабліва ў рэканструкцыйны перыод.

Табліца № 2.

Соцыяльны склад і заняткі насельніцтва ў параўнаньні з 1924 г.¹⁾

	Г а д ы		
	1924	1 кастрычніка 1930	Прырост
Сельская гаспадарка { абсалютны лік	104	215	+ 111
{ % суадносіны	24,9	51,3	+ 206,7
Саматужнікі { абсалютны лік	118	95	— 23
{ % суадносіны	28,2	22,7	— 19,5
абочыя і батракі { абсалютны лік	16	17	+ 1
{ % суадносіны	3,8	4,1	+ 6,3
Служачыя { абсалютны лік	8	18	+ 10
{ % суадносіны	1,9	4,2	+ 225
Бедната { абсалютны лік	22	—	— 22
{ % суадносіны	5,3	—	— 100
Непрацоўнае насельніцтва { абсалютн. лік	95	4	— 91
{ % суадносін.	22,7	0,9	— 95,4
Бяз пэўных заняткаў { абсалютны лік	28	31	+ 3
{ % суадносіны	6,7	7,4	+ 10,7
Утрыманцы { абсалют. лік	27	39	+ 12
{ % суадносіны	6,5	9,4	+ 44,4
У С Я Г О { абсалютны лік	418	419	
{ % суадносіны	100	100	

Гэта табліца паказвае, што калі ў 1924 г. мы мелі 104 сем'і, якія займалі сельскай гаспадаркай і якія складалі толькі 24,9 проц. усяго насельніцтва, дык у 1930 г. мы ўжо маем 215 сямей у сельскай гаспадарцы што складае ўжо 51,3 проц. усяго насельніцтва. Гэта значыць, што на працягу 6 год лік насельніцтва, працуючага ў сельскай гаспадарцы павялічыўся на 206 процантаў і складае больш за палову ўсяго шчадрынскага насельніцтва.

Як паказвае табліца № 2, лік непрацоўных элементаў зьменшыўся на 95,4 проц., гэта значыць з 95 сям'яў непрацоўных (гандляры, мясьнікі, служкі культу) засталася ўсяго чатыры — рабін, разьнік і два мясьнікі. Спецыфічная вага іх паміж усяго насельніцтва складае 0,9 проц. тым часам як у 1924 г. яны складалі 22,7 проц. Значная частка іх пайшла на сельскую гаспадарку (гл. разьдзел „Колгас Соцыялістычны шлях“, табл. 5).

У сельскую гаспадарку, а тасам у іншыя галіны прадукцыйнай працы ўлілася значная частка групы беднаты. Гэтая група ў 1924 г. налічала 22 сям'і і складала 5,3 проц. усяго насельніцтва.

¹⁾ Даныя 1924 г.—няпоўныя.

Сельска-гаспадарчае насельніцтва павялічылася за кошт саматужнікаў. К 1924 г. саматужнікі налічалі 118 сем'яў або 28,2% усяго насельніцтва. К 1-му кастрычніка 1930 г. яны налічаюць 95 сем'яў або 22,7% насельніцтва. Такім чынам, гэта група зменшылася на 19,5%. Значная частка яе таксама пайшла ў сельскую гаспадарку.

Зьдзіўляе ў Шчадрыне як быццам-бы поўная ўжо адсутнасць прыватнага гандлю, бо ня відаць ніводнай прыватнай крамы, ніводнага дробнага гандляра на рынку.

Ад прыватных крам засталіся толькі шылды ды засовы і замкі на дзвярах. Але такі вывад быў-бы памылковым. Прыватны гандляр, праўда, зачыніў сваю краму, але здаваць свае пазыцыі добраахвотна ня хоча. Ён прыстасаваўся да новых умоў, выкарыстоўваючы нашы гаспадарчыя труднасьці. Ён вядзе гандаль без патэнту, бяз крамы, бяз шылдаў і бяз рэклям. Гандаль ідзе праз пасылкі. Калі пасядзець невялікі час на пошце, дык мы ўбачым, як штодня прыбываюць пасылкі з Масквы, Ленінграду, Днепрапятроўску і інш. індустрыяльных цэнтраў і як пасылаюцца пасылкі ў індустрыяльныя цэнтры. Нас зацікавіла, якія рэчы прыбываюць у Шчадрын і якія пасылаюцца адтуль. Прыбывае селядзец, салоная рыба, мануфактура, камашы, мыла і інш. Пасылаецца — масла, сала, яблыкі і г. д. У той час пераважна пасылаліся ў Донбас, Харкоў, Днепрапятроўск масамі яблыкі. Як мы даведаліся, цана яблук на вольным рынку ў індустрыяльных цэнтрах даходзіла да 30-40 рублёў пуд, а ў Шчадрыне — 10 рублёў пуд. Атрыманыя продукты цішком абменьваюцца на рынку.

Такія гандлярскія, спэкуляцыйныя элемэнты звычайна хаваюцца, каб ня браць патэнты, пад групай ня маючых „пэўных“ заняткаў ці пад групай „утрыманняў“. Таму робіцца зразумелым, чаму гэтыя групы павялічыліся за апошні час. Калі ў 1924 г. бяз „пэўных заняткаў“ было 28 сем'яў, або 6,7% насельніцтва, дык к 1 кастрычніка 1930 г. мы ў гэтай групе маем 31 сям'ю, або 7,4% насельніцтва. У групу ўвайшло 8 былых гандляроў, якія складаюць 25,9% усёй групы (гл. табліцу 3).

Табліца № 3.

Сем'і „бяз пэўных заняткаў“ і чым яны займаліся раней.

	Гандляры	Сяляне		Беднота	Служ. культу	Мяснікі	Бяз пэўных заняткаў	Усяго
		Серад-някі	Кулакі					
Абсалютны лік	8	2	2	7	1	2	9	31
% % суадносіны	25,9	6,4	6,4	22,6	3,2	6,4	29,1	100

Такое-ж становішча мы маем з групай сем'яў, якія знаходзяцца на „ўтрыманьні“ сваякоў. І тут маем 10 „былых“ гандляроў, 25,7% усёй групы (гл. табліцу 4). Местачковыя органы ня цікавяцца тым, каб выкрыць гэты гандаль. У некаторых выпадках яны нават дапамагаюць яму тым, што не абкладаюць ніякімі падаткамі нават тыя элемэнты, якія маюць заезджыя дамы і адкрыта вядуць гандаль у даволі шырокім маштабе.

Але будзе таксама няправільна, калі мы ўсю групу сем'яў, ня маючых „пэўных заняткаў“, залічым да гандляроў. Гэта сапраўды

група, якая ня мае пэўнага занятку, профэсіі, працы. Але гэта далёка ня тая група „бяз пэўных заняткаў“, з якой мела справу статыстыка пры вызначэньні заняткаў розных слаёў яўрэйскага насельніцтва да рэвалюцыі. Старая статыстыка пад назвай „бяз пэўных заняткаў“ разумела той слой яўрэйскага насельніцтва былой „чарты аседласьці“, які на запытаньне „чым займаецеся“ ня мог даць адказу, бо ён займаўся „ўсім і ўсялякім“ і жыў паветрам. Вось гэты слой цяпер у Шчадрыне зьнік. Пад назвай „бяз пэўных заняткаў“ мы разумеем такія элементы, якія займаюцца ўжо грамадзка-карыснай працай, але сэзоннай. Частка з іх возіць пясок для шосавага будаўніцтва, працуе на шашы, займаецца высечкай лесу ці вывазам яго. Дзеля таго мы сярод гэтае групы бачым частку былой беднаты — 7 сем'яў, або 22,6% усяе групы. Гэтыя сем'і гаспадарча яшчэ не ўпарадкаваны. Канчаюцца сэзонныя работы, тады яны прымушаны перайсьці на іншыя заняткі. Але аб беспрацоўі тут і гутаркі быць ня можа, паколькі беспрацоўе ў Шчадрыне наогул ліквідавана.

Асноўная маса сем'яў, якія знаходзяцца на ўтрыманьні сваякоў, зьяўляюцца ў большасьці ўтрыманцамі з вялікім стажам. Гэта тыя элементы, што страцілі сваю працаздольнасьць, інваліды і старыя. У большасьці гэта адзіночкі або муж з жонкай. Звычайна яны знаходзяцца на ўтрыманьні дзяцей ці блізкіх сваякоў. Частка жыве выключна на грошы, атрымліваныя ад сваякоў з Амэрыкі. Штомесяц у Шчадрыне атрымліваецца з Амэрыкі да 400—450 доляраў. Праўда, ня ўсю гэту суму атрымлівае гэта група, бо значная колькасьць іншых груп насельніцтва таксама мае сваякоў у Амэрыцы і атрымлівае ад іх пэўную дапамогу.

Табліца № 4.

Група, якая знаходзіцца на ўтрыманьні сваякоў і чым яна займалася раней.

	Гандляры	Сяляне	Жабракі	Утрыманцы	Усяго
Абсалютны лік	10	2	4	23	39
% % суадносіны	25,6	5,1	10,2	59,1	100

Зьмяняшэньне групы саматужнікаў на 19,5% тлумачыцца, галоўным чынам, недахватам сыравіны, а таксама збыткам працоўных рук у асобных галінах саматужнага промыслу — напр., кравецкім, шавецкім. Гэта некваліфікаваную частку саматужнікаў штурхала да перакваліфікацыі. Частка іх перайшла ў сельскую гаспадарку, галоўным чынам, шаўцы.

Шчадрын, як і іншыя мястэчкі на Беларусі, давала таксама перасяленцаў. Але параўнальна з другімі мястэчкамі эміграцыя з Шчадрыну была значна слабейшай. Трэба яшчэ дадаць, што адначасна з эміграцыяй з Шчадрына ішла і іміграцыя. У тых вестках аб эміграцыі, што ёсьць, не паказаны гады, і дзеля таго цяжка вызначыць, у які пэрыод эміграцыя была мацнейшай. Таксама не паказаны мэты і заняткі перасяленцаў і куды яны перасяліліся, бо перасяленьне ішло стыхійна, за выключэньнем адной сям'і, якая перасялілася ў Крым праз „АЗЭТ“.

Наогул за час з 1920 году выехала з Шчадрына 44 сям'і. Па занятках першае месца займаюць сем'і бяз пэўных заняткаў, другое — саматужнікі і г. д. З 44 сем'яў 29, або 65,9% пераехала ў розныя

месцы ў межах БССР, рэшта ў розныя гарады Савецкага Саюзу. Пра 3 сем'і аб тым, куды яны перасяліліся, зусім няма вестак. З 11 сем'яў, якія перасяліліся ў розныя гарады Савецкага Саюзу, першае месца займаюць тыя, што перасяліліся ў індустрыяльныя цэнтры — 5 сем'яў з 11.

З 44 сем'яў 35, або 79,5% перасялілася ў гарады, 3 сям'і, або 6,8% — у мястэчкі, 3, або 6,8% — у вёскі, рэшта — нямаведама куды. Адсюль можна прыйсці да вываду, што большая частка эмігравала з мэтай асталявацца ў прамысловасці. Гэта бяспрэчна дапамагло паставіць на цвёрды эканомічны грунт як самых перасяленцаў, так і тых, хто застаўся ў мястэчку.

Соцыяльна-эканомічныя змены, якія адбыліся сярод насельніцтва Шчадрына, вельмі ярка выяўляюцца з лічбаў аб удзеле насельніцтва мястэчка ў перавыбарах месцачковага савету. Калі ў часе выбару ў месцачковы савет у 1929 г. было ў Шчадрыне 264 пазбаўленых выбарчага права, дык у часе выбараў у 1930 г. былі адноўлены ў правах 120 чалавек, г. зн. 45,5% усіх пазбаўленых выбарчага права. Калі нават частку пазбаўленых у 1929 г. тлумачыць як вынік „перагібаў“, дык усё-ж ясна, што гэтыя 120 чалавек уягнуты ў розныя галіны прадукцыйнай працы і пераважна ў соцыялістычны сектар месцачковай гаспадаркі. Гэта якраз тая частка, якая цалкам парвала з непрудкцыйнымі заняткамі і жыве з уласнай працы.

Колгас „Соцыялістычны шлях“.

Першае, што звяртае на сябе ўвагу ў Шчадрыне, гэта колгас „Соцыялістычны шлях“, заснаваны ўвосень 1929 г. Шчадрынскія земляробы ў гэты год у асноўнай масе сваёй пераканаліся ў неабходнасці соцыялістычных форм гаспадаркі і арганізавалі колгас „Соцыялістычны шлях“.

Колгас „Соцыялістычны шлях“ к 1 кастрычніка 1930 г. налічаў 198 сем'яў, г. зн. 47,2% агульнага ліку сем'яў мястэчка. Разам з членамі сям'і ён налічае 841 душу, што складае 41,6% усяго шчадрынскага насельніцтва. З гэтых 841 душ 456 працаздольных, аддаючых сваю рабочую сілу на патрэбу колгасу. Гэты колгас у Шчадрыне з'яўляецца галоўнейшым эканомічным фактарам мястэчка, паколькі ён з'яўляецца сродкам існавання для 41,6% шчадрынскага насельніцтва, не гаворачы нават пра яго дзяржаўнае значэнне, бо колгас ужо ў гэтым годзе даў 80.000 пудоў таварнай гародніны для гораду. Каб ацаніць значэнне колгасу для Шчадрына і тыя змены, якія ён зрабіў у эканомічным і соцыяльным жыцці мястэчка, неабходна знаёміцца з асабовым складам колгасу і ведаць соцыяльнае становішча і ранейшыя заняткі яго членаў.

Табліца № 5.

Члены колгасу „Соцыялістычны шлях“ паводле іх ранейшых заняткаў.

	Сяляне	Саматужнікі	Беднота	Рабочыя і батракі	Служачыя	Бязпэўных заняткаў	Непрацоўны элемент	Служ. культу	Усяго
Абсалютны лік . . .	84	26	15	6	6	20	38	3	198
% % суадносіны . . .	42,4	13,1	7,6	3	3	10,1	19,3	1,5	100

Аналіз соцыяльнага складу членаў колгасу паказвае, што з агульнага ліку колгаснікаў толькі 42,4% займаліся земляробствам яшчэ да ўваходу ў колгас (іх павялічылася амаль што ўдвая ў параўнанні з колькасцю да рэвалюцыі). Гэта, праўда, самая вялікая група, але не пераважная. 13,1% колгаснікаў да ўваходу ў колгас былі саматужнікамі. Гэта пераважна саматужнікі не кваліфікаваныя. Значная частка іх шаўцы, выпіхнутыя з промыслу, з прычыны збытку рабочых рук у гэтай галіне. Ня меншую ролю тут адыгрываў таксама недахват сяраваны, які найбольш адчуваецца ў галіне скураной прамысловасці. Дзеля гэтага яны не маглі быць прыняты ў саматужныя арцелі (у гэтым годзе быў нават адліў членаў з арцелі шаўцоў). Перад гэтай часткай саматужнікаў паўстала пытанне аб змене заняткаў. Гэтыя ў аснове працоўныя элементы знайшлі сабе месца ў колгасе. 10,1% колгаснікаў да ўваходу ў колгас зусім ня мелі пэўнай професіі. Гэта элементы, якія кідаліся ад аднаго занятку да другога. Пра кваліфікацыю тут не магло быць і гутаркі, бо сягоння ён быў шкляром, заўтра „балаголам“, а калі зусім ня было выхаду, то браўся і за дробны гандаль.

Даволі значную групу сярод колгаснікаў складаюць былыя непрацоўныя элементы. Гэта — былыя гандляры, мяснікі, прадпрыемцы, арандатары і г. д. Большая частка гэтых гандляроў займалася дробным гандлем. Дзякуючы таму, што спажывецкая кооперацыя ўсё больш і больш пашыралася ў Шчадрыне і суседніх вёсках, становішча гэтых гандляроў рабілася ўсё больш горшым. Перад імі паўстала пытанне: або зусім знікнуць, або ўзяцца за прадукцыйную працу. Нельга сказаць, што ўся група непрацоўных элементаў перайшла на прадукцыйную працу толькі ў часе арганізацыі колгасу. Гэта быў процэс даволі доўгі, які цягнуўся некалькі год. Яшчэ ў 1924 г. ў часе земляўпарадкавання ў Шчадрыне частка гэтай групы атрымала зямлю, паколькі яна (гэтая частка) ужо тады страціла эаанамічны грунт пад сваімі нагамі. Гэтая частка перайшла да прадукцыйнай працы ў сельскай гаспадарцы. Яна складае 42,1% (17 сем'яў) усёй групы непрацоўных элементаў у колгасе. Такім чынам, частка гэтай групы к моманту арганізацыі колгасу ўвайшла ў яго ў якасці земляробаў. Але сярод гэтае групы ёсць паасобныя прадпрыемцы і былыя буйныя гандляры, якіх ня трэ' было прымаць у колгас, напрыклад, млынары. Факт прыёму іх у колгас нельга расцэньваць інакш, як праяву правага опартунізму ў колгасным будаўніцтве.

Калі мы ўсіх колгаснікаў падзелім на дзьева групы ў залежнасці ад таго, займаліся яны раней прадукцыйнай працай ці непрадукцыйнай, дык атрымаем такія малюнак:

1. Прадукцыйнай працай — земляробы, саматуж., раб. і служ. — 61,5%.
2. Непрадукцыйнай працай — гандляры, служкі культу, людзі бяз „пэўных заняткаў“, бедната — 38,5%. Гэта элементы, зусім страціўшыя эаанамічны грунт, і выхадам для іх было або знікненне, або пераход да жыцця на здаровых, моцных эаанамічных асновах, пераход да прадукцыйнай працы. Часткова гэта было ўжо зроблена да арганізацыі колгасу, канчаткова-ж гэта пытанне было вырашана з арганізацыяй колгасу.

Калі мы дэталізуем склад колгаснікаў па іх соцыяльнаму становішчу да ўваходу ў колгас, дык атрымаем наступны малюнак:

1. Рабочыя — 3% (гэта — рабочыя, працаваўшыя ў саматужнікаў, ня маючыя ні практыкі, ні дысцыпліны, ні арганізаванасці фабрычных рабочых).

2. Земляробы і саматужнікі, працоўныя элементы — 55,5% (асноўная маса колгасу).

3. Служачыя — 3%. Гэта местачковая працоўная інтэлігенцыя. Яны юрыдычна лічацца членамі колгасу і дапамагаюць весці грамадскую работу ў колгасе.

4. Бедната і бяз пэўных заняткаў. 17,7% — элементы, блізкія з свайго соцыяльнага становішча да працоўных.

5. Непрацоўныя і служкі культу — 20,8%, паходзяць з соцыяльна-варожлага асяроддзя.

Рознастайнасць соцыяльнага складу колгасу адбілася на ўсім колгасным жыцці. У ім адбілася тая абвостраная класавая барацьба, якая ідзе навокал колгаснага руху наогул і ў колгасе, у прыватнасці.

Гандлярская частка, якая ня хоча мірыцца з новымі ўмовамі і марыць аб тым, каб зноў вярнуцца да гандлярства, глядзіць на колгас, як на часовы прытулак, што павінен даць магчымасць патрымацца да таго часу, калі зноў можна будзе адчыніць краму. Вось гэты элемент звязваецца з кулаком, які знаходзіцца па-за межамі колгасу і зьяўляецца кулацкай агентурай унутры колгасу. Гэтыя элементы імкнуцца выкарыстаць усё, каб узарваць колгас з сярэдзіны. Яны выкарыстоўваюць кожную труднасць, якая сустракаецца ў рабоце. Так, у часе ўборкі ўраджаю патрэбна была асабліва напружанасць з боку ўсіх колгаснікаў. Усе гэтыя класавыя-варожыя элементы прабавалі ўзарваць колгас з сярэдзіны, уносіўшы дэзарганізацыю ў яго работу. Яны імкнуліся давесці колгас да такога становішча, каб частка ўраджаю засталася гніць на полі. Гэтым яны думалі давесці непатрэбнасць і шкоднасць колгаснага будаўніцтва і што, такім чынам, колгасны рух будзе скомпрамэтаваны ў вачох бядняцка-серадняцкіх мас. У дні „рошашона, ёмкіпур“ (яўрэйскія рэлігійныя свята), якія якраз супалі з часам уборкі гародніны, класавыя-варожыя элементы імкнуліся дэзарганізаваць работу, агітуючы сярод адсталых колгаснікаў не хадзіць у свята на работу. У пэўнай меры ім гэта ўдалося. У дні „рошашона“ значная большасць адсталых старых колгаснікаў ня вышла на работу. 10 рабочых дзён страціў колгас, дзякуючы дэзарганізуючай рабоце гэтых элементаў. Гэтыя элементы выкарыстоўвалі нашы гаспадарчыя труднасці з мэтай рабіць уплыў на адсталых колгаснікаў. „Калі вы ня будзеце працаваць у рошашона і ёмкіпур, усё роўна атрымаеце тое самае, што і тыя, хто будзе працаваць. Чалавек—ня конь. Трэба і адпачыць. Нічога вы ад гэтага ня страціце“—гаварылі кулакі і клерыкалы.

Ня лішне будзе адзначыць барацьбу, якую кулакі вялі супроць kolekтывізацыі яшчэ ў студзені 1928 г. Вось што піша пра гэта ў сваёй справядачы т. Шык, агроном „ОРТ“у“, працаваўшы ў Шчадрыне: „Я высвятляў магчымасці арганізацыі колгасу... я склікаў два сходы, на якіх прысутнічалі старшыня нацсавету, сакратар камуністычнай ячэйкі і 15 сем'яў. На сходзе высветлілася, што 5 сем'яў згодны арганізаваць колгас. Гэта больш бядняцкія сем'і. 10 сем'яў, усе сярэдніякі і заможныя заявілі, што яны згодны арганізаваць колгас, але яны дадуць свой сьпіс заснавальнікаў. А гэтых 5 беднякоў яны ў колгас ня возьмуць, бо яны непрацаздольныя“. Зразумела, арцель тады ня была арганізавана таму, што кулаку тады ўдалося настроіць сярэдняка супроць бедняка, які быў абазваны гультаям. Гэты-ж самы спосаб яны імкнуцца скарыстаць і цяпер, калі партыі ўжо ўдалося канчаткова ізоляваць сярэдняка ад кулака і калі сярэднік масамі ідзе ў колгас разам з бедняком.

У часе ўборкі бульбы частка ўраджаю была размяркована паміж колгаснікамі для ўласнага спажывання. Але і гэта было скарыстана кулацкімі элементамі, як яблыка спрэчак, бо, бачыце, яны (кулакі) умеюць настроіць несвядомыя элементы нават і па поваду таго, што аднаму дасталася бульба буйная, а другому—дробная.

У выніку шкоднай работы клясава-варожых элементаў, а таксама дзякуючы таму, што кіраўніцтва не дало належнага адпору гэтым элементам, колгас меў рад страт, а менавіта: была страчана частка аўса, які ня быў свачасова зьвезены, цяляты стапталі сэрэдэлю, ня быў сабраны бульбоўнік для сілосавання, частка сена згіла на полі і г. д. Ня глядзячы на тое, што колгас мае досыць рабочых рук для ўборкі бульбы, прышлося наймаць рабочую сілу, дзякуючы таму, што 10 рабочых дзён было сарвана ў часе рэлігійных святаў.

Але гэтым элементам не ўдалося дэзарганізаваць колгас, які паставіў на цвёрды грунт амаль што палову местачковага насельніцтва. У адказ на выступленьне клясава-варожых элементаў, колгасная маса якраз ка дню „ёмкіпур“ шырака разгарнула соцспарбніцтва і ўдарныя брыгады (да гэтага часу мэтоды соцспарбніцтва і ўдарных брыгад ня ўжываліся ў колгасе). Былі выключаны тры дэзарганізатары з колгасу. Гэта дало магчымасьць поўнасьцю выбраць бульбу і гародніну.

Ня глядзячы на ўсе труднасьці і на абвостраную барацьбу, колгас мае вялікія посьпехі ўжо за першы год свайго існаваньня.

Колгас атрымаў два трактары, якія выкарыстоўваюцца як мэханічная сіла на рознай рабоце, напр., пры рэзцы сілосу і інш. Пастаўлена цыркулярка для рэзкі пры дапамозе трактару дошчак для патрэб колгасу. Пабудавана сілосная вежа на 25.000 пудоў сілосу, 2 квасільні для саленьня 20 тысяч пудоў гуркоў і капусты. Пабудаваны два хлявы для 200 кароў.

Апрача гародніны, колгас мае на ўвазе займацца таксама жывёлагадоўляй. Ужо ў сучасны момант ён мае 333 галавы буйнай рагатай скаціны: 234 каровы, 97 падцёлкаў і 2 быкі-вытворнікі. Ёсць спецыяльна абсталяваны малочны завод для пераапрацоўкі малака ў масла і сыр. Завод ня можа працаваць нармальна, бо статак яшчэ малы і не дае патрэбнай колькасьці малака.

Мэханізаваны млын, раней належаўшы прыватніку, а цяпер адышоўшы да колгасу; апрача колгасу ён абслугоўвае яшчэ суседняе сялянства.

Гаспадарчае становішча колгасу характарызуецца наступнай табліцай.

Табліца № 6.

Становішча колгасу „Соцыялістычны Шлях“ к 1-му кастрычніка 1930 г. ¹⁾

Лік аграмаджаных гаспадарак	.	.	.	198
Колькасьць душ	.	.	.	841
з іх: мужчын	.	.	.	424
жанчын	.	.	.	417
Колькасьць працаздольных	.	.	.	456
з іх: мужчын	.	.	.	222
жанчын	.	.	.	234
Зямельная плошча	.	.	.	1.500 гектараў
пад ворыва	.	.	.	1.200 "
„ сенажаць	.	.	.	300 "

¹⁾ Паказаны толькі найбольш важны інвэнтар.

Жывы інвэнтар:

Коні	106
Каровы	234
Цяляты	102
Быкі-племяннікі	2
Падсвінакі	118
Сьвінаматкі	10
Кныры-племяннікі	2
Вульлі	30

Будынкi:

Сілосная вежа	1
Жыльлёвыя будынкi	6
Хлявы для жывёлы	13
Інш.	3

Сельска-гаспадарчыя машыны і прылады.

Трактары	2
Плугі 1-корпусныя	56
Плугі 2-корпусныя	4
Бароны драўляныя з жалезнымі зубамі	43
Бароны-спрунжыноўкі	7
Свяяркі	4
Жнявяркі	7
Конныя граблі	2
Малатарні	4
Веялкі	3
Сенарэзкі	1
Сілосарэзкі	1
Бульбакапалкі	2
Касілка	1

Колгас „Соцыялістычны шлях“ мае каля 20 сем'яў беларускіх сялян. Гэткім чынам, ён адразу стаў на шлях інтэрнацыяналізацыі. Тут трэба падкрэсьліць тую поспехі, якія маюцца ў Шчадрыне ў галіне наладжання інтэрнацыянальных братэрскіх узаемаадносін паміж яўрэйскім і неяўрэйскім працоўным насельніцтвам.

У 1924 г., у часе земляўпарадкавання ў мястэчку кулакі і клерыкалы павялі агітацыю сярод адсталай часткі беднякоў і сярэднякоў, каб адабраць ад беларусаў „яўрэйскія“ землі, якія яны „захапілі“ ў часе грамадзянскай вайны. Для ўрэгулявання гэтай справы выйжджала адна камісія за адной. Нарэшце, частка беларускіх сялян была пераведзена на другую вольную зямлю, у 2 клм ад Шчадрына, на гэтак званую „фэрму“. Цяпер гэтыя самыя яўрэйскія і неяўрэйскія сяляне аб'ядналіся ў колектыў „Соцыялістычны шлях“, супольна працуюць і адданы душой і целам колгасу. Яўрэйскія земляробы пабачылі, што іх вораг—гэта не беларускі селянін, але іх уласны кулак. Яны ўбачылі, што іх вораг—гэта клерыкалы, якія дапамагаюць кулаком і імкнуцца сарваць колгаснае будаўніцтва.

Але трэба сказаць, што кулакі і клерыкалы ня сьпяць. Яны імкнуцца распаліць нацыянальную варожасьць і гэтым сарваць колгаснае будаўніцтва. Вось што апавядае газэта, выданая ў Шчадрыне

ў часе перавыбараў. У беларускім колгасе „Прабуджэньне“ быў пажар. Патрабавалася хуткая дапамога. Колгас „Прабуджэньне“ зьвярнуўся за дапамогай у Шчадрын. Пажарная каманда папрасіла загадчыка Фінкельштэйна даць пару коняў з колгаснай стайні. Ён даў пару кляч, а добрых коняў схаваў. Пры гэтым ён дадаў: „Шкада губіць коні для „чужога“ колгасу“.

Колгас знаходзіцца яшчэ ў пэрыодзе арганізацыі. Ён бязумоўна мае шмат пэрспэктыў на далейшае разьвіцьцё. Мястэчка Шчадрын уключана ў плян гаспадарчага ўпарадкаваньня мястэчак. Колгас яшчэ можа ўцягнуць значную колькасьць новых членаў, безьзямальную працоўную беднату. Трэба памятаць, што колгас спэцыялізуецца на гародніцтве і жывёлагадоўлі. Да гэтага часу застаюцца нявыкарыстанымі 700 гектараў зямлі: 300 гектараў быўшых пад лесам (ляды) і 400 гектараў пяшчанага грунту. Калі гэтыя 300 гектараў выкарачаваць, а 400 гектараў засеяць лубінам і ўключыць іх у севазварот, дык магчыма будзе ўцягнуць у колгас працоўную местачковую беднату, яшчэ дагэтуль эаномічна неўпарадкаваную. Пры гэтым трэба будзе работу на полі мэханізаваць, бо ў іншым выпадку ў часе ўборкі будзе адчувацца недахват рабочых рук.

Ёсьць таксама проект, як выкарыстаць вольную рабочую сілу зімой. Шчадрын знаходзіцца недалёка ад ракі Бярэзіны. Парыцкі раён лічыцца лясным раёнам. Тут ёсьць попыт на лазу для зьвязваньня плытоў. Ужо з даўніх часоў шчадрынскае насельніцтва займалася лазакрутніцтвам. Раней гэта было адным з галоўных заняткаў у Шчадрыне. У гэтым годзе з’арганізавалася арцель лазакрутаў з 50 чалавек. Гэта бязумоўна палепшыць матар’яльнае становішча колгаснікаў; адначасова будзе рацыянальна выкарыстоўвацца рабочая сіла колгаснікаў.

Галоўныя вынікі, да якіх мы прыходзім пры аналізе колгасу, наступныя:

1. Колгас радыкальна зьмяніў соцыяльна-эаномічную фізыёномію шчадрынскага насельніцтва. Дзякуючы яму ўцягнуты ў соцыялістычны сэктар народнай гаспадаркі 47,2 проц. шчадрынскага насельніцтва. Колгас стварыў цвёрды эаномічны грунт для вялікай часткі местачковай беднаты і гарапашнікаў.

2. У колгаса ёсьць пэрспэктывы на далейшы рост і ён мае магчымасьць уцягнуць тых гарапашнікаў і местачковую беднату, якая яшчэ дагэтуль эаномічна не ўпарадкавана.

3. Разам з ростам і эаномічным узмацненьнем колгасу, нэпманскія, кулацкія, клерыкальныя элемэнты і іх падпывалы, якія часткова знаходзяцца ў колгасе, імкнуцца ўзарваць яго з сярэдзіны і тым скомпрометаваць колгаснае будаўніцтва і нацыянальную політыку савецкай улады. Гэта сьведчыць аб канечнай патрэбе ачысьціць колгас, выкінуць з яго клясава-варожыя і чужыя элемэнты, якія ў яго пралезлі.

4. Ня глядзячы на шкодніцкую работу клясава-варожых элемэнтаў, колгас мае з год вельмі вялікія гаспадарчыя посьпехі, хаця ён усё яшчэ знаходзіцца ў пэрыодзе арганізацыі.

5. Вялікія посьпехі мае колгас у галіне інтэрнацыяналізацыі. Яму ўдалося зьліць яўрэйскіх і беларускіх колгаснікаў у практычным колгасным будаўніцтве і ў значнай меры перамагчы нацыянальную абмежаванасьць і шовінізм, якія штучна падтрымліваліся і падтрымліваюцца кулацкім, нэпманскім, клерыкальным абкружэньнем.

6. Дзякуючы колгасу, сталі на моцны эканомічны грунт і ўсе іншыя местачковыя гарапашнікі, якія не знаходзяцца ў колгасе, напрыклад, саматужнікі і інш.

7. Не вядзецца ніякай сыстэматычнай работы з беднотой ні ў самым колгасе, ні па-за межамі яго. Дзякуючы гэтаму, клясава-варожыя элементы маюць яшчэ ўплыў на адсталую частку беднаты.

Трэба ўзмацніць работу сярод беднаты, арганізаваць беднату для барацьбы з клясава-варожымі элементамі, якія імкнуцца сарваць работу колгасу. Работа павінна весціся сыстэматычна навокал канкрэтных пытанняў колгаснага жыцця.

Контр-рэвалюцыйная работа нацдэмаў і кандрацьеўцаў у катэдры коопэрацыі і колектывізацыі БАН.

Беларускі контр-рэвалюцыйны нацдэмократызм пры патураньні і дапамозе нацыянал-опартуністаў Акадэмію Навук, створаную волею рабочае клясы і яе авангарду—куністычнай партыі БССР, абярнуў у штаб сваёй контр-рэвалюцыйнай дзейнасьці. Для дасягненьня сваіх мэт нацдэмы не абмяжоўваліся захватам якой-небудзь адной часткі Акадэміі—адной яе ўстановаў. Ём патрэбна было ўсю Акадэмію падпарадкаваць свайму ўплыву—зрабіцца ў ёй гаспадарамі становішча. Апошняе ў асноўным імі і было дасягнута.

Такая катэдра, як катэдра коопэрацыі і колектывізацыі, роля якой у пэрыод соцыялістычнай рэканструкцыі набывае асаблівае значэньне, не магла быць абойдзена іх (нацдэмаў) увагай. Упачатку ўся іх увага была накіравана ў бок рашучага супраціўленьня адчыненню катэдры. У гэтым напрамку яны дабіліся свайго. Катэдра пачала існаваць толькі з канца 1929 г. З першых-жа дзён існаваньня нацдэмы пастараліся кіраўнікамі катэдры зрабіць сваіх аднадумцаў, якія адкрыта павесылі сваю лінію ўсё-ж такі баяліся. Трэ́ было стварыць нейкую шырму-прыкрыцьцё. Выбар прыпаў на проф. Лазавога. Лазавы працуе ў Ком-акадэміі і ў Інстытуце Марксызму і Ленінізму ў Харкаве. Кіраваць адтуль належным чынам катэдраю коопэрацыі і колектывізацыі БАН ён, зразумела, ня зможа, а дзеля таго, прыкрываючыся яго „вялікім“ аўторытэтам, можна будзе ў поўнай меры праводзіць сваю лінію. Разьлік іх, як убачым ніжэй, быў правільны. Проф. Лазавы сапраўды аказаўся шырмаю. Апошняе добра відаць з плыняў работы катэдры, а таксама і з той прадукцыі, якая засталася з часоў іх панаваньня.

Пяцігадовы перспэкцыйны плян катэдры напісаны заядлым кандрацьеўцам Ярашчуком і падпісаны проф. Лазавым.

Ва ўступнай частцы гэтага пляну мы маем адпаведныя спасылкі на пастановы і дырэктывы куністычнае партыі і савецкае ўлады. Соцыялістычная рэканструкцыя сельскай гаспадаркі скланяецца і спрагаецца на ўсе лады. Адным словам, паспрабуй прыдзярыся. Але-ж гэта—шырма і калі паглядзець, што за ёй робіцца, дык стане неяк сумна, адразу паўстае пытаньне: „аб чым думаў проф. Лазавы ў той час, калі падпісаў гэты плян?“

Перш за ўсё кідаецца ў вочы, чаму гэта арганізацыю сэкцыі колектывізацыі трэ́ было аднесці на 1931 год і чаму гэта ў папярэднія гады і надалей трэ́ба займацца „коопэрацыйным гандлем і гісторыяй коопэрацыі ў этнографічнай Беларусі“. У сьвятле працэсу прампартыі

гэта зусім робіцца ясным. Паколькі нельга было затармазіць арганізацыю катэдраў, дык трэ́ было накіраваць яе работу так, каб яна ня выконвала чарговых задач соцыялістычнага будаўніцтва.

У пляне мы маем такі пункт: „Апрача гэтага, катэдра ставіць сабе мэтай паступова ўцягваць *пераважна за кошт операцыйных сродкаў* (падкр. намі—*P. P.*) у навукова-дасьледчую працу катэдраў найбольш марксыцка-падрыхтаваных працаўнікоў“... Сказана добра. Лепш бадай і ня трэба. Але калі да гэтага падыйсьці з другога пункту гледжаньня, дык выходзіць, што гэта таксама ёсьць свайго роду шырма. Шляхам скарыстоўваньня операцыйных сродкаў нацдэмы БАН групавалі вакол сябе, зусім зразумела, не марксыцка-падрыхтаваных працаўнікоў, але ўсіх сваіх прыхільнікаў—усю контр-рэвалюцыю.

Каб лепш замаскаваць свой твар, яны ўнеслі ў плян надта вялікую колькасьць самых рознахарактарных тэм, дзе пытаньні гандлю перапляталіся з колектывізацыяй і гісторыяй коопэрацыі этнографічнай Беларусі. Людзі шырокага „размаху“ будавалі „шырокія“ пляны. Калі-ж паглядзець, хто павінен быць выканаўцам гэтых плянаў, дык выходзіць, што ўсё гэта павінен быў распрацаваць амаль адзін Ярашчук—праўдзівей $\frac{1}{2}$ Ярашчука, бо ён меў палову стаўкі. Канечна трэба адзначыць, што нацдэмам патрэбна была не сама работа катэдраў, але толькі відзімасць гэтай работы. Самыя-ж працы выходзілі з-пад пяра нацдэмаў наскрозь шкоднымі, контр-рэвалюцыйнымі. Тэмы прац катэдраў размяркоўваліся па гадох так. Распрацоўка тэмы „Організацыя быту і клясавая барацьба ў колгасах“ аднесена на 1933 год і, нарэшце, такая тэма як „Гісторыя коопэрацыі ў этнографічнай Беларусі“ на 1931 год. Лепш нічога ня прыдумаеш, асабліва калі прыпомніць, што гэты плян складаўся ў канцы 1929 г. Вось надзвычайна характэрны прыём амаль усіх шкоднікаў—актуальныя пытаньні сёньнешняга дня адсоўваць на як-мага далейшы час, сёньня-ж займацца распрацоўкаю контр-рэвалюцыйных тэм.

У пляне паказаны выдаткі на адну камандыроўку за межы СССР. У зьвязку, з гэтым мімаволі ўзьнікае пытаньне: „Чаго гэта і куды трэ́ было ехаць прадстаўніку катэдраў колектывізацыі і коопэрацыі“? Ці не ў фашыстоўскай Польшчы кіраўнікі думалі вывучаць колектывізацыю і коопэрацыю? Пытаньне разьвязваецца проста—камандыроўкі патрэбны былі для сувязі з замежнай контр-рэвалюцыяй. Адным асобам нельга было езьдзіць у адно і тое-ж месца. А дзеля таго, у адзін год Некрашэвіч едзе ў Заходнюю Беларусь „вывучаць“ мову, у другі—Смоліч туды „вывучаць“ эканоміку і ў 31-м годзе павінен быў паехаць Ярашчук ці Трахімаў вывучаць колектывізацыю. Проста і ясна.

Нарэшце некалькі слоў аб штаце катэдраў і аб каштарысе. Да 1931 году паводле пляну прадбачана было толькі $\frac{1}{2}$ штатнай адзінкі навуковага працаўніка. Апошняе было не выпадкова. Усё гэта было зроблена знарок (матар’ялы-ж процэсу прампартыі паказваюць, што і сапраўды гэта было так). Трэ́ было затармазіць разьвіцьцё катэдраў да 1930 году, калі чакалася інтэрвэнцыя і калі можна было-б канчаткова разьлічыцца з непажаданай катэдрай. Зусім такая-ж лінія праводзілася і ў каштарысе, які на 1929-30 год складаў бяз штату суму каля 4.000 руб.

Вялікай колькасьцю твораў б. кіраўнікі катэдраў нас не ашчасьлівілі. У нашым распараджэньні ёсьць толькі блянкі досьледу, які праводзіў Ярашчук у мэтах вывучэньня малочнай коопэрацыі і артыкул „Аб спэцыялізацыі сыстэмы с.-г. коопэрацыі і арганізацыйнай яе структуры“. Што да блянкаў, дык яны з галавой выдаюць арганізатара гэтага

досьледу. Абсьледваліся амаль выключна кулацкія хутарскія гаспадаркі. Для нас зусім ясна, якая была-б каштоўнасьць напісанай працы на падставе гэтых блянкаў. Досьлед меў мэтаю абгрунтаваць прышчэпаўшчыну.

На артыкуле „Аб спецыялізацыі сыстэмы с.-г. коопэрацыі і арганізацыйнай яе структуры“ прыходзіцца спыніцца больш падрабязна дзеля таго, што гэты артыкул носіць характар дырэктыўнага матар'ялу і па сваёй форме зьяўляецца адкрыта контр-рэволюцыйным. У першых-жа радках гэтага артыкулу мы чытаем: „Каля 99 проц. зямель сельска-гаспадарчага значэньня знаходзіцца ў карыстаньні сельскіх гаспадарак і бліжэйшыя пэрспектывы іх разьвіцьця, бязумоўна, будуць залежаць ад васстанаўленьня і пад'ёму апошніх“. Ня будзем гаварыць пра тое, што процант 99 зьяўляецца выдуманым і паданы тут проста, як кажуць, на ўра. Аўтарам трэ́ было адразу ашаламіць чытача процантам, якога сапраўды ніколі і нідзе ня было, трэ́ было з першых-жа радкоў зрабіць так, каб у працягу ўсяго артыкулу ў чытача нават і ня ўзьнікла думка аб соцыялістычных формах.

Бліжэйшыя пэрспектывы разьвіцьця с.-гаспадаркі для іх зусім ясныя. Узмацняй, аднаўляй індывідуальныя гаспадаркі—вось асноўны іх лэзунг.

Ніжэй аўтарамі прыводзяцца і шляхі гэтага аднаўленьня праз: „а) атрыманьне ад пэўнай вытворчай адзінкі найбольшага ліку прадукцыі, шляхам палепшаньня тэхнікі сельскай гаспадаркі—інтэнсыфікацыя“. Далей ідзе пункт аб сабекошту прадукцыі і нарэшце пункт аб павышэньні рыначнага кошту.

Тут-жа гаворыцца і аб тым, што перашкаджае ажыцьцяўленьню гэтай політыкі. Сутнасьць гэтых перашкод у наступным: „слабая арганізаванасьць рынкаў збыту, неземлеўпарадкаванасьць, аграрная перанаселенасьць“ і інш. Пакуль што аўтары не гавораць адкрыта аб індывідуальным сэктары і прыкрываюцца агульным тэрмінам „сельскія гаспадаркі“. Але-ж аналіз толькі што паданых вышэй слоў з усёй відавочнасьцю выкрывае капіталістычных рэстаўратораў. Яны змагаюцца не за соцыялістычную рэканструкцыю сельскай гаспадаркі, а за арганізацыю рынку, за землеўпарадкаваньне, за інтэнсыфікацыю кулацкіх гаспадарак.

У арганізацыі рыначных узаемаадносін, г. значыць тых узаемаадносін, якія зьяўляюцца базаю капіталістычнага ладу, бачаць яны магчымасьць уздыму сельскай гаспадаркі. Яны знарок не ўспамінаюць пра соцыялістычную рэканструкцыю. Яны разам з сусьветнай буржуазіяй ня могуць зразумець той простае ісьціны, што толькі на базе індустрыялізацыі краіны—шляхам колектывізацыі і на базе гэтай колектывізацыі і ліквідацыі кулацтва як класу на яе аснове і магчыма ў поўнай меры разьвіцьцё сельскай гаспадаркі.

Такі-ж самы сэнс мае і патрабаваньне землеўпарадкаваньня, якое зводзілася выключна да ўтварэньня хутароў і дробных пасёлкаў. Гэта ёсьць ні што іншае, як падмацаваньне і ўгрунтаваньне прышчэпаўшчыны, сутнасьць і карэньні якой нам усім ужо добра вядомы. З гэтага пункту погляду зусім невыпадкова імі разьвівалася буржуазная тэорыя аб аграрнай перанаселенасьці БССР. У капіталістычных умовах кулацтва бязьлітасна эксплёатуе батракоў і беднякоў. У яго руках, як гэта вельмі добра паказаў у сваёй працы „Развитие капитализма в России“ Уладзімер Ільіч Ленін, згрупоўваецца вялікая колькасьць зямельнай плошчы. Бедната пролетарызуецца—кулацтва расьце—мацнее. Аўтары артыкулу ўпэўнены, што ў БССР павінен

быць рэстаўраваны капіталізм, а дзеля таго трэба загадзя падрыхтаваць глебу для кулацтва, трэба давесці, што ў БССР ёсць аграрная перанаселенасць, трэба гэтыя лішкі людзей перакінуць у другія краіны, а за кошт, такім чынам, вызваленых зямель павялічыць хутары кулакоў.

Далей у артыкуле ідзе 8 старонак разважанняў наконт характару сельскай гаспадаркі БССР. Каб зразумець, чаго варты гэтыя разважання і што прадстаўляюць з сябе аўтары, варта толькі прыпомніць, што разважання іх цалкам грунтуюцца на прышчэпаўскім пляне развіцця сельскай гаспадаркі, а праўдзівей сказаць на пляне хутарызацыі, якую так упарта праводзіў Прышчэпаў. Гэтыя разважання і ня толькі грунтуюцца на прышчэпаўскім пляне, але і самі ўгрунтоўваюць гэты плян.

На старонцы 8-й яны нават дагаварваюцца да калектывізацыі сельскай гаспадаркі, адзначаюць, што калектывізацыя павінна ісьці больш „шырока“ і нават паказваюць шляхі, па якіх яна павінна ісьці „шырока“. Выходзіць, што такім шляхам зьяўляецца коопэрацыя. Праз капіталістычную коопэрацыю (а што гутарка ідзе выключна пра капіталістычную коопэрацыю—мы ўбачым ніжэй) проста ў соцыялізм. Разьвівай і ўзмацняй капіталістычныя коопэратывы, а рэшта ўсё будзе ў парадку. Адным словам без барацьбы, без хвалявання, нечакана для сябе ўрасьцеш у соцыялізм. Тэорыя зусім ня новая і ўсім вядомая. Уся тая надзвычай жорсткая барацьба, якая адбываецца на вёсцы навокала соцыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі, кулацкі тэрор—падпалы калгасаў, забойства актыўных колгаснікаў і інш., для аўтараў артыкулу ня існуе. Яны ня хочуць яе бачыць. Сваёю балталогіяй аб калектывізацыі праз коопэрацыю яны нібы робяць шырму, пад прыкрыцьцём якое працягваюць свае контр-рэвалюцыйныя пляны і імкненьні.

На падставе ўсіх сваіх папярэдніх разважанняў аўтары прыходзяць да вываду, што практычныя задачы с.-г. коопэрацыі павінны зводзіцца да „Організацыі калектывных форм гаспадарання“. Усё як быццам добра. Зразумела яно і было-б добра, каб аўтары сапраўды думалі аб развіцці калектывных форм, каб яны хацелі дапамагчы гэтай развіццю і каб у іх ня было задняй думкі наконт капіталістычнай рэстаўрацыі.

У другім пункце ўжо гаворыцца пра папаўненьне асноўных капіталаў і развіцці сыстэмы крэдытаваньня наогул у сельскай гаспадарцы (чытай кулака Р. Р.). У трэцім сказана яшчэ ясьней „Снабжэньне насельніцтва с.-г. арудзямі, машынамі, насеньнем“... і нарэшце „прыладамі для абсталяваньня прадпрыемстваў“ і г. д. Каму-небудзь можа прыйсьці ў галаву нэдарэчная думка, што даныя пункты падпарадкаваны першаму, як асноўнаму, а дзеля таго ад аўтараў мо’ і ня трэба вымагаць выразных формулёвак. Няўпэўненасьць такога чытача адразу разьясьняецца, калі ён крыху ніжэй прачытае наступнае „откровение“: „Колгасы ў далейшы час будуць арганізоўвацца за кошт непадзельнай сялянскай зямлі і асушаных мэліарацыйных фондаў. Кропка. Цяпер усё ясна. Сярод „сялян“ (тут табе і кулак і бядняк і серадняк—усе разам) разьвівай коопэрацыю, а для колгасаў асушай балоты. Думка ня зусім новая. Літаральна яна так сфармулявана і ў прышчэпаўскім пяцігадовым пляне.

Пасьля ўсяго гэтага паўстае пытаньне: „Навошта-ж гэта аўтарам патрэбна было гарод гарадзіць з калектывнымі формамі? Адказ

на гэта запытаньне ўжо даны вышэй. Усе гэтыя размовы—толькі шырма.

Далей ідзе апісаньне 10 спецыялізаваных таварыстваў і 4 саюзаў. Спыняцца на кожным з іх мы лічым непатрэбным. Усе яны маюць адну і тую-ж устаноўку—дапамагаць капіталістычнай рэстаўрацыі. Угрунтаваньне кожнага з відаў сельска-гаспадарчай коопэрацыі яны і пачынаюць з высьвятленьня таго, наколькі ён зможа ўзмацніць „сялянiна“ (у іх, як правіла, клясавага раслаеньня на вёсцы няма) і наколькі сваімі гандлёвымі опэрацыямі можа ўтрымаць коопэрацыйны апарат. Іншых мэт іхныя таварыствы ня ставяць.

Цяпер некалькі заўваг адносна некаторых таварыстваў. Пры разборы і ўгрунтаваньні існаваньня с./г. крэдытовых таварыстваў яны прышлі да вываду, што гэтыя таварыствы ня спрыяюць калектывізацыі, надаварот—ўзмацняюць „індывидуалістычныя і ўласныя імкненьні гспадараньня“. Лёгічны вывад з такога разважаньня павінен быў-бы зводзіцца да таго, каб ўгрунтаваць канечную патрэбу спыненьня іх дзейнасьці. Аднак, аўтары сталі на другі шлях. Лёгіка не для іх. Ём патрэбна давесьці патрэбу існаваньня гэтых таварыстваў. Ніжэй яны і пішуць: „Але пакуль існуюць паасобныя сялянскія гаспадаркі, пакуль нашай задачай застаецца ўзмацненьне ўсёй гаспадаркі, да таго тэрміну павінны будучь існаваць і с./г. крэдытовыя таварыствы“. Калі-ж гэты час надыйдзе? Калі-ж гэта перастануць існаваць „паасобныя сялянскія гаспадаркі“? Адказ аўтарамі ўжо даны вышэй. Гэты час тады надыйдзе, калі ўсе „паасобныя гаспадаркі“ праз капіталістычную коопэрацыю проста ўрастуць у соцыялізм. А пакуль што, будуй хутары, ўзмацняй кулацкія гаспадаркі, арганізоўвай для іх с./г. крэдытовыя таварыствы. Вось лёгіка контр-рэвалюцыянэраў.

Ня менш цікавая ўстаноўка даецца і пры арганізацыі малочна-жывёлаводчых таварыстваў: „колгасы і саўгасы збыт і пераапрацоўку свайго малака павінны праводзіць праз малочна-жывёлаводчыя таварыствы, удзельнічаючы ў іх у якасьці пайнікаў“. Проста і ясна. Колгас і саўгас ставіцца на адну дошку з кулаком. Як пайнікі аднаго таварыства, яны маюць і аднолькавыя правы, а паколькі таварыства дае напрамак у разьвіцьці жывёлагадоўлі, дык сапраўды выйдзе тое, што колгасамі і саўгасамі будучь кіраваць ні хто іншыя, як кулакі, бо іх будзе большасьць у раёне. Вось куды гнуць аўтары і вась чого ім трэба дабіцца, прыкрываючыся размовамі аб калектывізацыі.

Літаральна такая-ж устаноўка даецца і пры арганізацыі садова-гародных таварыстваў.

Асабліва пахабныя ўстаноўкі даюцца пры арганізацыі насеннаводчых таварыстваў. Тут мы чытаем наступныя контр-рэвалюцыйныя пэрлі: „Пярвічнае насеннаводнае т-ва павінна будзе арганізоўвацца ў складзе адной-двух-трох вёсак, але з абавязковым уваходам у склад таварыства ўсіх (падкрэсьлена намi Р. Р.) гаспадароў гэтых вёсак“. У другім месцы гэтае пытаньне ставіцца больш рашуча. „Раён дзейнасьці т-ва павінен быць спачатку вёска, пасёлак ці рад заможных паасобных гаспадарак (падкрэсьлена намi Р. Р.). Так вась праз якую коопэрацыю контр-рэвалюцыянэры, кіраўнікі катэдры коопэрацыі і калектывізацыі, хацелі папасьці ў соцыялізм. Можна сабе ўявіць якім душком аддаваў-бы гэты соцыялізм, прыпраўлены кулацкімі коопэратывамі.

Адным з асноўных мотываў за ўтварэньне спецыяльных саюзаў аўтары падаюць наступнае: „1—Рознароднасьць вытворчых інтарэсаў і нужд розных груп коопэруемага насельніцтва...“ Зусім ясна і не-

двусэнсоўна сказана. Інтэрэсы кулака ня могуць быць аднолькавымі з інтарэсамі бедняка, а дзеля таго—арганізоўвай для кулакоў спецыяльны коопэратыў.

Аўтары ў надзвычайным захапленні ад вузка спецыялізаваных саюзаў таму, што яны (саюзы) пры вузкай спецыялізацыі... „будуць мець мажлівасць арганізацыйна і тэхнічна арганізаваць і спецыялізаваць сваю нізавую сетку, паглыбіць сваю гаспадарчую працу, даць нагрузку сваім членам і ўдалейшым, пры пашырэнні звароту, зьнізіць свае выдаткі і зрабіцца ўпаўне моцнай і здольна-конкурэнтнай арганізацыяй“. Тут усё. Тлумачэнні залішнія. „Здольна-конкурэнтныя арганізацыі“, а ня колгасы патрэбны гэтым зубрам контр-рэвалюцыі.

Вось толькі частка контр-рэвалюцыйных пярляў больш паказальных, якія характарызуюць контр-рэвалюцыйную шкодніцкую работу нацдэмаў у катэдры коопэрацыі і коллектывізацыі. Але паданага тут зусім досыць для поўнай характарыстыкі нацдэмаў, як шкоднікаў, рэстаўратараў і яўных контр-рэвалюцыянераў.

Як арганізаваць краязнаўчую працу на фабрыцы і заводзе.

1. Соцыялістычнае будаўніцтва і краязнаўства.

Ва ўсім Савецкім Саюзе надзвычайна шпаркімі тэмпамі ідзе соцыялістычнае будаўніцтва. Рабочыя, колгаснікі, батракі, беднякі і серадныя вёскі з вялікім творчым уздымам, пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, будуць магутныя электрастанцыі, волаты-заводы і фабрыкі, гіганты саўгасы і колгасы. Наша савецкая краіна з аграрна-індустрыяльнай краіны ператвараецца ў індустрыяльна-колгасную. Па ўсім фронце ў нас пасьпяхова вядзецца соцыялістычнае наступленьне на капіталістычныя элемэнты. На аснове суцэльнай калектывізацыі ліквідуецца кулацтва як кляса, — гэта апошняя апора сусьветнага капіталізму ў нашай краіне.

Наша соцыялістычная гаспадарка будзецца па пляну. Кожная фабрыка, кожны завод, саўгас, колгас, кожны раён, рэспубліка і ўвесь Савецкі Саюз маюць цесна ўвязаныя паміж сабой ня толькі гадавыя, але і перспэкцыйныя пляны. А для таго, каб скласьці добры плян якога-небудзь прадпрыемства, трэба добра ведаць яго жыцьцё і працу: яго вытворча-тэхнічныя магчымасьці, работу машын, арганізацыю працы, забясьпечаньне сыравінай, раёны збыту; трэба ведаць, якія ўплыў аказваюць беспералынка і сямігадзіныя працоўны дзень на вытворчасць (павялічэньне выпуску прадукцыі, павялічэньне вытворчасці працы, уцягненьне ў працу новых рабочых), у чым заключаецца соцыяльна-культурнае значэньне гэтых мерапрыемстваў, якія яны ўплываюць на быт рабочых і г. д. Але мала ведаць толькі сваё прадпрыемства, трэба вывучаць і іншыя прадпрыемствы, каб іх вопыт і поспехі перанесці на сваю фабрыку (завод). Шырокі абмен соцыялістычным вопытам у розных галінах гаспадаркі — адзін з спосабаў садзейнічання павялічэньню тэмпаў нашага соцыялістычнага будаўніцтва.

Кожнае з нашых прадпрыемстваў зьяўляецца толькі асобнай соцыяльна-гаспадарчай ячэйкай у агульнай сыстэме соцыялістычнае народнае гаспадаркі, дзе нязьлічымі ніцамі звязаны паміж сабой паасобныя соцыяльна-гаспадарчыя і культурныя адзінкі, дзе соцыялістычным плянам цвёрда вызначана месца і роля кожнага прадпрыемства, кожнае ўстановы. Разьвіцьцё кожнага прадпрыемства ў значнай меры залежыць ад прыродных багацьцяў таго раёну, дзе прадпрыемства знаходзіцца (залежы руды, вугалю, торфу наяўнасьць сыравіны) і ў сваю чаргу робіць уплыў на стварэньне сыравіннай базы ў раёне сваёй дзейнасьці (цукровыя, крухмальныя заводы і інш.).

Пабудова фабрыкі ці заводу ў тым або іншым раёне аказвае вялікі ўплыў на жыццё наўкольнага насельніцтва, на яго культуру, быт, заняткі, тэхніку гаспадаркі і інш. Выходзіць, што нам трэба ўсебакова вывучаць ня толькі сваё прадпрыемства, але таксама і той эаномічны раён, дзе фабрыка ці завод знаходзіцца. І ня толькі трэба вывучаць раён, але і ведаць месца свайго заводу (фабрыкі) ў саюзнай і нават сусветнай гаспадарцы. Кожны рабочы на прадпрыемстве павінен добра ведаць, якую ролю адыгрывае данае прадпрыемства ў змаганьні за сацыялістычны лад ва ўсім сьвеце.

Плянавае, сыстэматычнае і ўсебаковае вывучэньне свайго раёну арганізаванымі сіламі працоўных мас патрэбна для больш пасьпяховага сацыялістычнага будаўніцтва, для таго, каб рабочыя, колгасьнікі і бядняцка-серадняцкія сялянскія масы маглі ўпэўнена, на падставе навуковых даных будаваць фабрыкі, заводы, саўгасы і колгасы, больш пасьпяхова разгортваць культурнае будаўніцтва, праводзіць ліквідацыю няпісьменнасьці, будаваць школы, бібліотэкі, змагацца з рэлігіяй і г. д. Вось такое плянамернае, ўсебаковае і навукова-арганізаванае вывучэньне свайго краю самімі рабочымі, колгасьнікамі і бядняцка-серадняцкімі масамі ў мэтах сацыялістычнай перабудовы краю і зьяўляецца савецкім краязнаўствам.

2. Чаму наша краязнаўства называецца савецкім.

Краязнаўства ў нашай краіне існавала і раней, да Кастрычнікаўскай рэвалюцыі. Але паміж нашым сучасным савецкім краязнаўствам і краязнаўствам дарэвалюцыйных часоў маеца надзвычайна вялікая розьніца. У дарэвалюцыйныя часы краязнаўствам займаліся паасобныя „аматары“ краязнаўства, буржуазныя вучоныя, паасобныя інтэлігенты. Вывучалася пераважна ўсё старое, мінулае, „цікавае“ і прыгожае, паколькі гэта цікавіла сытыя паразытычныя эксплёатуочыя працоўнае насельніцтва клясы. Вывучаліся старыя магнацкія гэрбы, могілкі, гарадзішчы, апісваліся ваенныя падзеі мінулых часоў, цэрквы, манастыры і г. д. Але разам з гэтым найбольш „перадавая“ частка буржуазіі і земляўласьнікаў, кроўна зацікаўленых у павялічэньні сваіх прыбыткаў і адшуканьні новых, больш „культурных“ спосабаў эксплёатацыі працоўных мас, займаецца і пытаньнямі павялічэньня вытворчасці ў панскіх маэнтках і на фабрыках прамыслоўцаў. Земляўласьнікі (пераважна дробныя) у перадрэвалюцыйныя гады заснавалі на Беларусі, напрыклад, цэлы шэраг спецыяльных гурткоў і таварыстваў, якія ставілі мэтай вывучэньне ўмоў паляпшэньня сваіх гаспадарак, павялічэньня іх таварнасьці. Пры гэтым, бязумоўна, ўлічваліся і вывучаліся мясцовыя ўмовы. Гэтыя гурткі і таварыствы, краязнаўчыя па свайму характару, былі, бязумоўна, буржуазна-клясавымі па сваёй сутнасьці, арганізаванымі ў інтарэсах земляўласьнікаў.

У буржуазных краінах Заходняй Эўропы і Амэрыцы краязнаўства знаходзіцца на службе ў эксплёатуочых клясаў. У Германіі, Польшчы, Італіі і інш. краязнаўства мае выразна нацыяналістычны і шовіністычны характар, — яно ў гэтых краінах у значнай меры фашызавана. Краязнаўства ў гэтых фашыстоўска-буржуазных дзяржавах вельмі многа ўвагі аддае вывучэньню буржуазнай нацыянальнай культуры мінулага, старажытнага. У Паўночна-Амэрыканскіх Злучаных Штатах краязнаўства мае пераважна практычны напрамак, асабліва ў галіне сельскай гаспадаркі. Там, напр., арганізавана цэлая сетка сельскагаспадарчых фэрмэрскіх клюбаў моладзі, мэтай якіх зьяўляецца

„сдзеінічаньне пашырэнню сярод іх членаў карысных ведаў, спрыяючых паляпшэнню ўмоў жыцця і працы на фэрмах“. Практыцызм краязнаўчых арганізацый у Амэрыцы, як і ў іншых буржуазных дзяржавах, выцякае з запатрабаванняў капіталістычных прадпрыемстваў і земляўласнікаў знайсці сродкі і спосабы для развіцця сваіх гаспадарак, выходзячы з мясцовых умоў, і павялічэння іх таварнасьці, што звязана з павялічэннем эксплуатацыі працоўнага насельніцтва, з разбурэннем дробных індывідуальных гаспадарак.

Савецкае краязнаўства карэнным чынам адрозніваецца ад краязнаўства ў буржуазных дзяржавах. У нас, у СССР, *краязнаўства падпарадкавана задачам дыктатуры пролетарыяту, задачам узмацнення абароназдольнасьці нашай савецкай краіны, задачам паспяховага правядзеньня соцыялістычнай рэканструкцыі нашай народнай гаспадаркі*, пераможнаму пабудаванню соцыялістычнага грамадства. Савецкае краязнаўства ставіць сваёй задачай *актыўна дапамагаць ажыццяўленьню генэральнай лініі партыі ў пабудове соцыялізму*. Яно павінна вырашаць баявыя гаспадарча-політычныя задачы сёньняшняга дня.

Буржуазнае краязнаўства мае замкнуты характар. Шырокія працоўныя масы ў краязнаўчай працы ўдзелу ня прымаюць ды і ня могуць прымаць, паколькі задачы краязнаўства ў буржуазных дзяржавах не адпавядаюць інтарэсам працоўных мас, зьяўляюцца чужымі для рабочых і працоўнага сялянства. У нас, у СССР, краязнаўства зьяўляецца *масавым* грамадскім рухам. У краязнаўчую працу ў нас уцягваюцца дзесяткі і сотні тысяч працоўных мас, непасрэдных будаўнікоў соцыялізму, бо савецкае краязнаўства зьяўляецца кроўнай справай саміх працоўных.

Краязнаўства ў буржуазных краінах носіць бясплянавы, бяссыстэмны характар, паколькі пры капіталістычным ладзе наогул ня можа быць плянавацьці як у вядзеньні гаспадаркі, так і ў навукова-дасьледчай працы, а тым больш у масавай дасьледчай працы. Савецкае-ж краязнаўства мае жыццёвую арганізацыйную структуру, якая забяспечвае ўдзел ў краязнаўчай працы самых шырокіх працоўных мас, і пэўную плянавацьці у працы. Наша краязнаўчая праца цесна ўзваецца з усёй нашай працай па рэканструкцыі гаспадарчага і культурнага будаўніцтва, і таму яна павінна характарызавацца той-жа *плянавацьцю*, якою характарызуецца і ўсё наша соцыялістычнае будаўніцтва. Апрача ўсяго сказанага вышэй, у нашай краязнаўчай працы ўсё большае і большае месца набывае *калектыўізм* у працы, распацоўка паасобных праблем, тэм і заданьняў калектывамі, групамі, брыгадамі, што, зразумела, зусім не ўласьціва для буржуазнага краязнаўства.

3. Краязнаўства—сродак класавай барацьбы ў БССР.

Будаўніцтва соцыялізму ў нашай краіне адбываецца ва ўмовах абвостранай класавай барацьбы. Супроць паспяховага разгорнутага соцыялістычнага наступленьня па ўсяму фронту актыўна змагаюцца нэпманскія элемэнты ў горадзе, кулацтва на вёсцы, буржуазная інтэлігенцыя і ўсе контр-рэволюцыйныя сілы,—агенты замежных інтэрвентаў. Контр-рэволюцыйныя беларускія нацыянал-дэмакраты, гэтыя лёкаі сусьветнага капіталізму (і агенты польскага фашызму перш за ўсё) вялі актыўную падрыўную работу супроць дыктатуры пролетарыяту, супроць савецкай улады; яны ставілі сваёй мэтай рэстаўрацыю (аднаў-

леньне) капіталізму ў нашай савецкай краіне праз крываваю інтэрвенцыю і ў гэтых сваіх контр-рэвалюцыйных мэтах шырока выкарыстоўвалі і краязнаўства. Краязнаўства ў БССР да апошняга году было падпарадкавана не задачам дыктатуры пролетарыяту, не задачам змаганьня за генэральную лінію партыі і не задачам пабудовы соцыялістычнага грамадства, а выкарыстоўвалася ў мэтах, варожых для пролетарыяту, у мэтах зрыву соцыялістычнага будаўніцтва і ліквідацыі савецкага ладу. Лідэры нацдэмаў, організаваўшы штаб для сваёй контр-рэвалюцыйнай дзейнасьці ў Беларускай Акадэміі Навук, праз былое опартуністычнае кіраўніцтва Цэнтральнага Бюро Краязнаўства фактычна кіравалі і давалі напрамак усёй краязнаўчай працы ў БССР. У сваіх інструкцыях, праграмах, мэтодычных артыкулах, у вуснай і пісьмовай консультацыі нацдэмы заўсёды давалі нізавым краязнаўчым організацыям пэўныя, часамі старання завуляваньня і прыбраныя ў савецкую вопратку, нацыянал-дэмократычныя ўстаноўкі. Краязнаўчая праца лічылася пераважна справай інтэлігенцыі якая, паводле думкі нацдэмаў, павінна была кіраваць усёй культурнай працай і весці за сабой усё працоўнае насельніцтва. Рабочыя, колгасьнікі, батракі і бядняцка-серадняцкія масы ў краязнаўчыя організацыі зусім ня ўцягваліся. Краязнаўчых гурткоў на фабрыках, заводах, у колгасах і саўгасах ня было. Краязнаўчыя організацыі ня былі зьвязаны з партыйнымі, профсаюзнымі, савецкімі і гаспадарчымі організацыямі і ўстановамі. І зусім зразумела, чаму гэта так было: пры такой ізоляванасьці і „аўтономіі“ краязнаўчых організацыі нацдэмам лягчэй было аказаваць на іх свой уплыў.

Праз краязнаўства нацдэмы праводзілі сваю шкодную тэорыю аб „самабытнасьці“ беларускай нацыі і культуры, аб асаблівых шляхах разьвіцьця „адзінага“ беларускага народу, што вяло да вузкай нацыянальнай абмежаванасьці, да адрыву беларускіх працоўных мас ад працоўных мас усяго Савецкага Саюзу. Беларускія нацыянал-дэмократы ідэалізавалі культуру фэўдальнага і буржуазнага мінулага, пэрыод так званай „залатой пары“ (16-17 стагодзьдзі) і ўсімі сіламі імкнуліся да таго, каб культурнае будаўніцтва БССР накіраваць па шляху стварэньня буржуазнай культуры па сваім зьмесьце і нацыянальнай па форме. Нацыянал-дэмократы самі, а пад іх уплывам, па іх заданьнях і пад іх ідэёвым кіраўніцтвам і мясцовыя краязнаўчыя організацыі займаліся адшуканьнем і вывучэньнем старадаўняга, мінулага, розных перажыткаў і г. д., ідэалізуючы гэта фэўдальнае і буржуазнае мінулае. Пытаньні-ж сучаснасьці, пытаньні соцыялістычнага будаўніцтва зусім абміналіся. У краязнаўчых працах мінулага пэрыоду беларуская нацыя разглядалася, як адзіная бясклясавая нацыя. У краязнаўчых працах, як і ва ўсіх нацдэмаўскіх творах, нідзе нама клясавага падзелу беларускага народу. Клясавая барацьба, якая асабліва ўзмацнілася ў пэрыод разгорнутага соцыялістычнага наступленьня па ўсяму фронту, у пэрыод соцыялістычнай рэканструкцыі народнае гаспадаркі, зусім абміналася, замоўчвалася або падавалася ў няправільным нацдэмаўскім асьвятленьні. Клясавая барацьба ў нацдэмаўскіх краязнаўчых творах разглядалася як барацьба розных нацый.

Краязнаўства зьяўлялася сродкам клясавай барацьбы контр-рэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму таксама і ў гаспадарчым будаўніцтве БССР. Праз краязнаўства нацдэмы ўсімі сіламі змагаліся супроць соцыялістычнай перабудовы народнае гаспадаркі і імкнуліся накіраваць разьвіцьцё нашае гаспадаркі па капіталістычнаму шляху,

па шляху насаджэння „прышчэпаўскіх“ хутароў і дробных пасёлкаў, а не па шляху арганізацыі саўгасаў і колгасаў. У краязнаўчых выданнях апісваліся кулацкія гаспадаркі (напр., гаспадарка „Фатынь“ Язэпа Мароза і інш.) як прыкладныя, узорныя гаспадаркі. Дасягненні-ж савецкіх і колектыўных гаспадарак замоўчваліся або нават паказваліся з адмоўнага боку.

Наогул краязнаўства ў БССР у мінулы перыод з'яўлялася зброяй класавых ворагаў пролетарыяту—нацыянал-дэмократаў; яно не дапамагала пролетарыяту і яго партыі будаваць сацыялізм, а перашкаджала гэтаму будаўніцтву, было ў значнай меры варожым для пролетарыяту.

Бліжэйшыя задачы савецкага краязнаўства.

Першачарговай задачай усіх краязнаўчых арганізацый і ўсёй савецкай грамадзкасці ў галіне краязнаўства з'яўляецца рашучае *выкрыццё і барацьба з усёй шкодніцкай контр-рэвалюцыйнай дзейнасцю беларускіх нацдэмаў у краязнаўстве*, а таксама *выкрыццё і рашучае змаганне з усякімі праявамі вялікарасійскага шовінізму*, як галоўнай небяспекай у даны перыод, і *мясцовых шовінізмаў: яўрэйскага, польскага і інш. шовінізмаў*. Трэба ачысціць усе краязнаўчыя арганізацыі ад варожых пролетарыяту элементаў, ад усіх тых, хто ідзе супроць генэральнай лініі партыі ў сацыялістычным будаўніцтве. У краязнаўчых арганізацыях *трэба неадкладна ўзмацніць пролетарскае і партыйнае кіраўніцтва*. Праз арганізацыю краязнаўчых гурткоў на фабрыках і заводах, у колгасах і саўгасах трэба зрабіць краязнаўства сапраўды справай шырокіх працоўных мас, якія з вялікім творчым энтузіязмам, энэргіяй і настойлівасцю будуць сацыялізм пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі. *Краязнаўства ёсць усебаковае вывучэнне краю ў мэтах яго сацыялістычнай перабудовы*, і таму мы павінны вывучаць: а) усе вытворчыя сілы краю, якія абумоўліваюць развіццё вытворчасці; б) самую вытворчасць; в) культуру і быт працоўных мас, як надбудову над вытворчымі ўзаемаадносінамі гэтых мас.

Краязнаўчыя арганізацыі для паспяховага сацыялістычнага будаўніцтва павінны заняцца вывучэннем усіх *прыродных багаццяў краю*, запасаў розных відаў мінеральнай сыравіны, вывучэннем *прыродна-геаграфічных умоў краю* (клімату, глебы, расліннасці і г. д.), *сродкаў вытворчасці і сілы чалавека*, як галоўнай вытворчай сілы. пры гэтым трэба асабліва падкрэсліць, што вывучаць чалавека патрэбна ў шырокім сацыяльным значэнні гэтага слова, у яго арганізаваных колектыўных формах працы. Краязнаўчае вывучэнне вытворчых сіл, аднак, не павінна зводзіцца толькі да констатавання тых ці іншых вытворчых сіл, да іх статыстычнага апісання,—вытворчыя сілы павінны вывучацца ў іх *узаемадзеянні*, у іх *развіцці*, у матчымасці іх *далейшага выкарыстання* пры развіцці і шпяркіх тэмпах нашага сацыялістычнага будаўніцтва.

Пры вывучэнні вытворчасці краязнаўчыя арганізацыі асабліваю ўвагу павінны звярнуць на дэтальнае вывучэнне *пераходу* арганізацыі вытворчасці ў *сацыялістычныя* формы пры дыктатуры пролетарыяту, на вывучэнне пераастання першапачатковых форм сацыялістычнай вытворчасці ў *вышэйшыя*, пры гэтым трэба вывучаць *найбольш спрыяючыя ўмовы* гэтага пераходу і пераастання, перашкоды, якія сустракаюцца на шляху плянавага пераводу першапачатковых форм арганізацыі вытворчасці ў *вышэйшыя і г. д.*

У сувязі і ў залежнасці ад карэннай перабудовы ўсёй нашай гаспадаркі на новых соцыялістычных пачатках, у залежнасці ад новых вытворчых узаемаадносін у соцыялістычнай вытворчасці адбываюцца адпаведныя вялізарныя змены і ў быццё. Пагэтакі неабходна ня толькі констатаваць, адзначаць нараджэнне новых соцыялістычных элементаў быту, але трэба абавязкова вывучаць гэтыя элементы і тыя ўмовы, якія дапамагаюць, паскараюць працэс перабудовы старога быту ў новы соцыялістычны. Трэба вывучаць вынікі правядзення розных мерапрыемстваў партыі і савецкай улады па стварэнню новых форм быту ў мэтах паглыблення і пашырэння гэтага ўздзейнічання на перабудову быту.

Вось круг пытанняў, якія зараз, у перыод соцыялістычнай рэканструкцыі ўсяе народнае гаспадаркі, маюць самае актуальнае і практычнае значэнне. Пытанні, што ня маюць непасрэднага значэння для соцыялістычнага будаўніцтва, не павінны ўваходзіць у круг даследчае працы краязнаўчых арганізацый у даны перыод. Нам трэба ўсімі сіламі і сродкамі паскорыць заканчэнне пабудовы фундаменту соцыялізму і прыняцця за справу канчатковай пабудовы соцыялізму, камунізму. Пытанні далёкія, ня звязаныя непасрэдна з гэтай адзінай неабходнай і практычнай задачай, павінны быць адсунуты на другі плян у краязнаўчай працы.

Соцыялістычнае будаўніцтва ў нашай краіне адбываецца ва ўмовах абвостранай і жорсткай клясавай барацьбы ў выглядзе шкодніцтва, забойства з-за вугла савецкіх, партыйных і грамадзкіх працаўнікоў, падпалу колгасаў і прадпрыемстваў, у выглядзе змагання на ідэалёгічным фронце і актыўнага ўдзелу ў падрыхтоўцы крывавай інтэрвенцыі супроць савецкай краіны ў мэтах знішчэння дыктатуры пролетарыяту і аднаўлення капіталістычнага ладу. Вось чаму вывучэнне розных пытанняў нашага соцыялістычнага будаўніцтва мы абавязкова павінны праводзіць у сувязі з вывучэннем *клясавай барацьбы*, форм і метадаў гэтай барацьбы. Трэба добра ведаць зброю і метады ворага, каб канчаткова паразіць яго.

Хто павінен займацца краязнаўствам.

Кожны краявед павінен быць адначасова і будаўніком соцыялістычнае гаспадаркі і культуры. Ніякага адрыву краяведаў ад непасрэднага ўдзелу ў соцыялістычнай стройцы не павінна быць. Крайвед не павінен стаяць убоку, ня прымаючы ўдзелу ў выкананні вялікіх плянаў соцыялістычнага будаўніцтва, прыкрываючыся маскай толькі „садзеінічання“ гэтаму будаўніцтву. *Месца кожнага краяведа ў радок будаўнікоў соцыялізму.* Краязнаўчыя кадры павінны комплектавацца з рабочых, колгаснікаў, батракоў, беднякоў і сярднякоў вёскі, агрономаў, настаўнікаў, дактароў і інш., з тых мільёнаў працоўных мас, якія будуруюць соцыялізм, і з той працоўнай інтэлігенцыі, якая шчыра і аддана працуе над пабудовай соцыялістычнай гаспадаркі і культуры.

Краязнаўства зьяўляецца сродкам узбраення працоўных мас новай магутнай прыладай вытворчасці — навукай. Краязнаўства дапамагае працоўным масам больш паспяхова, больш хуткімі тэмпамі будаваць соцыялізм, і таму кожны рабочы, колгаснік, батрак, бядняк і сярдняк вёскі павінен аўладаць новымі метадамі будаўніцтва соцыялізму — савецкім краязнаўствам.

Рабочыя і колгаснікі, батракі, беднякі і сярднякі вёскі, партыйныя, савецкія і грамадзкія працаўнікі, доўгі час працуючы ў сваёй

галіне, у розных арганізацыях, бязумоўна, маюць вялікі вопыт і вялікія веды аб жыцці і працы розных сацыяльных груп насельніцтва свайго заводу, свайго колгасу, вёскі, гораду, раёну. Старыя рабочыя на фабрыцы ці заводзе добра ведаюць гісторыю свайго прадпрыемства, умовы працы і жыцця ў старыя дэрэволюцыйныя часы, у часы окупцыі, у перыод аднаўлення і рэканструкцыі прамысловасці. Рабочыя розных прадпрыемстваў маюць багацейшы вопыт у правядзенні рэацыяналізатарскіх мерапрыемстваў, у арганізацыі выканання промфінплану і г. д. Увесь гэты вопыт і веды, калі-б іх сабраць і сыстэматызаваць, былі-б вельмі каштоўным матар'ялам ня толькі для вывучэння гісторыі нашых прамысловых прадпрыемстваў, але і для непасрэднага сацыялістычнага будаўніцтва. Вывучыць усю грандыёзную стройку нашай сацыялістычнай прамысловасці ў розных прамысловых раёнах, даследваць разгортванне сацыялістычных метадаў працы, выявіць, як рабочая кляса пад кіраўніцтвам сваёй ленінскай партыі перамагла цяжкасці і розныя перашкоды, дабіваючыся высокіх паказчыкаў вытворчасці працы, назапасіць вопыт сацыялістычнага будаўніцтва, каб перадаць яго усяму сьвету—задача вельмі адказная і неабходная. Гэту вялікую задачу могуць выканаць толькі самі працоўныя масы, якія зьяўляюцца непасрэднымі будаўнікамі сацыялізму.

Але для таго, каб лепш паставіць краязнаўчую працу і каб яна дала пажаданыя вынікі, кожнаму рабочаму, колгасніку, батраку, бедняку і сярэдняку неабходна мець некаторую падрыхтоўку ў краязнаўчай працы, трэба мець пэўныя навыкі ў арганізацыі і пастаўцы даследчае працы, у апрацоўцы матар'ялаў сваіх досьледаў і інш. Гэту падрыхтоўку можна атрымаць, працуючы ў гуртку, пад кіраўніцтвам і пры дапамозе больш вопытных таварышоў, а таксама і праз адпаведную літаратуру. Аднак, трэба помніць, што для аўладання метадамі краязнаўчай працы патрэбен актыўны ўдзел краяведа ў сацыялістычным будаўніцтве і практычная праца ў краязнаўстве, непарыўна звязанага з сучаснымі практычнымі задачамі сацыялістычнага будаўніцтва. Савецкае краязнаўства павінна прыняць характар масавага краязнаўчага руху, у якім працоўныя масы ўсіх нацыянальнасцей павінны прыняць самы актыўны ўдзел.

Як арганізаваць краязнаўчую працу на фабрыцы і заводзе.

Для арганізацыі краязнаўчае працы на фабрыцы ці заводзе перш за ўсё трэба шырока *папулярызаваць* сярод рабочых задачы савецкага краязнаўства, высветліць яго практычнае значэнне для сацыялістычнага будаўніцтва наогул і асабліва для развіцця нашай прамысловасці. У мэтах папулярызацыі краязнаўчай працы сярод рабочых пажадана не абмяжоўвацца агульнымі тлумачэннямі ці дакладамі, а лепш зрабіць які-небудзь даклад на краязнаўчую і блізкую для рабочых тэму (аб гісторыі данага прадпрыемства, аб рэволюцыйным руху рабочых на прадпрыемстве, аб разгортванні соцпаборніцтва і ўдарніцтва на фабрыцы ці заводзе і інш.), наладзіць краязнаўчую выстаўку, вывесіць у чырвоным кутку адпавядаючыя лёзунгі, плякаты, дыяграмы і інш. Працу трэба праводзіць па цэхах і пазьменна, у залежнасці ад мясцовых умоў у поўнай дагаворанасці з адміністрацыяй, партыйным і профсаюзным кіраўніцтвам. Пры арганізацыі краязнаўчага гуртка на прадпрыемстве ў першую чаргу неабходна абаперціся на фабрычна-завадскую ячэйку інжынерна-тэхнічнага складу, на культасветных працаўнікоў прадпрыемства і на актыўных

працаўнікоў вытворчых брыгад, рабкораў і інш. Усю арганізацыйную працу лепш праводзіць праз культсэктар фабзаўкому пры самым актыўным удзеле мясцовай краязнаўчай арганізацыі (гарадскога, раённага бюро краязнаўства і інш.).

Калі ўся падрыхтоўча-папулярызацийная праца сярод рабочых будзе праведзена і будзе выяўлена зацікаўленасць краязнаўчай працай, неабходна прыступіць да арганізацыі *краязнаўчага гуртка*. Для гэтага трэба правесці арганізацыйны сход, абраць праўленне гуртка (паводле палажэння аб краязнаўчых гуртках), вызначыць і зацвердзіць *план* працы, прычым на першых парах плян трэба павінен быць невялікім, простым; тэмы для працы гуртка гэта браць найбольш блізкія для рабочых, актуальныя, напр.: „Быт рабочых нашага заводу (фабрыкі)“; „Соцпаборніцтва і ўдарніцтва на нашай фабрыцы (заводзе)“ і г. д. Можна ўзяць і некалькі тэм для адначасовай распрацоўкі, прычым паасобныя тэмы могуць распрацоўвацца асобнымі *брыгадамі*, на якія можа падзяляцца гурток, які ставіць сваёй задачай усебаковае вывучэнне свайго прадпрыемства. Праўленне краязнаўчага гуртка на фабрыцы (заводзе) павінна паставіць сваёй задачай і імкнуцца да ўцягнення ў краязнаўчую працу магчыма большага ліку рабочых і ў першую чаргу ўдарнікаў, рабкораў, працаўнікоў вытворчага і культурнага сэктароў, вынаходцаў, інжынерна-тэхнічны склад. Пасля арганізацыі гуртка на прадпрыемстве неабходна неадкладна-ж наладзіць самую цесную *сувязь* з гарадскім ці раённым бюро краязнаўства, мясцовым краязнаўчым музеем і з усімі арганізацыямі свайго прадпрыемства.

Што вывучаць у краязнаўчым гуртку на прадпрыемстве¹⁾.

У гэтым раздзеле мы падаем пералік тэм, вывучэннем і распрацоўкай якіх можа заняцца краязнаўчы гурток на прадпрыемстве. Калі дакладна распрацаваць усе тэмы, дык у выніку мы атрымаем монаграфічнае апісанне гэтай ці іншай фабрыкі або заводу. Але і распрацоўка кожнае тэмы паасобку будзе мець пэўнае навуковае і практычнае значэнне для соцыялістычнага будаўніцтва.

I. Агульная характарыстыка прадпрыемства.

1. Назва фабрыкі (заводу) да рэвалюцыі і цяпер; адрас (раён, горад, вуліца). Адлегласць ад чыгуначнай станцыі ці прыстані.

У чым уладанні знаходзілася прадпрыемства да рэвалюцыі. У склад якога трэсту ўваходзіць цяпер.

2. Што выраблялася на прадпрыемстве раней і цяпер (пералічыць галоўнейшыя вырабы). На якія цэхі (асноўныя і дапаможныя) падзяляецца прадпрыемства.

Пабудова тае ці іншае фабрыкі (заводу) у значнай меры залежыць ад характару таго раёну, дзе знаходзіцца прадпрыемства, напр.: мэталургічныя заводы знаходзяцца ў раёнах, багатых жалезнай рудой і каменным ругалем, дрэваапрацоўчыя — у лясных раёнах, цукровыя — у раёнах, дзе могуць добра расці і даспяваць цукровыя буракі і г. д. Вось чаму трэба даць апісанне і навакольнага раёну.

¹⁾ Пры напісанні гэтага раздзелу скарыстаны:

Монаграфіческое изучение фабрик и заводов. Выд. ЦБК, М., 1929.
Н. Крупская. Что надо знать культработнику о своем заводе? и др.

3. Природна-геаграфічныя асаблівасці раёну і яго прыродныя багацці: наяўнасць сыравіны, апалу. Шляхі зносін — чыгункі, рэкі, шосэйныя дарогі.

4. Чым займаецца ваколічнае насельніцтва, як і чым яно звязана з прадпрыемствам, што дае прадпрыемству і атрымоўвае ад яго.

Адносна самага прадпрыемства неабходна даследваць:

5. Наколькі ўдала выбрана месца для пабудовы прадпрыемства і на колькі ўдала расплываваны асноўныя корпусы і будынкі прадпрыемства. Магчымасці пашырэння прадпрыемства ў далейшым.

II. Організацыя вытворчасці, забяспечанне сыравінай і збыт.

1. Вывучыць работу кожнага цэху і процэсы апрацоўкі сыравіны паслядоўна ў кожным цэху да вырабу гатовага фабрыкату.

2. Колькасць рабочых у кожным цэху.

3. Якія адбыліся і адбываюцца змены ў арганізацыйнай схэме ў сувязі з рэканструкцыяй прадпрыемства і рацыяналізацыяй вытворчасці, якія змены можна яшчэ правесці.

4. Якое месца і эканамічнае значэнне мае даследуемае прадпрыемства ў данай галіне прамысловасці.

5. Абсталяванне і пераабсталяванне прадпрыемстваў і паасобных яго цэхаў у розныя часы яго існавання і як гэта адбілася на вытворчасці.

6. Наяўнасць якой сыравіны ў даным раёне выклікала пабудову данае фабрыкі (заводу); запасы гэтай сыравіны і яе выкарыстоўванне.

Калі прадпрыемства працуе на прывознай сыравіне, дык даследваць, ядкуль яна дастаўляецца.

7. Якія ўстановы і арганізацыі забяспечваюць прадпрыемства сыравінай; пляны забяспечання і выкананне іх. Ці ня бывае перабояў у працы прадпрыемства з прычыны несвачасовай дастаўкі сыравіны. Запасы сыравіны.

8. Запасы гатовых вырабаў. Куды збывае прадпрыемства свае гатовыя вырабы і ў якой колькасці.

III. Гісторыя прадпрыемства.

1. З якога часу існуе прадпрыемства; якія прычыны выклікалі заснаванне прадпрыемства ў даным месцы.

2. Дынаміка развіцця прадпрыемства: колькасць цэхаў, выраб продукцыі, лік рабочых (мужчын, жанчын, падлеткаў), зарплата (па профэсіях), вытворчасць працы, капіталы, размеры прыбытку, спажыванне сыравіны і г. д. (па гадох: 1913, 1916, 1919, 1920, 1925-26, 1928-29, 1930, 1931).

3. Найбольш характэрныя і важныя моманты ў жыцці фабрыкі; моманты пад'ёму і заняпаду вытворчасці і прычыны гэтых зьяў; устанавленне новых сувязяў забяспечання і збыту вырабаў.

4. Організацыя працы і процэсы вытворчасці ў дарэвалюцыйныя гады. Склад рабочых на прадпрыемстве (па роду, узросту, профэсіі, нацыянальнасці і інш.); сувязь рабочых з сельскай гаспадаркай. Працяжнасць рабочага дня; зарплата; кватэрныя ўмовы.

5. Рэвалюцыйны рух на прадпрыемстве: стачкі, забастоўкі да 1905 г., у 1905 г. і пасля 1905 г. да 1917 г. Арышты перадавых рабочых, хто і за што быў засуджаны да турмы, катаргі, высланы ў ссылку і інш. (Сабраць адпаведныя матар'ялы).

Асабліва трэба застанавіцца на ўдзеле рабочых у рэвалюцыі 1905 г.

6. Гісторыя прадпрыемства з 1917 г. Праца прадпрыемства і ўмовы жыцця ў часы нямецкай і белапольскай окупацый. Рэпрэсіі да рабочых і ў чым яны выявіліся. Удзел прадпрыемства ў грамадзянскай вайне.

7. Як ідзе пашырэнне вытворчасці на прадпрыемстве ў пасля-рэвалюцыйныя часы — у часы васстанаўлення і рэканструкцыі.

Вывучэнне гісторыі прадпрыемства мае надзвычайна вялікае значэнне ў мэтах выяўлення найбольш характэрных момантаў і этапаў гаспадарчага жыцця прадпрыемства ў розныя часы гісторыі і ў мэтах вызначэння рэвалюцыйнай энэргіі і творчасці рабочае клясы, якая зьяўляецца асноўнай вытворчай сілай. Асаблівую ўвагу трэба звярнуць на гісторыю прадпрыемства ў часы імперыялістычнай і грамадзянскай вайны і ў часы окупацый. Трэба дакладна высветліць заняпад вытворчасці і яго прычыны ў часы імперыялістычнай і грамадзянскай вайны, дасягненне прадпрыемствам даваеннага роўня вытворчасці і асабліва дакладна высветліць процэс далейшага развіцця вытворчасці прадпрыемства ў перыод соцыялістычнай рэканструкцыі. Для гэтай мэты неабходна належным чынам выкарыстаць усе архіўныя матэрыялы і ўспаміны старых рабочых на прадпрыемстве.

IV. Характарыстыка вытворчага жыцця прадпрыемства.

1. Асноўны капітал прадпрыемства (каштоўнасьць усяго заводу) з падзелам на каштоўнасьць будынкаў, сілавых устаноў, абсталявання і інш.

2. Віды энэргіі. Які выкарыстоўваецца апал, колькасьць (у год) і каштоўнасьць. Мерапрыемствы па эканоміі апалу; вынікі.

3. Ахарактарызаваць абсталяваньне прадпрыемства з пункту гледжаньня яго сучаснасьці і мэтазгоднасьці ў распалажэньні (маючы на ўвазе паслядоўнасьць апэрацый).

4. Вузкія месцы ў вытворчасці і чым яны тлумачацца (недахоп ці неадпаведнасьць абсталяваньня, недахоп кваліфікаванай рабочай сілы, недахопы ў плянаваньні і г. д.)

XVI зьезд УсеКП(б) прапанаваў „асаблівую ўвагу ў практычнай рабоце прамысловасьці ўдзяляць пытаньням соцыялістычнай рацыяналізацыі па лініі барацьбы за лепшую арганізацыю вытворчасці, павялічэньня вытворчасці працы, найбольш рацыянальнага скарыстаньня сыравіны, матэрыялаў, апалу і абсталяваньня, па лініі барацьбы з стратамі ў вытворчасці і звароце, што павінна забяспечыць выкананьне плянавых заданьняў па сабекаштоўнасьці пры абавязковым палепшаньні якасьці прадукцыі“. (З рэзол. зьезду па дакладу т. Куйбышава аб выкананьні пяцігадовага пляну прамысловасьці).

Гэта пастанова зьезду абавязвае дасьледчыка дакладна вывучыць, як на прадпрыемстве канкрэтна яна ажыццяўляецца.

5. Правядзеньне соцыялістычнай рацыяналізацыі. Дасягненьні прадпрыемства ў барацьбе за соцыялістычную рацыяналізацыю вытворчасці; спосабы найлепшага выкарыстаньня старога і новага абсталяваньня, імпартных машын, конвэераў і варштатаў; перадача лішняга абсталяваньня іншым прадпрыемствам; стандартызацыя вырабаў, скарачэньне тэхнолёгічных процэсаў, дасягненьні ў плянаваньні. Змаганьне з стратамі ў вытворчасці, мобілізацыя ўнутраных рэсурсаў, барацьба з бракам, скарыстаньне сыравінных адкідаў і г. д.

„Работа па рацыяналізацыі павінна быць самым цесным чынам увязана з соцсаборніцтвам і ўдарніцтвам; пры гэтым павінны быць шырока скарыстаны рабочыя прапановы і рабочае вынаходніцтва“ (З рэзол. XVI зьезду ЎсЕКП(б).

6. Пераход на бесьперапынны тыдзень. У колькі зьмен працуе прадпрыемства. Пераход на сямігадзінны рабочы дзень. Вынікі гэтых мерапрыемстваў.

7. Найвышэйшыя паказчыкі, колькасных і якасных дасягненьняў у выкананьні прамфінпляну (асабліваю ўвагу трэба зьвярнуць на выкананьне якасных паказчыкаў). Сустрэчныя прамфінпланы, зацьверджаныя на шырокіх рабочых канфэрэнцыях і выканьне іх (прамфінплянаў). Мэтоды сапраўднага і канкрэтнага давадзеньня прамфінплянаў да цэхаў і вытворчых заданьняў да рабочых варштатаў.

„Правядзеньне політыкі партыі ў справе ажыццяўленьня пяцігадовага пляну апіралася на вялізарнейшыя працоўны пад’ём і творчы энтузіязм самых шырокіх мас рабочае клясы, які знайшоў сваё выяўленьне ў масавым пераходзе да новых соцыялістычных форм арганізацыі працы — *соцыялістычнага саборніцтва і ўдарніцтва*, якія адкрываюць новую эпоху ў соцыялістычным будаўніцтве.

Тут партыя і надалей павінна шукаць асноўную крыніцу для перамогі цяжкасцяў выкананьня пяцігадовага пляну і для паскарэньня тэмпаў соцыялізму“. (З рэзол. XVI зьезду ЎсЕКП(б) па дакладу т. Куйбышава аб выкананьні пяцігадовага пляну прамысловасьці).

Выходзячы з гэтае пастановы, неабходна максымум увагі зьвярнуць на вывучэньне і разгортваньне соцыялістычных мэтодаў працы на прадпрыемстве.

8. Соцыялістычнае саборніцтва і ўдарніцтва на прадпрыемстве: дасягненьні па ўцягненьню рабочых і спэцыялістаў у соцсаборніцтва; удзел усіх камуністаў і комсамольцаў у ўдарных брыгадах; кіраўніцтва соцсаборніцтвам і ўдарніцтвам з боку фабрычна-заводзкіх арганізацый; лепшыя мэтоды падліку вынікаў соцсаборніцтва. Арганізацыя і вынікі працы „грамадзкага буксіру“; дапамога адстаючым цэхам; скразныя брыгады.

9. Перабудова нізавой профсаюзнай работы ў адпаведнасьці з новымі задачамі профсаюзаў у рэканструкцыйны пэрыод. Роля фабрычна-заводзкаго друку ў выкананьні прамфінпляну. Практычныя вынікі ад ўжываньня ўсіх вышэйпералічаных соцыялістычных мэтодаў працы.

10. Работа вытворчых нарад. Найлепшыя практычныя вынікі перабудовы вытворчых нарад у напрамку іх разбуйненьня. Удзел ударных брыгад, тэхпэрсоналу і шырокіх мас рабочых у рабоце нарад. Выявіць найлепшыя формы кіраўніцтва з боку вытворчых нарад соцсаборніцтвам, ударніцтвам, скразнымі брыгадамі вынаходцаў. Удзел вытворчых нарад у папярэджаньні прарываў у выкананьні прамфінпляну.

V. Рабочая сіла.

1. Склад рабочых прадпрыемстваў: а) па роду (па цэхах); б) па ўзросту (па цэхах); в) па профэсіі (па цэхах); г) па вытворчаму стажу (па цэхах); д) па зарплате; е) па нацыянальнасьці; ж) грамадзянсьці; з) па сямейнаму складу (па цэхах); і) па партыйнасьці.

Усе гэтыя весткі можна атрымаць на прадпрыемстве або шляхам распацоўкі асабовых карткаў рабочых.

2. Лік рабочых, занятых на вытворчасьці, дапаможных рабочых і служачых.

3. З якіх раёнаў комплектуюцца рабочыя і з якіх сацыяльных груп насельніцтва (батракі, бяднякі, серадніякі колгаснікі); іх сувязь з зямлёй. Рабочыя якіх груп і якіх цэхаў найбольш часта мяняюць работу.

4. Колькасць чалавекадзён, прапрацаваных на прадпрыемстве (па зьменах і па катэгорыях рабочых). Павялічэнне рабочага часу (чалавекадзён) у сувязі з пераходам на бесперарыўны тыдзень і на трохзменную працу.

5. Якія існавалі існуюць сістэмы аплаты працы рабочых розных катэгорый: падзённая, зьдзельная; індывідуальная, групавая. Ці ўжываецца прэміяльная сістэма? Уплыў прэміяльнай сістэмы на колькаснае і якаснае падвышэнне вытворчасці працы. (Паказаць на канкрэтных і лічбовых даных).

6. Працоўная дысцыпліна на прадпрыемстве. Найлепшы вопыт і метады падтрымання працоўнай дысцыпліны. Прагулы і прастоі, іх прычыны і барацьба з імі.

7. Колькасць служачых і спецыялістаў на прадпрыемстве іх становішча на прадпрыемстве; узаемаадносіны рабочых, служачых і спецыялістаў.

Падрыхтоўка кадраў для нашай сацыялістычнай прамысловасці мае надзвычайна вялікае значэнне. Гэта выразна адзначана ў рэзолюцыі XVI з'езду УсеКП(б) на дакладу т. Куйбышава аб выкананні пяцігадовага пляну прамысловасці: „Неабходнай прадпасылкай выканання пяцігадовага пляну з'яўляецца вырашэнне праблемы *кадраў*, што патрабуе рашучага і рэзкага пашырэння і якаснага палепшэння практычнай работы ў галіне падрыхтоўкі і падвышэння кваліфікацыі кадраў прамысловасці“.

8. Даследваць, як арганізавана справа падрыхтоўкі рабочых праз школы фабрычна-заводскага вучнёўства, як асноўнай формы падрыхтоўкі кваліфікаваных рабочых з падлеткаў. Кароткатэрміновыя формы падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі рабочы: курсы, брыгаднае вучнёўства, гурткі „тэхмас“, лекцыі, даклады, завочнае навучанне і інш.

VI. Культурна-бытавыя ўмовы рабочых¹⁾.

1. Ахова працы на прадпрыемстве. Мерапрыемствы для стварэння найлепшых санітарна-гігіенічных умоў працы. Разгортванне на прадпрыемстве работы ячэек аховы здароўя. Сваечасовасць і разьмеры дапамогі рабочым наогул і ўдарнікам у першую чаргу ў рамонце здароўя: пасылка іх у дамы адпачынку, на курорты і інш.

2. Шкодныя цэхі і арганізацыя працы ў іх. Профэсійныя хваробы.

3. Кватэрныя ўмовы рабочых. Колькі рабочых сем'яў жыве ў рабочых дамах, у нанятых кватэрах, ва ўласных дамах; жылая і сьветлавая плошча; абстаноўка і ўпрыгожаньне кватэр. (Зьвярнуць увагу на кватэрныя ўмовы адзіночак і сямейных). Адлегласць кватэр рабочых ад прадпрыемства (да 2-х, да 4-х км і далей). Якімі шляхамі зносінарыстаюцца рабочыя, якія жывуць далёка.

4. Харчаваньне рабочых і іх сем'яў. Арганізацыя грамадзкага харчавання: грамадзкія сталовы, чайныя і як яны абслугоўваюць рабочых і членаў іх сем'яў. Якімі мерамі і сродкамі дасягаецца палепшаньне харчавання рабочых. Праца закрытых разьмеркавальнікаў і ўплыў іх на павялічэнне вытворчасці.

5. Ці ёсць пры прадпрыемстве альбо ў рабочым гарадку лазьні, парыкмахерскія, грамадзкія пральні і як яны абслугоўваюць рабочых.

¹⁾ Для больш падрабязнага вывучэння быту рабочых можна карыстацца „Праграммой по изучению быта рабочих“, выд. ЦБК РСФСР, Кастрама, 1929. Злажылі Л. Кіціцына і В. Сьмірноў.

6. Праца клюбаў, чырвоных куткоў, бібліотэкі, чытальні, лік-пункту, школа для малапісьменных, тэхнічных гурткоў; праца кіно, пастаноўка спектакляў і іншыя віды масавай і гурткавой працы. Паказаць, як культпраца ўвязана з правядзеньнем гаспадарча-політычных кампаній і наколькі яна задавальняе рабочыя масы; наколькі шырока ўцягнуты рабочыя ў масавую культурную працу. Пастаноўка фізкультурнай працы; экскурсіі, прагулкі.

На профсаюзы як на самыя шырокія масавыя пролетарскія арганізацыі ў першую чаргу ўскладаецца задачы мобілізаваць і арганізаваць масы навокал задач будаўніцтва соцыялістычнага грамадства, якое можа быць створана і замацавана толькі высілкамі мільёнаў працоўных. (З рэзол. XVI зьезду ЎсеКП(б) аб задачах профсаюзаў).

7. Грамадзкія арганізацыі і іх праца (ячэйка Асоавіяхіму, Мопру, ваяўнічых бязбожнікаў, Прэч няпісьменнасьць і інш.). Адносіны рабочых да правадзімых гаспадарча-політычных кампаній. Шэфская работа.

Культурны ровень рабочых: лік пісьменных і няпісьменных мужчын і жанчын (па цэхах); колькі рабочых (мужын і жанчын) навучаецца ў школах для дарослых, на курсах, у рабочых унівэрсытэтах, на рабфаках і г. д.; колькі і якіх выпісваецца газэт і часопісаў; колькасьць членаў ячэйкі бязбожнікаў, іншых ячэек.

Які процант у бюджэце рабочых расходуецца на культурныя патрэбы, на піва, гарэлку, на царкву.

Сямейныя ўзаемаадносіны.

Дакладнае вывучэньне культурна-бытавога профілю рабочых мас валікае значэньне для правільнай арганізацыі культурнай працы сярод рабочых.

VII. Праца ў вёсцы.

1. Пастаянная сувязь і дапамога з боку прадпрыемства падшэфным колгасуці саўгасу. Удзел рабочых (шэфскіх таварыстваў і камісій) у правядзеньні баявых кампаній у вёсцы. Перанясеньне практыкі соцспарборніцтва, ударніцтва і вытворчых нарад у падшэфны колгас (саўгас). Работа шэфаў па ўцягненьню бядняцка-серадняцкіх мас у колгасы і па замацаваньню апошніх.

2. Уплыў прадпрыемства на эканоміку вакольнага раёну і на эканамічны быт насельніцтва гэтага раёну, зьмена старых гаспадарчых звычаяў, профэсій і заняцьцяў і зьяўленьне новых. Уплыў прадпрыемства на перавыханьне вясковага насельніцтва, на зьмену соцыяльных узаемаадносін і быту вясковага насельніцтва вакольнага раёну (у сувязі з колектывізацыяй).

Вельмі важна і цікава прасачыць уплыў фабрычна-заводзкіх прадпрыемстваў на зьмены ў вясковым жыцьці, у раёнах новага прамысловага будаўніцтва, дзе гэтыя зьмены выяўляюцца асабліва яскрава.

VIII. Пэрспэктывы разьвіцьця прадпрыемства.

Пэрспэкцыйны плян прадпрыемства; плян рэканструкцыі заводу (фабрыкі) і рэальныя магчымасьці гэтай рэканструкцыі.

Як скарыстаць вынікі краязнаўчай працы на прадпрыемстве.

Калі краязнаўчы гурток закончыць усебаковае вывучэньне свайго прадпрыемства ці вывучэньне адной якой-небудзь найбольш актуальнай

тэмы, ён (гурток) павінен сумесна з фабрычна-заводскімі арганізацыямі паставіць некалькі дакладаў па даследаваных тэмах, на якіх рабочыя могуць даць дадатковыя весткі, зрабіць папраўкі, дадаткі і г. д. Асабліва трэба абгаварыць тыя практычныя вывады, якія павінны быць зроблены ў выніку даследавання прадпрыемства. Гэтыя вынікі ў значнай меры могуць легчы ў аснову правядзення розных рацыяналізатарскіх мерапрыемстваў, палепшання быту рабочых, лепшай пастаноўкі культурнай працы на прадпрыемстве і інш.

Пасля дакладнага абгаварэння вынікаў даследавання на рабочых сходах, вытворчых нарадах і г. д. здабыты матэрыял трэба апрацаваць для друку ў мэтах больш шырокай папулярызаванасці жыцця і працы даследаванага прадпрыемства, абмену вопытам сацыялістычнага будаўніцтва ў прамысловасці і высьвятлення гісторыі нашых прамысловых прадпрыемстваў.

Лічбовыя даныя неабходна апрацаваць у выглядзе дыяграм і табліц, якія наглядна будуць паказваць дынаміку развіцця прадпрыемства па асобных яго галінах. Вельмі важна на заводзе (фабрыцы) арганізаваць спецыяльную выстаўку па гісторыі прадпрыемства. На гэтай выстаўцы трэба паказаць узоры старой і новай прадукцыі прадпрыемства, моделі, чарцяжы або малюнкi старога і новага абсталявання, фотографіі найбольш выдатных арганізатараў, лепшых ударнікаў, вынаходцаў, рабкораў, дыяграмы росту культурнасці рабочых на прадпрыемстве і г. д. Такая выстаўка павінна з'явіцца толькі першым з'вязном у арганізацыі фабрычна-заводскага музея.

Організацыя крайознаўчага музея.

Крайознаўчы музей на прадпрыемстве павінен быць адным з агітацыйна-пропагандыскіх сродкаў барацьбы за сацыялістычнае будаўніцтва і камуністычнае выхаванне рабочых мас. Музей павінен адбіваць усе дасягненні прадпрыемства, яго рэканструкцыйны працэс, паказваць (і разам з тым навучаць), як рабочая кляса ішла сацыялістычнымі метадамі працы дасягнула вялікіх поспехаў у выкананні высокіх паказчыкаў колькаснага і якаснага выканання плянавых заданняў. Музей павінен паказаць гледачам, як рабочыя прадпрыемствы змагаліся супроць капіталістычнага ладу ў дарэволюцыйныя часы, як яны (рабочыя) вялі героічную барацьбу за саветы, за дыктатуру пролетарыату і з якім энтузіязмам, перамагаючы ўсе цяжкасці, яны будавалі і будуць нашу сацыялістычную гаспадарку і культуру, нацыянальную па форме і пролетарскую па зместу.

Асноўнымі аддзеламі крайознаўчага (прамысловага) музея на заводзе (фабрыцы) павінны быць: а) прыродна-вытворчыя сілы і эканоміка нашага раёну; б) вытворчасць нашага прадпрыемства; в) быт рабочых¹⁾.

У першым аддзеле трэба даць карту раёну, які дае сыравіну для прадпрыемства. На карце павінны быць належным чынам адзначаны месцы дабывання сыравіны (карысныя выкапні, тэхнічныя расліны і г. д.) і апалу, плошча і запасы (багацці) сыравіны і апалу. У гэтым жа аддзеле павінны быць прадстаўлены ўзоры сыравіны і паказаны стадыі яе падрыхтоўкі; у табліцах і дыяграмах павінен быць паказаны рост (дынаміка) здабывання і перапрацоўкі сыравіны; у малюнках і фотографіях трэба паказаць змену ў тэхніцы здабывання сыравіны і апалу.

¹⁾ У хуткім часе ЦБК мае на ўвазе выдаць асобную брошуру аб арганізацыі крайознаўчага музея на фабрыцы (заводзе).

Вельмі важна адзначыць на карце больш буйныя саўгасы і колгасы, якія маюць пэўныя эканамічныя сувязі з заводам ці фабрыкай (забеспячэнне сыравінай і інш.).

У другім аддзеле неабходна паказаць сучаснае і ранейшае тэхнічнае абсталяванне, процэс рэканструкцыі прадпрыемства і рацыяналізацыі вытворчасці (модэлі, рысункі, чарцяжы). Паказаць дынаміку росту вытворчасці, палепшанне якасці прадукцыі ў залежнасці ад тэхнічнага пераабсталявання прадпрыемства і ўжывання соцыялістычных метадаў—соцспаробніцтва і ўдарніцтва (узоры вырабу, дыяграмы, табліцы). Плянавыя заданні, іх выкананне і перавыкананне. Рост рабочай сілы і энэргаўзброенасці рабочых (у сувязі з колькасным і якасным ростам вытворчасці).

У трэцім раздзеле трэба паказаць асноўныя моманты і этапы партыйна-професіянальнага жыцця, дасягненні ў палепшанні аховы здароўя, рост пісьменнасці і культурнасці рабочых, рост і працу ячэйкі бязбожнікаў і г. д.).

Асаблівую ўвагу трэба звярнуць на выяўленне ў музеі гісторыі рабочага руху: фотоздымкі дэманстрацый, сходаў рабочых гурткоў, адозвы партыйных арганізацый, загады і распараджэнні адміністрацыі і царскай улады і г. д. (фотографіі, дыяграмы, малюнкi і г. д.).

Тут дана толькі агульная схэма арганізацыі пярвочнай стадыі арганізацыі краязнаўчага музея на прадпрыемстве, які потым можа далей паступова разьвівацца ў сталы краязнаўчы музей. Музей павінен арганізаваць навакол сябе навукова-даследчую працу спачатку на прадпрыемстве, а потым і ў больш шырокім аб'ёме ў такім прыкладна напрамку: па вывучэнню гісторыі заводу (фабрыкі) і рэвалюцыйнага руху, па вывучэнню разгортвання соцспаробніцтва і ўдарніцтва, па даследванні сыравіннай базы свайго прадпрыемства і інш. Побач з гэтым павінна ўвесць час ісьці і папулярызацыя работы. Асабліва актыўны ўдзел музей павінен прымаць у часе правядзення розных кампаній сярод рабочых і колгаснікаў падшэфнага колгасу, арганізуючы адпаведныя выстаўкі, даклады, лекцыі.

Літаратура.

1. П. Г. Смилович і Г. М. Кржижановский. Социалистическое строительство и краеведение. Выд. Работн. Просвещ., М. 1930 г.
2. А. Ф. Вангенгейм. Краеведение и социалистическое строительство. Советское Краеведение, № 6, 1930.
3. Монографічнае вывучэнне фабрык і заводаў. Выд. ЦБК РСФСР (пераклад на беларуск. мову з 2-га выд.) ЦБК, Менск, 1931.
4. Програма па изучению быта рабочих (злажылі Кіціцына і В. Сьмірноў), выд. ЦБК, Кастрада, 1929 г.
5. В. Куйбыш а ў. Выкананне пяцігадовага пляну прамысловасці. Даклад на 16 з'ездзе УсеКП(б).
6. Рэзолюцыі і пастановы XVI з'езду ЎсеКП(б)—па справаздачы ЦК і па дакладу т. Куйбышава аб выкананні пяцігадовага пляну прамысловасці.
7. Сталін І. Аб задачах гаспадарнікаў. (Прамова на першай Усесаюзнай канферэнцыі працаўнікоў соцыялістычнай прамысловасці).
8. Бэнэ. Выкананне пяцігадовага пляну разьвіцця прамысловасці. (Даклад на XIII з'ездзе КП(б)Б).

В. Серафімаў.

Вывучай колгас.

(Програма монаграфічнага вывучэння колгасу).

Што такое савецкае краязнаўства і якія мэты яно перад сабой ставіць?

Пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, пры вялізарнейшым энтузіязме рабочае клясы і бядняцка-серадняцкіх мас сялянства мы будзем соцыялізм. З кожным днём растуць новыя фабрыкі, заводы, саўгасы, колгасы. Індустрыялізацыя краіны забяспечыла найхутчэйшыя тэмпы соцыялістычнай перабудовы сельскай гаспадаркі і на базе суцэльнай kolekтывізацыі ліквідацыю кулацтва як клясы—клясы „самых зьверскі, самых грубых, самых дзікіх эксплёататараў, якія ня раз аднаўлялі ў гісторыі краёў уладу памешчыкаў, цароў, папоў, капіталістаў. Гэтыя крывасмокі нажываліся на народнай пакуце, узбагачаючыся тым больш, чым больш галадаў рабочы ў гарадох і на фабрыках“ (Ленін). Вынікі выканання плянаў соцыялістычнага будаўніцтва першых 2-х год пяцігодкі забяспечваюць поўную рэальнасць і паспяховае выкананне лезунгу рабочае клясы „пяцігодку ў чатыры гады“. К канцу пяцігодкі мы ў асноўным павінны закончыць kolekтывізацыю сельскай гаспадаркі. „За ці супроць колгасу—так стаіць цяпер пытаньне перад усёй бядняцка-серадняцкай масай. У гэтым годзе пытаньне аб адносінах да колгасу рубам пастаўлена перад кожным бедняком і серадняком. Застаецца выбіраць. Ужо гэта адно абазначае, што 1931 год зьяўляецца рашаючым годам для ўсёй справы kolekтывізацыі, для ўсяго нашага соцыялістычнага будаўніцтва“ (Молатаў, на VI зьездзе Саветаў). Ударныя тэмпы соцыялістычнага будаўніцтва патрабуюць ударных тэмпаў у культурным будаўніцтве. Поўнае пераклучэньне ўсіх галін культурнага будаўніцтва на выкананьне плянаў, мобілізацыя шырачэйшых колаў рабочых, колгасніцкіх, бядняцкіх і серадняцкіх мас па карэнных пытаньнях культурнай рэволюцыі, на аўладаньне тэхнікай,—неадрыўная частка нашага наступленьня па ўсім фронце.

На сучасным этапе соцыялістычнага будаўніцтва з асобай астратой высоўваецца неабходнасць вывучэння і вучоту сіл краіны і ўмоў разьвіцця культуры. Работа гэта ня можа быць выканана аднымі дзяржаўнымі навуковымі ўстановамі, калі да навукова-дасьледчай працы ня будуць прыцягнуты рабочыя, колгасніцкія, бядняцка-серадняцкія масы і савецкая інтэлегенцыя. Гэту навуковую працу ў даны час трэба цесна ўвязваць з краязнаўчым рухам—kolekтыў-

ным, усебаковым вывучэннем свайго раёну, свайго колгасу, саўгасу, прадпрыемства.

Засьмечаныя варожымі і контр-рэвалюцыйнымі нацдэмаўскімі элементамі, пачынаючы з Беларускай Акадэміі Навук і канчаючы краязнаўчымі гурткамі пры навучальных установах, — краязнаўчыя арганізацыі раней у большасці праводзілі варожую пролетарыяту ідэолёгію і, бязумоўна, не зьяўляліся барацьбітамі за пролетарскую культуру па зьместу і нацыянальную па форме. Бязьлітасна выкрываючы контр-рэвалюцыйны нацыянал-дэмократызм, мы павінны дабіцца рашучага пералому ў краязнаўчай працы. Ад саматужніцкай, бясплянавай, а па зьместу адарванай ад сучаснасьці, шкодніцкай працы, краязнаўства павінна павярнуцца тварам да навукова-дасьледчай працы ў галіне прамысловасьці і сельскай гаспадаркі, скарыстаньня мясцовых крыніц энэргіі, вырашэньня сырцовай і жывёлагадоўчай проблем, лесаскарыстаньня, новабудоўлі ў сувязі з барацьбой за новы быт і г. д.; да арганізацыі конкурсу па монаграфічнаму вывучэньню фабрык і заводаў, колгасаў і саўгасаў, па складаньню краязнаўчых падручнікаў, адшуканьню карысных выкапняў, выяўленьню новых прадметаў экспарту, зьбіраньне лекавых расьлін і г. д. Крайзнаўчая праца—вывучэньне свайго раёну, свайго колгасу, сваёй фабрыкі, каб лепей будаваць соцыялістычную гаспадарку, каб хутчэй рухацца наперад, каб лепей плянаваць яе, каб вывучаць усе крыніцы, якія дадуць магчымасьць больш стала і бесьперабойна паляпшаць яе—справа саміх мас, актыўных іх удзельнікаў, энтузіястаў-ударнікаў, барацьбітоў за сустрэчны плян.

Мы маем ясныя дырэктывы з боку партыі як-мага хутчэй перабудаваць краязнаўчую працу, каб з аматарскіх, адарваных ад жыцця краязнаўчых гурткоў ператварыць краязнаўчы рух у масавы рух за пролетарскую навуку. Але трэба адкрыта сказаць, што на сягоньня гэта дырэктыва партыі ня выканана. Бясспрэчна, што гэта дырэктыва будзе выканана з посьпехам тады, калі кожны член партыі, член профсаюзу, комсамалец, савецкі работнік, актывіст колгасьнік, у часе працы будзе вывучаць сваю вытворчасць, будзе дасканала выяўляць усе пэрспектывы яго разьвіцьця; калі справай навукі будуць займацца масы, калі справа дасьледваньня, справа вывучэньня стане неабходнай справай кожнага заводу, фабрыкі, колгасу і саўгасу. *Крайзнаўчы гурток у колгасе, на заводзе—адна з масавых форм гэтай навуковай працы.* Ці ёсьць у нас сягоньня даныя па разгортваньню краязнаўчай працы на прадпрыемствах і ў колгасах? Так, ёсьць. Мы сягоньня ў Беларусі ня маем ніводнага заводу, фабрыкі, да якой ня была-б прымацавана школа, тэхнікум, ВУЗ; у нас няма раёну, у якім-бы ня было школы колгаснай моладзі; у шэрагу раёнаў ёсьць МТС—вялізарнейшыя соцыялістычны фактар культурнай перабудовы сялянскіх гаспадарак, тысячы колгасьнікаў праходзяць курсы падрыхтоўкі ў цэнтры і ў раёнах. Мы маем дзiesiąткі тысяч рабочых ад варштату, колгасьнікаў, якія сягоньня вучацца ў нашых вышэйшых навучальных установах, тэхнікумах, профшколах, якія адбываюць вытворчую практыку на заводах, фабрыках, колгасах, якія арганічна звязаны з заводам і колгасамі,—гэта грамаднейшыя краяведныя кадры, якія павінны быць масавымі арганізатарамі краязнаўчых гурткоў на фабрыках, заводах, МТС, колгасах.

Барацьба за політэхнічную школу—гэта неадрыўная частка барацьбы за разгортваньне масавай навукова-дасьледчай працы за разгортваньне савецкага краязнаўства. Нельга паспяхова праводзіць

політэхнізацыю школы, ня ведаючы раёну, фабрыкі, заводу, ня прымаючы актыўнага ўдзелу ў яго перабудове, у яго разгортваньні. Савецкае краязнаўства, як зазначана краяведнай камісіяй Комакадэміі, зьяўляецца „адной з форм актыўнага ўдзелу мас у сацыялістычным будаўніцтве СССР шляхам усебаковага навуковага вывучэньня данага раёну ў мэтах дапамогі плянуючым опэрацыйным органам савецкай улады і шляхам выкарыстоўваньня вынікаў гэтага вывучэньня для сацыялістычнай перабудовы краю“.

Мы маем ясную дырэктыву па лініі ЦСПСБ аб разгортваньні краязнаўчай працы і актыўнейшым удзеле профарганізацый у гэтай рабоце. Профсаюзы павінны безадкладна ўключыцца ў штурм барацьбы за пролетарскую навуку, за мобілізацыю мас на навукова-дасьледчую працу.

Схэма вывучэньня колгасу.

Ленін гаворыць, што:

„Сыстэма дробнай гаспадаркі пры таварнай вытворчасьці ня здолее выратаваць чалавечтва ад галечы мас і прыгнечаньня іх“.

Ленін гаворыць, што:

„Дробным гаспадаркам з галечы ня выйсьці“.

Ленін гаворыць, што:

„Калі мы будзем сядзець пастарому ў дробных гаспадарках, хаця і вольныя грамадзяне на вольнай зямлі, нам усё роўна пагражае нямінучая пагібель“.

Ленін гаворыць, што:

„Толькі пры дапамозе супольнай, арцельнай, таварыскай працы можна выйсьці з тупіку, у які загнала нас імперыялістычная вайна“.

Ленін гаворыць, што:

„Неабходна перайсьці да супольнай апрацоўкі ў буйных узорных гаспадарках, бо бяз гэтага выйсьці з тэй разрухі, з таго проста такі здчайнага становішча, у якім знаходзіцца Расія,—нельга“.

Што ўсё гэта азначае?

Гэта азначае, што колгасы зьяўляюцца адзіным сродкам, які дае сялянам выход з галечы і цемры.

Ленін гаворыць, што:

„Савецкая ўлада надае вялізарнае значэньне комунам, арцелям і ўсякім наогул арганізацыям, накіраваным да перабудовы, паступовай дапамогі гэтай перабудове дробнай, аднаасобнай гаспадаркі ў грамадзкую, таварыскую або арцельную“.

Ленін гаворыць, што:

„Савецкая ўлада дала значную перавагу комунам і таварыствам, паставіўшы іх на першае месца“.

Што гэта значыць?

Гэта значыць, што савецкая ўлада будзе аказваць колгасам ільготы і паравагі перад аднаасобнымі гаспадаркамі. Гэта значыць, што яна будзе даваць колгасам ільготы і ў сэнсе прадастаўленьня зямлі і ў сэнсе забесьпячэньня машынамі, трактарамі, насенным збожжам і г. д., і ў сэнсе палягчэньня падатковага абкладаньня, і ў сэнсе дачы крыдытаў.

Чаму савецкая ўлада аказвае ільготы і перавагі колгасам? Таму, што колгас зьяўляецца адзіным сродкам вызбаўлення сялян ад галечы.

Таму, што пераважная дапамога колгасам зьяўляецца найбольш сапраўднай формай дапамогі беднаце і сярадняком". (Тав. Сталін—Адказы колгасьнікам).

I Агульныя весткі.

Палажэньне колгасу. Назва яго. У склад якога колгаснага аб'яднаньня ўваходзіць колгас. На якой адлегласьці знаходзіцца колгас ад чыгуначнай станцыі ці прыстані. Агульная характарыстыка раёну (сельсавету). Тэрыторыя колгасу, яе плянавыя выгады. Прыродна-геаграфічныя асаблівасьці тэрыторыі колгасу.

II Гісторыя.

Калі арганізаваўся колгас. Формы і мэтоды арганізацыі. Хто зьяўляўся ініцыятарам арганізацыі колгасу. Характар клясавай барацьбы ў даным паселішчы ў часе арганізацыі колгасу. Афармленьне колгасу. Эканомічнае становішча колгасу ў першыя часы яго арганізацыі. Соцыяльны склад колгасу ў першыя часы яго арганізацыі. Першыя крокі арганізацыі працы ў колгасе.

III Форма колгасу.

"Асноўнай формай колгасу на данай стадыі зьяўляецца сельска-гаспадарчая арцель. Вымагаць, каб сяляне, уступаючы ў арцель, зараз-жа адмовіліся ад усякіх індывідуалістычных навываў і інтарэсаў, ад магчымасьці весці дабавачную да аграмаджанай асабістую гаспадарку (карова, авечкі, птушка, прысялібны гарод), ад магчымасьці скарыстаньня для сябе заробтку на старане і г. п.,—значыць забываць азбуку марксызму-ленінізму".

"Форма колгасу павінна адпавядаць гаспадарчым асаблівасьцям раёну і яго гаспадарчаму ўхілу. Побач з арцелью ў некаторых раёнах незэрнавога характару, а таксама ў нацыянальных раёнах Усходу, можа палучыць на першы час масавае пашырэньне таварыстваў па сумеснай апрацоўцы зямлі, як пераходная форма да арцелі".

"Колгасны рух можа падыходзіць да вышэйшай формы—да комуны—у адпаведнасьці з павышэньнем тэхнічнай базы, ростам колгасных кадраў і культурнага роўня колгасьнікаў, пры канечнай умове прызнаньня самімі сялянамі адпаведных зьмен у статуте і іх ажыццяўленьня зьнізу". (З пастаноў XVI зьезду ЎсеКП(б).

Форма колгасу (ТАЗ, арцель, комуна). Дасканала дасьледваць этапы пераходу. Наколькі асьвядомлена колгасная маса з статутам колгасу і яго выкананьнем у практычнай працы. Ці былі дапушчаны зьмены ў прыкладным статуте, характар гэтых зьмен у адпаведнасьці з дырэктывамі партыі, савецкіх і кіруючых колгасных органаў.

IV Пастаноўка вытворчай працы ў колгасе.

Гэты разьдзел патрабуе асаблівай увагі і ўсебаковага дасьледваньня па розных галінах плянаваньня і арганізацыі працы колгасу.

"Бяз пляну немагчыма правільнае вядзеньне гаспадаркі".

„Добра складзены, прадуманы вытворчы плян — адна з умоў, якія забяспечваюць поспех колгасу“.

„Каб правільна арганізаваць працу ў колгасах, неабходна, па-першае, увесці брыгадны метад працы, арганізуючы брыгады па вытворчаму прынцыпу; па-другое, брыгадная работа павінна працякаць на аснове зьдзельшчыны, і па-трэцяе, зьдзельшчына павінна расцэньвацца не ў грашовай форме, а ў працаднёх“. (З дакладу тав. Юркіна на VI Усесаюзным зьездзе Саветаў).

Вытворчы плян колгасу і яго адпаведнасьць з спецыялізацыяй колгасу. Колгас і яго сувязь з МТС. Роля МТС у жыцці і працы колгасу. Удзел колгасу ў будаўніцтве МТС.

Рабочая праграма колгасу. Брыгады і прынцып іх арганізацыі. Арганізацыя брыгад і рабочая праграма. Зьдзельшчына і яе пашырэнне. Нормы выпрацоўкі. Працоўныя дні і зьдзельшчына. Арганізацыя бесперапыннай уборкі (конвэйер). Сэзонная праца і брыгады.

Сувязь з саўгасам, роля саўгасу ў арганізацыі колгасу і яго працы.

„У арцелі не завяршаецца, а толькі пачынаецца справа наладжвання новай грамадзкай дысцыпліны, справа абучэння сялян сацыялістычнаму будаўніцтву“. (З пастановаў XVI зьезду ЎсеКП(б)).

Працоўная дысцыпліна ў колгасе і календарныя тэрміны выканання работ. Даследаваньне ўсіх мерапрыемстваў колгасу па падняццю вытворчасці працы і працоўнай дысцыпліны ў колгасе. Бюро працы ў колгасе і яго функцыі ў арганізацыі працы. Кіраўніцтва працай брыгад.

Вытворчыя нарады ў колгасе. Сістэма арганізацыі вытворчых нарад. Пытанні, якія абгаварваюцца на вытворчых нарадах. Роля вытворчых нарад у барацьбе за палепшаньне калектыўнай гаспадаркі, падняцце прадукцыйнасьці працы, павялічэнне таварнасьці гаспадаркі. Барацьба за цвёрдую працоўную дысцыпліну ў колгасе, працоўка і нагляданьне за сваечасовым выкананьнем рабочых плянаў і г. д. Выкананьне пастановаў вытворчых нарад, контроль за выкананьнем.

Соцыялістычныя мэтоды працы. Разгортваньне сацыялістычнага спаборніцтва і ўдарніцтва ў колгасе. Адносіны да ўдарнікаў астатняй масы колгасьнікаў. Сістэма арганізацыі ўдарніцтва. Вынікі ўдарнай працы, правэрка іх і папулярызацыя сярод астатніх мас колгасьнікаў і аднаасобнікаў. Формы і мэтоды ўцягненьня ў сацыялістычнае спаборніцтва і ўдарніцтва колгасьнікаў і бядняцка-серадняцкіх мас аднаасобнікаў (заўтрашніх колгасьнікаў).

Формы ўвязкі адной вытворчай кампаніі з другой (ўвязка веснавой сяўбы з падрыхтоўкай да ўборачнай кампаніі).

Жаночая праца ў колгасе і яе скарыстаньне. Як скарыстоўваецца праца дзяцей і падрусткаў у колгасе.

Мерапрыемствы па выпраўленьню недахопаў рабочай сілы. Скарыстаньне лішку рабочай сілы ў колгасе. Парадак скарыстаньня лішкаў рабочай сілы. Адказная роля праўленьня колгасу ў разьмеркаваньні колгасьнікаў на работы.

Скарыстаньне цягавой сілы ў вольныя ад працы часы ў колгасе. Кіраўніцтва вытворчай працай з боку Колгассаюзу. Жывое інструктаваньне колгасу.

Вынаходніцтва і яго скарыстаньне.

Жывёлагадоўчая гаспадарка колгасу.

„Ухваляючы ініцыятыву колгаснікаў, якія ўжо ў сучасны момант стварылі абагуленае малочнае стада колгасаў у 1,7 млн. шт. (у тым ліку 4.700 таварных малочных фэрм з 450 тыс. кароў і 4.600 таварных свінагадоўчых фэрмаў з 200 тыс. свінаматак), VI зьезд Саветаў прапануе ўраду ўсямерна пашыраць меры фінансавай і арганізацыйнай дапамогі такім колгасам. Зьезд разглядае стварэньне колгаснай жывёлагадоўлі побач з арганізацыяй саўгаснай жывёлагадоўлі, як асноўны шлях вырашэньня жывёлагадоўчай праблемы ў найкарацейшы тэрмін.

Наяўнасьць прадукцыйнай жывёлы ў колгасе; дынаміка яе росту і перспектывы далейшага росту. Унутраны распарадак на скотным дварэ. Выкарыстаньне машын і інвэнтару па абслугоўваньню жывёлы і скотнага двара. Рацыянальнае скарыстаньне вытворніка. Гадоўля маладняку. Кармленьне па нормах і якія нормы ўжываюцца ў колгасе. Кармы і ўдой. Выкарыстаньне натуральнай і штучнай пашы. Захаваньне кармоў грубых, сакавітых, канцэнтраваных і спосаб падрыхтоўкі іх да скармліваньня. Сілас. Скарыстаньне адкідаў на корм. Будынкі для жывёлы (кароўнікі, цялятнікі, свінарнікі, ізолятары). Унутранае абсталяваньне і расстаноўка дарослай жывёлы і маладняку. Барацьба колгасу за пашырэньне кармавой базы.

Ільनावодная гаспадарка колгасу. Севазварот ільну ў пляне колгасу. Асноўныя этапы пераходу да данай спэцыялізацыі. Мэханізацыя ўборкі ільну. Мэханізацыя поліва, выдзяленьне насеннага ільну, спосабы сушкі ўраджаю на полі, абмалот насення, вынаходніцтва новых ільняных малатарняў. Нормы, тэрміны і формы ўгнаеньня. Патрэбнасьць глебы ў вапнаваньні. Торф, як угнаеньне і вынікі яго ўжываньня. Вывясьленьне найлепшых камбінацый сумеснага ўжываньня торфу і гною. Скарыстаньне зялёнага ўгнаеньня — лубіну, сэрэдэлі і інш. Ахова ільну і канпель ад хвароб і шкоднікаў.

V Аплата працы ў колгасе.

„Разьмеркаваньне колгасных прыбыткаў па прынцыпу — хто больш і лепш працуе, той больш атрымлівае; хто не працуе, той нічога не атрымлівае, павінна зрабіцца правілам для ўсіх колгасаў і колгаснікаў. Адпаведна гэтаму ў асноўных с.-г. работах, ворыве, сяўбе, поліве, уборцы, малацьбе — масавае пашырэньне павінна атрымаць зьдзельная работа, якая ацэньваецца ў працаднёх. Толькі на гэтай падставе можа быць умацавана працоўная дысцыпліна і добра арганізавана работа ў колгасах“. (З пастановаў VI зьезду Саветаў СССР).

Ранейшая форма аплаты працы. Пераход на зьдзельную аплату працы. Зьдзельная аплата працы і як яна праводзіцца. Падлік працы ў колгасе ў працаднёх. Зьдзельная аплата працы і падняцьце якасьці і прадукцыйнасьці колгаснай гаспадаркі. Арганізацыя і роля групавой зьдзельшчыны. Аплата працы колгаснікаў, якія працуюць у органах кіраўніцтва колгасу. Спэцыялізацыя працы ў колгасе і аплата. Парадак разрахунку з колгаснікамі.

Парадак забесьпячэньня непрацаздольных у колгасе.

VI Матар’яльна-фінансавая база колгасу.

Сродкі вытворчасьці ў колгасе (машыны, інвэнтар, цягавая сіла, іх арганізацыя і рост). Забесьпячэньне машынамі ў адпаведнасьці

з вытворчымі плянамі колгасу. Механізацыя працы ў колгасе. Падсобныя майстэрні ў колгасе і іх абсталяванне. Будынкі. Разгортванне будаўніцтва ў колгасе і забеспячэнне тэмпаў у выкананні плянаў.

Фінансавы плян колгасу. Фінансавая дысцыпліна і барацьба за рэжым эканоміі. Насенны фонд колгасу. Крэдыт. Контрактацыя. Выкананне абавязкаў перад дзяржавай і коопэрацыйнымі органамі.

„Адной з асноўных форм гаспадарчых узаемаадносін колгасу з дзяржаўнымі і коопэрацыйнымі арганізацыямі зьяўляецца дагавор аб контрактацыі. Дагавор аб контрактацыі зьяўляецца двухбаковым абавязацельствам, г. зн. ня толькі абавязацельствам дзяржавы аб дапамозе колгасам, але і абавязацельствам колгасаў аб здачы імі іх таварнай прадукцыі дзяржаве. Зьезд разглядае дагавор аб контрактацыі, як неадлучную частку выканання вытворчага пляну колгасаў і прапануе ўсім колгаснікам і колгасам забяспечыць сваечасовае і добрасумленнае выкананне контрактацыйных дагавароў“. (З пастановаў VI зьезду Саветаў СССР).

VII Склад колгасу.

Соцыяльны склад. Партыйны і комсамольскі склад. Склад колгасу па ўзросту і полу. Нацыянальны склад. Рабочая сіла колгасу. Выбарчыя органы колгасу. Агульны сход. Удзельнікі грамадзянскай вайны. Жанчына і яе роля ў кіруючых органах колгасу. Колькасьць і становішча служачых. Індывідуальная гаспадарка колгаснікаў.

VIII Колгас у барацьбе за колгасны прыліў. Клясавая барацьба.

„Палітыка партыі і яе ЦК забяспечыла паспяховы пераход адсталых і распыленых дробных сялянскіх гаспадарак на рэйкі крупнага соцыялістычнага земляробства, разгортванне суцэльнай калектывізацыі і пераход да практычнага ажыццяўлення лёзунгу ліквідацыі кулацтва, як клясы“.

„Кулак яшчэ не дабіт і будзе аказваць шалёнае супраціўленне пераможнаму руху калектывізацыі“. (З пастановаў XVI зьезду ЎсеКП(б)).

„Цяпер, калі многамільённыя масы сяраднякоў і беднякоў, пераканаўшыся ў перавагах колгасу, уступілі на колгасны шлях, а кулацтва,—асноўны вораг колгасаў—ліквідуецца, як кляса—перад кожным бедняком і сярадняком-аднаасобнікам, яшчэ ня ўступіўшымі ў колгас, паўстала асноўнае пытаньне—за ці супроць колгасу.“

Бядняк і сярадняк-аднаасобнік, які памагае кулаку змагацца з колгасамі і падрывае колгаснае будаўніцтва, ня можа быць саюзнікам, а тым больш апорай рабочай клясы,—ён на справе саюзнік кулака.

Толькі той бядняк і сярадняк-аднаасобнік застаецца саюзнікам рабочай клясы, хто разам з рабочай клясай памагае будаваць колгасы, хто падтрымлівае колгасны рух, хто памагае весці рашучую барацьбу з кулаком.

Для таго, каб зрабіцца сапраўднай і моцнай апорай савецкай улады, перад бедняком і сярадняком-аднаасобнікам адзін шлях—шлях дапамогі колгасам, а пасья і ўступленьня ў колгасы. (З пастановаў VI зьезду Саветаў СССР).

„Цэнтар цяжару барацьбы супроць kolekтывізацыі перанесены кулаком цяпер на разлажэнне існуючых колгасаў, на застрашванне колгаснікаў і аднаасобнікаў, на аўладанне нізавымі ўстановамі, на паланенне часткі мясцовых работнікаў, на спробу прабрацца ў колгас.

Якія-ж методы ўжывае кулак у барацьбе за разлажэнне колгасаў, за аслабленне гаспадарчай моцы колгасаў? 1) шкодніцтва ўсякіх відаў (узрыў рухавікоў, падпал гаспадарчых будынкаў і хлеба, нават на палёх); 2) подкупы кіраўнікоў, спайванне іх; 3) падрыў працоўнай дысцыпліны (у колгасах кулак выступае прыхільнікам паядоцкага прынцыпу разьмеркавання, падаграе рвацкія настроі); 4) спекуляцыя на цяжкасцях маладой kolekтыўнай гаспадаркі; 5) арганізацыя групавой барацьбы ўнутры колгасу (паміж беднотай і сярадняком, паміж былымі чырвонымі партызанамі і „зялёнымі“); 6) стварэнне варожых адносін паміж масамі колгаснікаў і колгасным кіраўніцтвам“ (Большавік, № 22, лістапад 1930 г. „Асноўныя пытанні колгаснага будаўніцтва“ — Нікуліхін).

Колгас у барацьбе за мерапрыемствы сельсавету. Сувязь з сельсаветам. Група беднаты ў колгасе і праца з ёй. Праца з батракамі і беднякамі-аднаасобнікамі. Роля батрацтва, „25 тысячнікаў“ і беднаты ў вытворчым жыцці колгасаў. Вылучэнства батрацтва і беднаты на кіруючую працу ў колгасе і Колгасааўзе. Адносіны паміж колгасам і аднаасобнікамі. Вытворчая дапамога аднаасобнікам. Формы і методы арганізацыйна-масавай работы колгасаў у барацьбе за прыліў у колгасы. Сістэматычная сувязь колгасу з аднаасобнікамі. Вярбовачная брыгада, яе работа і кіраўніцтва ёю. Адносіны паміж асобнымі групамі ў колгасе.

Клясавая барацьба. Формы і методы супраціўлення кулацтва, падкулачнікаў, варожага элементу разгортваньню колгаснага будаўніцтва. Апісанне фактаў клясавай барацьбы. (Апісаннем асобных фактаў характарызаваць клясавую барацьбу па асобных этапах арганізацыі колгасу).

Як і кім выкрывалася кулацкая агітацыя і шкодніцтва. Як была арганізавана бедната, усе колгаснікі на кулацкія выступленні і кулацкі тэрор. Масавыя арганізацыі колгасу: хата-чытальня, чырвоны куток, насыценгазета ў клясавай барацьбе. Чыстка колгасу ад кулацкіх і варожых элементаў.

„VI зьезд Саветаў Саюзу ССР зварачаецца да ўсіх беднякоў і сяраднякоў аднаасобнікаў, якія яшчэ ня ўступілі ў колгас: кожны дзень адтэрмінавання вашага ўступлення ў колгас тармазіць рост вашага дабрабыту, пазбаўляе вас магчымасці неадкладна карыстацца ўсімі перавагамі буйнай арцельнай гаспадаркі“. (З рэвалюцый VI зьезду Саветаў СССР).

IX Культура і быт.

„Культурна-бытавое абслугоўванне саўгасаў і колгасаў з кожным годам паляпшаецца; аднак, яно яшчэ адстае ад тэмпаў росту буйных сацыялістычных гаспадарак і ўзрослых запатрабаванняў рабочых і колгаснікаў. Зьезд Саветаў лічыць неабходным звярнуць больш увагі на культурна-бытавое абслугоўванне рабочых саўгасаў і шырокіх мас колгаснікаў, выходзячы з таго,

што бяз узяняцця культурнага роўню немагчыма паспяхова ўзняць і разгарнуць гаспадарку саўгасаў і колгасаў". (З паста-ноў X з'езду Саветаў БССР).

Хата-чытальня, чырвоны куток, радыё і ўплыў іх на падняцце культурнага роўню колгаснікаў. Культурна-бытавая камісія і ўдзел колгаснікаў у культурнай рабоце. Удзел колгаснікаў у масавых арганізацыях (ячэйка МОПР, Прэч няпісьменнасць, Озёт і інш.) і кампаніях. Месца рэволюцыйных сьвят у выхаванні колгаснікаў. Інтэрнацыянальнае выхаванне колгаснікаў. Ячэйка Асоавіяхіму і ва-енізацыя колгасу. Сувязь колгасу з бліжэйшай школай колгаснай моладзі і ўплыў школы на культурны рост колгасу. Школа ў колгасе і ўдзел яе ў жыцці і працы колгасу. Пісьменнасць у колгасе. Ад-носіны колгаснікаў да школы, лікпункту. Курсы і падрыхтоўка кад-раў. Агропісьменнасць колгаснікаў. Барацьба за аўладанне тэхнікай. Праца ячэйкі „Бязбожнік“ і антырэлігійная праца ў колгасе. Дні адпачынку. Вопратка рабочая і сьвятошная. Грамадзкае харчаванне. Ячэйка аховы здароўя. Лазьня. Мэдычнае абслугоўванне колгасу. Ясель. Пляцоўка. Дзіцячы сад. Узаемаадносіны ўнутры сям'і. Выворчы быт колгасніка. Даследчая праца ў колгасе. Удзел колгаснікаў у рабоце коопэрацыі. Спажывецкая коопэрацыя ў абслугоўванні кол-гаснікаў. Абслугоўванне колгаснікаў на роднай мове.

Як трэба вывучаць колгас.

Вывучэнне колгасу можа быць усебаковае, па ўсіх галоўнейшых пытаннях, закранутых у праграме. Вывучаць можна таксама і якую-небудзь адну галіну колгаснага будаўніцтва, напрыклад, арганізацыю працы ў колгасе, быт і г. д. Вывучэнне не павінна быць замкнутым. У даследванні жыцця і працы колгасу ўцягваецца маса саміх кол-гаснікаў. Пры ўсебаковым вывучэнні колгасу ці шэрагу колгасаў, можна арганізаваць некалькі брыгад па розных галінах прыцы кол-гасу. Перш, чым прыступіць да вывучэння, трэба на агульным сходзе шырока растлумачыць аб тых мэтах, якія перад сабой ставіць савецкае краязнаўства і якія мэты ставіць вывучэнне колгасу. Вельмі пажадана, каб на агульным сходзе колгаснікі былі азнаёмы з лі-таратурнымі матар'яламі па закранутых у праграме пытаннях аб тым ці іншым колгасе, каб былі шырока абмяркованы гэтыя пытанні, каб колгаснікі на канкрэтных фактах убачылі неабходнасць выву-чэння лепшага вопыту другіх колгасаў і неабходнасць абмену сваім вопытам, сваімі дасягненнямі. На агульныя сходы неабходна запра-сіць беднякоў і сярэднякоў аднаасобнікаў. Таксама пажадана ўцяг-ненне іх у брыгады. Падагулены матар'ялы па брыгадах абгавар-ваюцца на агульным нарадзе ўсіх брыгад, пасля чаго робіцца даклад аб выніках даследвання на агульным сходзе колгаснікаў і адна-асобнікаў. Ужо сама гэта арганізацыя вывучэння павінна даць новы прыліў у колгас.

Вывучэнне колгасу павінна палажыць пачатак арганізацыі кра-язнаўчага гуртка ў колгасе з колгаснага актыву і саміх колгаснікаў. Культурна-бытавая камісія колгасу павінна стаць на чале арганізацыі краязнаўчага гуртка і ўключыць яго ў сваю штодзённую працу.

Працу краязнаўчага гуртка трэба сконцэтраваць на галоўнейшых пытаннях колгаснага будаўніцтва. Формы і метады падрыхтоўчай працы да арганізацыі колгасу, як арганізаваўся колгас і ўдзел бяд-няцка-сярэдняцкіх мас у яго арганізацыі; клясавая барацьба пры орга-

нізацыі колгасу і ачыстка колгасу ад кулацкіх элементаў; першыя часы пастаноўкі працы ў колгасе і перамога цяжкасцяй; якія этапы перажываў колгас у сваёй арганізацыі (таварыства, процэс пераходу ад арцелі да комуны); якія меры прымаюцца да разгортвання працы па ўцягненню бядняцка-серадняцкіх мас у колгас (формы і методы гэтай працы). Вывучэнне рэволюцыйнага руху сялян, удзелу іх у барацьбе супроць памешчыкаў, вывучэнне грамадзянскай вайны, вывучэнне партызанскага руху, зьбіранне матар'ялаў—ўспамінаў асобных удзельнікаў грамадзянскай вайны павінна ўвайсці ў плян працы краязнаўчага гуртка.

Бясспрэчна, што гурток ні ў якой меры не павінен паслабляць вывучэнне пытанняў, звязаных з ростам колгасу: разьмеркаваньне працы ў колгасе, рацыянальнае скарыстаньне машын, методы барацьбы са шкоднікамі, паляпшэнне пароды жывёлы, скарыстаньне ўгнаенья, работа ўдарных брыгад, правядзеньне сустрэчных плянаў і г. д. Для арганізаванай і сыстэматычнай работы па вывучэнню раёну і атрымання належнага кіраўніцтва краязнаўчы гурток павінен звязацца з раённым бюро краязнаўства і з цэнтральным бюро краязнаўства.

Для сыстэматычнага высвятленьня працы краязнаўчага гуртка, а таксама для афармленьня і пасылкі матар'ялу патрэбна выбраць пастаянных корэспондэнтаў. Калі раённае бюро ня зможа друкаваць матар'ялаў гуртка, то іх трэба накіроўваць у рэдакцыю краязнаўчага часопісу „Савецкая Краіна“ орган Цэнтральнага Бюро Краязнаўства.

Добра арганізаваная дасьледчая праца краязнаўчага гуртка павінна наладзіць краязнаўчы куток (музэй) пры хаце-чытальні колгасу. Усё жыццё колгасу, яго рост, уся дасьледчая праца павінна знайсці адбітак у краязнаўчым музэі пры колгасе. Тут павінны быць сабраны дыяграмы, якія-б, супастаўляючы колгас з аднаасобнай гаспадаркай і паказваючы яго перавагу, яскрава паказалі разгортваньне жыцця колгасу па ўсіх напрамках яго вытворчай працы—росту прадукцыі, росту культурных запатрабаванняў колгаснікаў і г. д. У краязнаўчым музэі павінны быць сабраны ўсе экспанаты, якія-б характарызавалі паляпшэнне тэхнічных культур, паляпшэнне якасці збожжа, кармавых траў, кораньплодаў і г. д. з апісаньнем, якім шляхам дасягнута гэтая паляпшэнне. Бясспрэчна, калі маюцца фотографічныя здымкі процэсаў працы колгасаў, ударнікаў, удзельнікаў грамадзянскай вайны і г. д., то яны павінны быць сабраны ў краязнаўчым кутку. Матар'ялы для краязнаўчага кутка павінны збірацца з такім разрахункам, каб патрэбную частку іх можна было здаць раённаму краязнаўчаму музэю.

У працы краязнаўчага гуртка колгасу павінна прыняць актыўны ўдзел вясковая інтэлігенцыя (настаўнікі, агрономы, дактары і інш.). З асаблівым посьпехам павінна разгарнуцца краязнаўчая праца ў раёнах дзейнасьці МТС; гэтая гіганцкая сіла нашай соцыялістычнай тэхнікі ў апошнім штурме ліквідацыі капіталізму павінна стаць актыўнейшым барацьбітом за мобілізацыю мас да ўдзелу ў масавай навукова-дасьледчай працы.

Арганізацыя і работа краязнаўчага гуртка ў колгасе ёсьць частка масавай культурна-асьветнай працы і павінна цесна пераплятацца з работай саветаў, профсаюзных і грамадзкіх арганізацый. Работа краязнаўчага гуртка павінна праводзіцца пры штодзённым і непасрэдным кіраўніцтве партыйнай ячэйкі колгасу, сельсавету. Толькі арганізаваны ўдзел гуртка ў штодзённым соцыялістычным будаўніцтве і ў барацьбе за генэральную лінію партыі забяспечыць нам неабходныя вынікі.

Літаратура.

1. Сталін — Адказы таварышом колгасьнікам.
2. Сталін — Да аграрнай політыкі ў СССР.
3. Якаўлеў — Даклад на XVI зьездзе ЎсёКП(б).
4. Пастанова XVI зьезду аб колгасным будаўніцтве.
5. Бальшакоў В. — Задачы колгаснага будаўніцтва ў незэрнавых раёнах.
6. Новікаў — Бедната і батрацтва ў колгасным будаўніцтве.
7. Шэвякоў — Клясавая барацьба ў сучаснай вёсцы.
8. Асноўныя пытаньні суцэльнай калектывізацыі (дыскусія ў Комакадэміі).
9. Нікуліхін — Асноўныя пытаньні колгаснага руху („Большавік“ за 1930 г., № 22 і 23).
10. Колгаспэнтар СССР — Новыя законы і пастановы аб колгасным будаўніцтве.
11. Пастановы X зьезду Саветаў БССР па дакладу аб колгасным будаўніцтве і даклады: т. Галадзёда, т. Рачыцкага і т. Міцькова.
12. Пастанова VI Ўсесаюзнага зьезду саветаў аб калгасным будаўніцтве і даклады: т. Якаўлева і т. Юркіна.
13. Пастанова Ўсесаюзнай нарады колгасьнікаў аб працы ў колгасе.
14. Прыкладны статут арцелі.
15. Сталін — Галавакружэньне ад посьпехаў.
16. Пастанова ЦК ЎсёКП(б) аб барацьбе з скрыўленьнямі партлініі ў колгасным руху.

Супроць буржуазнай блытаніны ў школьным краязнаўстве.

У сучасны пэрыод разгорнутага соцыялістычнага наступлення па ўсяму фронту і абвостранай клясавай барацьбы нам патрэбны асабліва выразныя і дакладныя ўстаноўкі ў працах мэтодычнага характару. Такія працы павінны ўзбройваць нас для барацьбы з рознымі буржуазнымі, варожымі пролетарыяту, плынямі, павінны дапамагаць нам пасьпяхова будаваць соцыялізм, выхоўваць працоўныя масы і падрастаючае пакаленьне ў камуністычным напрамку. Асаблівыя запатрабаванні правільных марксыцка-ленінскіх установак мы павінны прад'явіць да розных мэтодычных дапаможнікаў у галіне школьнага краязнаўства, дзе яшчэ вельмі мала ёсць адпаведных марксыцка вытрыманных прац.

У данай заметцы мы коратка спынімся на выданай у 1930 г. працы М. Я. Феноменава „Изучение деревни в школе“, дапушчанай Навукова-педагагічнай сэкцыяй Дзярж. Вучонага Савету як дапаможнік для выкладчыкаў¹⁾. На памянёнай кнізе трэба тым больш спыніцца, што, паводле слоў самога аўтара, нізавыя краеведы і настаўнікі „вучыліся мэтадам краязнаўчай працы“ па кнігах аўтара²⁾ і ў тым ліку, бязумоўна, па кнізе „Изучение деревни в школе“, якую аўтар палічыў патрэбным у 1930 г. выдаць пятым выданьнем, зрабіўшы ў ёй „значныя зьмены“. З непасрэднага знаёмства з некаторымі працамі аўтара („Современная деревня“ і інш.) і з крытыкай іх³⁾ мы даведваемся, што аўтар быў заражаны кандрацьеўшчынай і сьцьвярджаў, што селянін наогул супроць колектывізацыі. Колгасны рух аўтар лічыў „надуманым“. Аднак, М. Феноменаў адзначае, што ў 1929 г. у яго поглядах на шляхі разьвіцьця вёскі адбыўся пераварот („В порядке самокритики“, Советск. краевед., № 11-12, 1930). Значыць, можна было-б спадзявацца, што праца, выданая ў 1930 г., выявіць гэты пераварот і дасьць у рукі настаўніка-краеведа сапраўды карысны для школьна-краязнаўчае працы дапаможнік, пакажа, як можна і трэба паставіць у школе дасьледваньне сучаснай савецкай вёскі. Гэтага, аднак, мы не

¹⁾ М. Я. Феноменов. Изучение деревни в школе. Методическое пособие с рисунками и приложением инструкций по обследов. деревни и колхоза. Допущено научн. педаг. секцией Госуд. Учен. Сов. как пособие для преподавателей. Пятое издание. Работн. Просв. Москва. 1930. Ц. 1 р. Тираж 5000—4½ л.

²⁾ М. Феноменов. В порядке самокритики. Советское краеведение. № 11-12, 1930, М. Л.

³⁾ Проф. А. М. Бальшакоў — Кандрацьеўшчына ў краязнаўстве. Савецкая Краіна, № 2 (4), 1931, Менск.

знаходзім. А тым часам, адзначаючы некаторыя свае памылкі ў канцы 1930 г. („В порядке самокритики“) і называючы такія працы, як „Изучение быта деревни“, „Современная деревня“, „Путешествие в Москву“, „Углицкая провинция“, М. Феноменаў, а ні слова не гаворыць аб працы мэтодычнага характару „Изучение деревни в школе“. Значыць, можна думаць, што аўтар гэту сваю працу не далучае да пералічаных вышэй, лічыць яе карыснай і патрэбнай. Што-ж прадстаўляе сабой гэтая кніга? Якая ў ёй даецца мэтавая ўстаноўка? Куды і на што накіроўваецца дасьледчая праца ў школе?

Перш за ўсё мы лічым сваім абавязкам рашуча протэставаць супроць тэндэнцыі аўтара ўвесь пэдагогічны процэс у школе будаваць на аснове дасьледчай працы. Гэта не асноўная ўстаноўка нашай савецкай школы. Савецкая політэхнічная школа пэдагогічны процэс будзе на актыўным удзеле ўсяго школьнага калектыву ў нашым соцыялістычным будаўніцтве, у той клясавай барацьбе, якая адбываецца ў сувязі з рашучым наступленьнем соцыялізму на капіталістычныя элемэнты гораду і вёскі, на ўдзеле школы ў будаўніцтве соцыялістычнае культуры і камуністычнага быту. Гэта асноўнае ў арганізацыі пэдагогічнага процэсу ў нашай савецкай школе. Але пра гэта М. Феноменаў не гаворыць. Ён застаецца на пазіцыях разуменьня пэдагогічнага процэсу перадавых буржуазных пэдагогаў, якія ў большасьці далей прызнаньня актыўных мэтодаў працы ў школе ня ідуць. Нічога пролетарскага, клясавога ў разуменьні пэдагогічнага процэсу М. Фенонавым няма. Дасьледчая праца ў нашай школе мае велікае значэньне і ў пэўнай меры ляжыць у аснове пэдагогічнага процэсу, але ж яна сама (дасьледчая праца) зьяўляецца сродкам для найлепшай арганізацыі ўдзелу школьнага калектыву разам з партыйнымі, савецкімі і профэсіянальнымі арганізацыямі ў будаўніцтве соцыялізму. Зусім іншую ўстаноўку дае М. Феноменаў. Ён лічыць, што „необходимым условием для того, чтобы школа вела действительную ценную общественно-полезную краеведческую работу является *полная педагогическая автономия школы*“ (курсіў мой — В. С.). І далей: „...учитель наилучшим образом ведет краеведную работу не тогда, когда он выполняет извне данные, зачастую навязанные краеведные задания, а тогда, когда, стремясь возможно лучше выполнять свои прямые функции, т. е. стремясь возможно лучше учить ребят, он, во-первых, изучает самих ребят, а затем неизбежно выходит за пределы классной комнаты, начинает изучать жизнь и перестраивать жизнь“ (стар. 8). Такім чынам, аўтар за „поўную пэдагогічную аўтономію школы“, супроць „навязваньня“ ей краеведных (а напэўна і іншых грамадзкіх) заданьняў у імя „арганічнага“ разьвіцьця і заканчэньня пэдагогічнага процэсу. Зразумела, з такімі ўстаноўкамі буржуазнага толку, якія ў корані супярэчаць устаноўкам савецкай школы, мы згадзіцца ніякім чынам ня можам. Гаварыць пра „поўную аўтономію“ школы цяпер, у пэрыод вялікіх клясавых боек у капіталістычных краінах, у пэрыод мобілізацыі ўсіх сіл савецкай грамадзкасьці на соцыялістычнае будаўніцтва ў нашым СССР і на змаганьне з клясавым ворагам у нашай савецкай краіне, — значыць, вылушчваць увесь рэволюцыйны зьмест у працы школы, нэўтралізаваць школу, адцягваць яе ад вырашэньня агульных задач, якія ставіць перад сабой (і перад школай) пролетарыят. Школа павінна выконваць у кожны даны час тыя задачы і тыя практычныя заданьні, якія ставіць перад ёй дыктатура пролетарыяту. І наша савецкая школа наўпрэкі М. Фенонаву выконвала і выконвае „извне данные“ краеведныя і грамадзкія заданьні: дасьледуе

культурнае становішча свайго школьнага раёну па заданьню органаў Нарасьветы для практычных задач культурнага будаўніцтва (адчынення новых комплектаў школ, дашкольных устаноў, лікпунктаў), прымае актыўны ўдзел у ліквідацыі прарываў у саўгасах, колгасах і інш.

Паглядзім далей, як-жа разумее М. Феноменаў краязнаўства, на якім ён думае будаваць педагогічны процэс у школе. Даўшы некалькі азначэньняў краязнаўства, М. Феноменаў прымае азначэньне краязнаўства, як краязнаўства. „Краеведение не только познание края, но и работа над поднятием хозяйственного и культурного уровня края“. Лёгка заўважыць, што такое разуменьне краязнаўства пазбаўлена ўсякага соцыялістычнага зьместу. Такое азначэньне краязнаўства можа быць прынята ў кожнай буржуазнай краіне. Амэрыканскае „ўтылітарнае“ краязнаўства, паслядоўцам якога зьяўляецца М. Феноменаў, таксама ставіць сваёй задачай падняць гаспадарчага і культурнага роўню краю. Савецкае-ж краязнаўства ёсьць форма *актыўнага ўдзелу шырокіх працоўных мас у соцыялістычным будаўніцтве* краю шляхам усеабаковага вывучэньня яго ў мэтах выкарыстаньня вынікаў дасьледчае працы для *соцыялістычнай перабудовы* краю. Розьніца паміж першым і другім азначэньнем краязнаўства ёсьць—і не маленькая.

Характарызуючы краязнаўства ў буржуазных дзяржавах, М. Феноменаў зусім ня спыняецца і не выкрывае клясавай прыроды і сутнасьці краязнаўства ў Германіі, Паўночна-Амэрыканскіх Злучаных Штатах і інш. Мала таго, аўтар знаходзіцца ў палоне амэрыканскага „ўтылітарнага“ краязнаўства і ўтоесамляе наша савецкае і амэрыканскае краязнаўства. М. Феноменаў знаходзіць, што праграмы ГУС’у толькі выканалі „задачу приближения к американской школе“. Далей аўтар піша: „Краеведение же американского типа и наше советское трезво и практично; оно всецело приковывает внимание детей к делу творчества жизни в настоящий момент, связывая тем самым школу с современностью“ (стар. 23). Розьніцы паміж „трэзвостю і практычнасьцю“ амэрыканскага і савецкага краязнаўства М. Феноменаў ня бачыць, ці, больш правільна, ня хоча бачыць. Для яго важна „ўвага дзяцей да справы творчасьці жыцьця ў сучасны момант“, а куды і на чыю карысьць накіравана гэтая творчасць—на гэтым аўтар ня спыняецца, не крытыкуе наскрозь буржуазнае амэрыканскае ўтылітарнае і практычнае краязнаўства. М. Феноменаў цалкам і поўнасьцю пераносіць яго на нашу савецкую глебу, гаворачы, напр., што „американизированное сельско-хозяйственное образование будет идти лучами от сравнительно немногих педагогических центров. Такими центрами понеменному становятся наши ШКМ“ (стар. 55). Нельга дапусьціць, каб аўтар нават у 1930 г. ня бачыў розьніцы ў пастаноўцы задач і ў самой сыстэме сельскагаспадарчай асьветы ў нашых ШКМ і ў амэрыканскіх школах і ў сельска-гаспадарчых фэрмэрскіх клюбах моладзі, мэтай якіх зьяўляецца „дапамога пашырэньню паміж іх членамі карысных ведаў, якія адпавядаюць палепшаньню ўмоў жыцьця і працы на фэрмах“. Розьніцу гэту аўтар, бязумоўна, добра бачыў, але і ў 1930 пераломным годзе, калі асноўныя масы сялянства пад кіраўніцтвам куністычнай партыі рашуча пайшлі па шляху калектывізацыі сельскай гаспадаркі і ліквідацыі кулацтва як клясы на аснове суцэльнай калектывізацыі, ён адкрыта праз школу імкнецца працягнуць кантра-еўшчыну, ажыццявіць буржуазна-кулацкія тэндэнцыі. Не задачу калектывізацыі бядняцкіх і сярэдняцкіх гаспадарак, а задачу „рацыяналізацыі“ індыўдуальных сялянскіх гаспадарак ставіць перад сабой

і пропагандуе ў сваёй кніжцы М. Феноменаў. Ён з захапленнем апісвае працу цэлага шэрагу сельска-гаспадарчых краязнаўчых гурткоў, клубоў і школ у СССР, якія выконваюць „заветы Леніна“—„паднімаць і паляпшаць сваю гаспадарку“, індывідуальную гаспадарку членаў гурткоў, клубоў і бацькоў вучняў школ. (гл. разьдзел „Савецкае краязнаўства“, стар. 53—60). М. Феноменаў нідзе ў сваёй кніжцы ня ставіць пытаньня аб перабудове вёскі на калектыўных асновах, ён упарта і настойліва пропагандуе дасьледваньне індывідуальных сялянскіх гаспадарак у мэтах узмацненьня іх як аднаасобных гаспадарак. Пропагандуючы буржуазна-капіталістычны шлях разьвіцця сельскае гаспадаркі, шлях разьвіцця і ўзмацненьня індывідуальных сялянскіх гаспадарак (чытай кулацкіх), аўтар, як і трэба было чакаць, нідзе ніводным словам не гаворыць аб політыцы партыі, аб яе рашэньнях адносна соцыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі (і гэта пасля пастаноў XV зьезду, XVI партконфэрэнцыі і лістападаўскага пленуму ЦК УсеКП(б)).

Монографічнае дасьледваньне вёскі М. Феноменавым праводзіцца не пад пунктам погляду соцыялістычнай перабудовы яе, ня ў мэтах высвятленьня магчымасьцяў хутчэйшай яе калектывізацыі, але ў мэтах выяўленьня яе мінулага. Монографічнае абсьледваньне вёскі сіламі школы павышанага тыпу, паводле М. Феноменава, мае тое галоўнае значэньне, што „оно создает прочную базу дальнейшего продвижения вглубь веков“; вывучэньне бытовых рысаў—мае „колоссальное значение для понимания прошлого“. Устаноўка М. Феноменава—на старое, „устойлівае“, на замацаваньне старога ўкладу вёскі. Вясковы быт, эканоміка, с.-г. тэхніка і г. д. павінны вывучацца (паводле аўтара) толькі ў мэтах палепшаньня, а ня ў мэтах соцыялістычнай перабудовы іх. У выданьні 1930 г. аўтар вельмі старанна і ўважліва фіксуе ўвагу чытача на ўсіх старых, аджыўшых с.-гаспадарчых прыладах (сохі, сьмыкі, дапаможныя „ралы“ і г. д.), запаўняе некалькі старонак малюнкамі іх і нідзе не гаворыць аб укараненьні новай сучаснай тэхнікі. І гэта не выпадкова: новай, савецкай, колгаснай вёскі аўтар ня бачыць і ня хоча бачыць; ён зусім ня ставіць пытаньня аб вывучэньні найлепшых шляхоў калектывізацыі вёскі, правядзеньня культурнай рэволюцыі, стварэньня комуністычнага быту. Але затое мы знаходзім пастаноўку для дасьледваньня такіх „актуальных“ пытаньняў: „не является ли более выгодным меньше запахивать, зато больше унаваживать? Какое соотношение между доходностью хуторского и общинного надела“ і г. д. Нам здаецца, што кожнаму ясна, куды накіравана пастаноўка такіх „чисто практических вопросов“.

Пры ацэнцы Кастрычнікаўскай рэволюцыі з боку вырашэньня зямельнага пытаньня М. Феноменаў знаходзіць, што рэволюцыя ў нечорназемнай паласе „только уничтожила те арендные платежи, которые платил крестьянин землевладельцам“, у Ноўгародзкай вобласьці—„лишь закрепила те социально-хозяйственные завоевания, которые были сделаны крестьянами в течение последнего полувека“. Выходзіць, што Кастрычнікаўская рэволюцыя ў гэтых вобласьцях нічога істотна новага не дала. Аўтар зусім ня спыняецца на высвятленьні ролі ў устанавленьні новых соцыялістычных форм сельскай гаспадаркі (саўгасы, колгасы), такіх вялізарнейшых і абавязковых умоў, як ліквідацыя прыватнай уласнасьці і ўстанавленьне нацыяналізацыі зямлі.

Клясавае распластаньне вёскі змазваецца, затушоўваецца, ня глядзячы на заяву аўтара, што „вопрос о расслоении стоит в центре нашего внимания“. Вёску аўтар падзяляе на бядняцкія, сярэднія і за

можныя гаспадаркі (тэрмін „кулак“ ужыты, здаецца, толькі ў адным месцы), прычым М. Феноменаў тыя ці іншыя гаспадаркі залічае да пэўнага тыпу ў залежнасьці ад маемаснага стану гаспадаркі (колькасьць коняў, кароў, велічыня прыбыткаў), а не ў залежнасьці ад сыстэмы гаспадараньня (наём і продаж рабочае сілы)¹). Такія азбучныя ісьціны ў 1930 г. чамусь застаюцца невядомымі для аўтара.

Трэба толькі дадаць, што аўтар ні слова нідзе не гаворыць пра клясавую барацьбу на вёсцы. Чым гэта тлумачыцца—няхай адкажа сам Феноменаў: ці тут меркаваньні політычнага, ці пэдагогічнага парадку.

Нашы агульныя вывады:

1. Устаноўка М. Феноменава на організацыю пэдагогічнага працэсу ў савецкай політэхнічнай школе на аснове толькі дасьледчай працы зьяўляецца няправільнай; пэдагогічны працэс у нашай сучаснай школе павінен будавацца на аснове актыўнага ўдзелу школьнага калектыву ў соцыялістычнай вытворчасьці, у барацьбе пролетарыяту супроць яго клясавых ворагаў, у будаўніцтве соцыялістычнай гаспадаркі і культуры.

2. Краязнаўства наогул (і школьнае таксама) у разуменьні М. Феноменава ня мае соцыялістычнага зьместу і соцыялістычнай мэтайкненьнасьці; аўтар цалкам і поўнасьцю прымае для нашай савецкай школы амэрыканскае „ўтылітарнае“ краязнаўства, накіроўваючы дасьледчую працу школы (розных тыпаў) на падняцьце і разьвіцьцё выключна індывідуальных гаспадарак.

3. Праца М. Феноменава „Изучение деревни в школе“ зусім не орыентуе настаўніка-краяведа на дасьледваньне вёскі ў мэтах яе соцыялістычнай перабудовы, наадварот, яна мае сваёй мэтай замацаваньне пазіцый індывідуальных гаспадарак у новых савецкіх умовах. (Невялічкі праграмны дадатак у канцы кнігі па апісаньні колгасу (стар. 129—132) справы не мяняе).

4. У кніжцы даецца няправільны, немарксыцкі „клясавы“ аналіз вёскі, замоўчваецца клясавая барацьба на вёсцы і, зразумела, не адзначаецца роля партыі ў соцыялістычнай перабудове вёскі, якой аўтар не заўважае і ў 1930 г.

5. З прычыны наяўнасьці ў кнізе вялікіх ідэолёгічных і мэтодольёгічных хібаў і орыентацыі ўсёй дасьледчай працы настаўніка-краяведа і школы на мінулае, аджываючае, з чым мы павінны змагацца, памянёную вышэй кнігу „Изучение деревни в школе“ трэба лічыць шкоднай для карыстаньня ў працы, ня гледзячы на яе нядаўні выхад і апробацыю навукова-пэдагогічнай сэкцыі ГУС'у.

Копыскі раён актыўна рыхтуецца да другой балышавіцкай.

У раёне 85 колгасаў, у якіх 1.870 бядняцка-серадняцкіх гаспадарак, што складае 34,8% ад агульнай колькасці бядняцка-серадняцкіх гаспадарак раёну. Прыліў за апошнюю дэкаду 190 гаспадарак. Пахаці ў колгасах, прыгараднай фэрме і ў нетрасьціраваным саўгасе 39% да ўсёй пахаці ў раёне.

Для далейшага разгортвання калектывізацыі ў раёне складзена 10 вярбовачных брыгад і 3 ініцыятыўныя групы. Меўшыся раней ініцыятыўныя групы ўжо аформіліся ў колгасы.

Растлумачэньне пастаноў VI-га зьезду Савету Саюзу і 3-га Ёсе-беларускага колгаснага праведзена на шырокіх пленумах с./с., на якіх прысутнічала каля 850—900 чалавек, па 85 колгасах і ў большасьці вёсак сярод бядняцка-серадняцкага насельніцтва. Была заворвана ўвага на шкоднасьці кулацкай агітацыі супроць колгаснага будаўніцтва. У выніку прапрацоўкі пастаноў 21 колгас перайшлі на зьдзелшчыну, падвысіўся тэмп контрактацыі і прыліў у існуючыя колгасы. Выяўлены выпадкі опартуністычнай бязьдзейнасьці і спадзей на „самалець“ у справе падрыхтоўкі да вясенняй сяўбы з боку асобных партыйцаў (Гараўцоў—старшыня колгасу „Чырвоны Кастрычнік“ Маслакоўскага с./с.). Па Зубаўскаму с./с. выяўлена, што пры правядзеньні контрактацыі малака мелі месца левыя загібы—давядзеньне пляну бядняцка-серадняцкім гаспадаркам у парадку цвёрдага заданьня, што было рашуча асуджана кіраўнічымі раённымі арганізацыямі.

У час перавыбарчай кампаніі і чысткі колгасаў па 17 колгасах вычышчана 36 сямей.

Адбыўся пробны выезд у поле колгасу „Комінтэрн“, вычышчаны буйны кулак-афіцэр царскай арміі Груздоў (Маслакоўскі с./с.).

Кулак шалёна супраціўляецца калектывізацыі. Улюбёнымі мэтамі падрыву ён выбірае ўсё:

- а) падпал маемасьці колгасаў (вёска Чарное Якаўлевіцкага с./с.);
- б) зьнішчэньне ўласнай маемасьці праз падпал (Зубаўскі с./с.);
- в) падкуп колгаснікаў кулаком, які пралез у колгас, для таго, каб яго ня вычысьцілі і заставілі ў колгасе;

г) запугваньне жанчын бяднячак і сераднячак: „вас цяпер маняць, а потым запрагуць“, асабліва гэта агітацыя праводзіцца сярод адсталай часткі вёскі.

д) залугваньне прыходам палякаў, якія з колгаснікаў будуць драць скуру.

е) ізвращэнне паставоў VI-га з'езду Саветаў і 3-га колгаснага, што пад прымусам будуць заганыць у колгас.

Плян пасеўнай даведзены да бядняцка-сераднякіх гаспадарак на 100%. Кулацка-заможным гаспадаркам цвёрдае заданне даведзена на 100%.

Выворчыя праграмы складзены ў 60 колгасах.

Па 25 колгасах не праведзена землеўказанне і ня складзены вытворчыя праграмы з-за адсутнасці каморнікаў. Прыняты меры папаўнення агроземлямернай сілай. Праца разьмеркавана сярод спецыялістаў з такім разьлікам, каб да 20/IV г. г. гэта мерапрыемства было скончана.

Плян пасеўплошчы колгасамі і бядняцка-сераднякімі гаспадаркамі прыняты ў межах контрольных лічбаў без змяняшэння.

Плян контрактацыі па раёну выкананы на 73,7%—па лёну 74,9%, па канаплі—98,6%, па бульбе 72,4%. Выкананне пляну контрактацыі колгасамі па лёну 893 га альбо 86,6%, па канаплі 68,5 га альбо 63%, па бульбе 212 га—85%, па гароху 13,5 га—138%, па вікі 23,2 га—51%, па канюшыне 45 га—51% і звыш пляну законтрактавана 268 га зернавых.

Аднаасобныя гаспадаркі законтрактавалі 62,8% пляну—па лёну 1202 га альбо 67%, па канаплі 23 га (пляну па канаплі ня было), па бульбе 650 га альбо 67%, па канюшыне 114 га—53%, вікі 41 га—29%.

Як відаць з контрактацыяй ня важна, маецца недавыкананне. Гэта тлумачыцца тым, што з боку паасобных с/саветаў мела месца бязьдзеінасьць і праяўленьне правага опартунізму на практыцы, а таксама яўная недаацэнка політычнага значэння контрактацыі з боку Коопсаюзу, у выніку чаго контрактацыя ў Старасельскім с/с стаіць і зараз яшчэ пад пагрозай зрыву. Зараз адпавядаючымі арганізацыямі раёну прыняты ўсе меры і даны ўстаноўкі аб выкананні пляну контрактацыі да 20/IV г. г.

Засыпка насенных фондаў па колгасах выканана на 89,5% ад патрэбнага (па зернавых)—па лёну засыпана 558 цэнтнэраў альбо 54,1%, па каноплях 33%, па бульбе 138,63 цэнт. альбо 55%, па віцы 212 цэнт. альбо 30,2%, па канюшыне 13 цэнт.

На складах Коопсаюзу маецца 140 тон лёну, што здаволіць патрэбнасьць у насенні лёну. Маецца пагроза зрыву пасеву кармавых траў, з-за адсутнасці завозу насення гэтых траў. Страхфонд засыпан па зернавых у колгасах 378 цэнт. альбо выкананне пляну 105%. Па аднаасобнаму сэктару страхфонд ня складзены.

Засыпка насеннага фонду Камітэтам ўзаемадапамогі—77%. Страховых нама.

Як бачна з сказанага з складаньнем насенных фондаў перад раёнам стаіць задача шмат падцягнуцца, каб выканаць заданні партыі і ўлады.

Цягавая сіла раёну знаходзіцца ў незадавальняючым становішчы: у колгасах налічваецца каля 1.724 коняй, забяспечанасьць на 80%. Трактараў няма. Шклоўская МТС заключыла ўмовы з 11-ю колгасамі раёну, што недастаткова.

Рамонт інвэнтару праходзіць здавальняюча. Адрамантавана ў колгасах: хамуты ралейных і вазавых 1.586 альбо 90%, калёс 673 альбо 80%, плугоў—764 альбо 95%, барон 1.311—65%.

Зернаачыстка выканана па раёну на 64,6%—у колгасах на 88% і ў аднаасобным сэктары на 49,2%. Гэта трэба лічыць ненормальным і да пачатку сяўбы плян патрэбна выканаць абавязкова.

Індывідуальны сэктар у раёне ў асноўным да вясенняй сельска-гаспадарчай кампаніі падрыхтаваны, забяспечаны цягавай сілай, насеннем і с/г. інвэнтаром. Бядняцкія аднаасобныя гаспадаркі будуць забяспечаны насеннем КСТУ, а бясконныя гаспадаркі будуць абслугоўвацца колгасамі.

Абмену вопытам колгасаў, як сысэмы, у раёне няма. Ёсць абмен вопытам у канкрэтнай дапамозе колгасаў адзін аднаму: абмалот, адшуканыя кармоў і інш.

У раёне праведзены курсы рахункаводаў колгасу. Падрыхтавана 35 кіраўнікоў колгасу. Праводзяцца курсы ільнаводаў. Будуць праведзены курсы старшынь колгасаў. У час перавыбарчай кампаніі высунуты на кіруючую работу ў колгасах перадавыя колгаснікі.

Абмен насення выкананы толькі на 24,4% пляну. Корм заброняваны па 36 колгасах: сена 676 цэнт., аўсу 548 цэнт.

На зьдзелшчыну перайшлі поўнасьцю 3 колгасы і часткова 21. У астатніх колгасах прынята рашэньне аб пераходзе з 15/IV-г. г. на зьдзелшчыну.

У сацсаборніцтве ўдзельнічаюць 12 колгасаў. Копыскі Райколгассаюз заключыў умову на сацсаборніцтва з Шклоўскім Райколгассаюзам і выклікаў Аршанскі.

Пробныя выезды адбыліся па 74 колгасах. Выезды паказалі, што ў сваёй пераважнай большасьці колгасы падрыхтаваны да вясенняй сяўбы. Галоўныя недахопы падрыхтоўкі да сяўбы наступныя: 8 колгасаў не падрыхтаваліся выехаць у поле, у тым ліку 2 старых колгасы. Колгас „Комінтэрн“ Маслакоўскага с/савету ня поўнасьцю абагуліў інвэнтар, зусім не ачысьціў насенне. Колгас „Чырвоны Кастрычнік“ нават не абмалаціў 50 цэнт. збожжа. Колгас „Зара“ Старасельскага с/савету не ачысьціў 5 цэнт. насення, конныя граблі валяюцца пад сьнегам, не пачынены мяшкі. „Працаўнік“, „Чырвоная Зорка“ Якаўлевіцкага с/с. ня скончылі ачысткі насення. Колгас „Ляўкі“ Зубаўскага с/с. не заброняваў корм для вясеньняга севу. Колгас „Пролетары“ Зубаўскага с/савету не адрамантаваў 4 плугі 4 ралейных і 3 вазавых хамуты, ня поўнасьцю абагуліў калёсы, такое-ж становішча і ў колгасе „10-га зьезду Саветаў“—Зубаўскі с/с. Колгас „Пролетары“ Зубаўскага с/с. вынес пастанову ў адказ інтэрвэнтам засеяць звыш пляну 1,5 га аўсу, 1,5 га лёну і 0,5 канпель і на праданую прадукцыю, атрыманую з гэтае плошчы, набыць акцыі Трактарацэнтру. Гэта неабходна адзначыць, як становіцца зьявішча, як элемент павышэньня політычнага роўню сялянства, уступіўшага ў колгасы.

Для правядзеньня выезду ў раёне з мобілізаванага актыву ў ліку 250 чал. былі ўтвораны брыгады, якія накіраваны ў с/саветы. На скліканых пашыраных пленумах с/саветаў з удзелам колгаснікаў і настаўніцтва старшыя брыгадзіры прапрацоўвалі пытаньне VI-га Ўсесаюзнага зьезду і 3-га колгаснага і ў выніку прапрацоўкі прымаліся практычныя пастановы аб складаньні брыгад для пасылкі ў колгасы. Работа ў колгасах праводзілася брыгадамі па выпрацоўцы праграмы выезду ў поле. 4/IV—праведзена нарада старшынь колгасаў па пытаньню вясновай сяўбы, калектывізацыі і пробнага выезду колгасу ў поле. У часе выезду арганізавана 3 колгасы ў ліку 48 гаспадарак. У Дуброўскім с/с. 17 гаспадарак уступілі ў існуючыя колгасы, у Аляксандраўскім с/с. 12 гаспадарак.

Брыгадамі выяўлена па Зубаскаму с/с. укрыцьцё сябрам с/с. Баразновым ад аб'ектаў абкладаньня 6 га зямлі (службовы надзел). Сам Баразноў зьяўляецца кулаком, які сваёй малатаркай закабалаў

беднату і як сябра с/савету патураў заможнікам, браў у сваю пуню сена заможніка, каб укрыць ад нарыхтовак.

Наогул работа брыгад і пробных выездаў значна падштурхнула ліквідацыю прарываў у падрыхтоўцы да сяўбы, у мобілізацыі сродкаў, у нарыхтоўках і г. д.

Вылучаныя брыгады і надалей застаюцца ў с/с. для правядзення падрыхтоўкі да вясенняй сяўбы. І дана цвёрдая ўстаноўка аб правядзенні пробных выездаў да 20/IV па тых колгасах, у якіх яшчэ не праведзена, а таксама і па тых, якія паказалі слабую падрыхтоўку.

Колгасамі набыта за ўвесь час трактарных акцый на суму 10.006 руб.

Як вынікае з усяго сказанага, у раёне праходзяць агромнейшыя процэсы соцыялістычнай перабудовы, праходзіць агромнейшая праца і змаганьне шырокіх сялянскіх мас раёну, цвёрда павярнуўшы і стаўшы на шлях калектывізацыі, за новае калектывнае соцыялістычнае жыццё, супроць руціны, старынкi, супроць галечы. У гэтай вялікай творчай рабоце сустракаюцца пэўныя цяжкасьці, выліваючыся ў канкрэтныя недахопы работы па соцыялістычнай пераробцы сельскай гаспадаркі раёну. Трэба вывучыць дасканала гэтыя процэсы, трэба дасканала вывучыць прычыны і характар цяжкасьцяў барацьбы за соцыялістычную рэканструкцыю вёскі, трэба ў штодзённай працы па калектывізацыі і змаганьні з кулаком вывучаць прыёмы барацьбы кулака супроць соцыялістычнае рэканструкцыі вёскі, каб лепш і лягчэй было яго перамагчы. Гэтым павінны заняцца ў сваёй штодзённай працы шырокія масы колгаснікаў, батрацтва, бедната і сярдняцтва, організаваўшы ў сябе на мясцох—у колгасах, саўгасах, пры хатах-чытальнях, пры школах краязнаўчых гурткі. Маючыся ў раёне краязнаўцы павінны актыўна ўключыцца ў падрыхтоўку да другой бальшавіцкай вясны і да вывучэння ўсіх адбываючыхся пры падрыхтоўцы процэсаў. Такія агромныя соцыяльна-эканамічныя здзьвігі, якія зараз адбываюцца ў вёсцы павінны быць у цэнтры ўвагі і працы па вывучэнню краязнаўчымі гурткамі.

Д. Анэт і В. Бунтар.

На штурм... за новае!..

(Нарыс)

Раней была вёска Каранец...

Звычайная, невялікая. Было ў ёй 73 двары.

Мелася ў ёй вуліца—і вузкая і брудная...

Адны хаты старыя, пакрыўленыя і ўрасьліся ў зямлю, другія трохі лепш і прыемней.

Жыў Каранец, як і ўсе—звычайным жыццём...

Прайшла магутная рэволюцыя, прайшла і змяла гэту брыдоту, якая вякамі капілася. Шмат каму гэта было не па нутру—не па іх. Яны ціха, ня спыняючыся, шыпелі... і чуліся праклёны, хоць і моцныя, але зусім ня страшныя.

...Тады прайшло землеўпарадкаваньне і ўтварылася 4 пасёлкі. Зноў паплыло жыццё, крыху ляпей, але-ж падобнае на старое. Беднаце крыху стала вальней. Вось тады вораг пачаў ляскаць зубамі і надумаўся нешта зрабіць. Гэта нешта вельмі зразумелае з пункту гледжаньня клясавай барацьбы.

* * *

— Вечарэла... Нудна шэрая брудзь змрокаў распляла па завугольлю свае косы. Вечер скаголіў... І ад гэтай цемнаты і жудасьці ўсё сыціхла. Усіх ахапіла ціхая, млявая нярухомасьць...

Раптам крык і злосныя языкі полымя ўзбудзілі і паставілі на ногі ўсю вёску.

— „Га-ары-ы-ым!“ „а-а-а-й-й-й!“ Вечер зьнянацку суха шархнуўшыся, падкраўся, падхапіў і панёс у цемень, у нябыцьцё! А-а-а-й-й-й... А ў гэтых словах чулася найвялікшая ў жыцьці крыўда і боль... і самі сабой уліваліся яны глыбока ў грудзі і поўнілі іх жалем бурным...

У думках дзіка праняслося—„Ну хто? За што?“ і чамусьці жадалася—каб гэта была ня яў, а змрочная шэрая здань... Жудаснай хваляй агарнуліся думкі і абярнуліся ў найвялікшую страшэнную трывогу, якая расла, расла ў грудзёх, білася ў сэрцы ліхаманкавым баючым боем...

— Гэта было ўвосень, 10 год назад...

* * *

Табунамі разьбегліся дні ў раздум'і... хлынула вада ў пратокі і схілы, нападваючы ліхаманкавым магутным валам ручаі і рэчкі. Ірвецца яна ў бязмежную шыр лагчын, разьлілася яна шырокай празрыстай гладзьдзю, затапіла вялікія блакітныя прасторы і кусты вярбы і лясныя прыбярэжныя лагчыны. І напоўніўся вялікі магутны прастор сьвежым водарам вясны, яснымі праменьнямі вясноўскага сонейка...

Гэта прышла новая першая балшавіцкая вясна, а з ёй разам расквітнелі чырвонай ружай і даўночаканяныя, і прыгожыя, і слаўныя... Яны ціхай радасьцю шапталіся: „Трэба, жыць інакш, па-новаму, па-лепшаму.“

Трэба жыць разам! Спачатку гэта было неяк дзіўна, нова... Але рабіць трэба. Доўга думалі, шукалі сваёй „сялянскай праўды“ і пераканаўшыся казалі — „Будзе!“ „Мы цьвёрда ідзем у колгас!“

Ініцыятыўная група колгасу „Чырвоны Партызан“.

Пяць гаспадароў пасёлку „Чырвоны Прамень“ уступілі ў колгас. Назаўсёды парваўшы з прывычкамі гаспадара адзінаасобніка—палажылі яны цагліну ў вялікія мury колектыўнага будаўніцтва, уступілі ў колёну змагароў за колектывізацыю.

Другога верасня 1929 году зьяўляецца датай нараджэньня сучаснага колгасу „Чырвоны Партызан“. З гэтага дня пяць ініцыятараў узяліся штурмаваць старую вёску і змагацца за новае, лепшае.

Шпаркімі і ўпэўненымі ў посьпехі крокамі пайшлі змагары ўперад па шляху Леніна.

Прайшоў месяц і „Чырвоны Партызан“ вырас у 37 гаспадарак. Ішлі і тыя, хто хацеў пазбавіцца ад кулацкай кабалы, ішлі і тыя, хто жадаў пад адзеннем колгасніка схавць скуру клясавага ворага.

Але вораг быў адбіты. Мацнелі шэрагі колгаснікаў, мацнела і гаспадарчае становішча.

* * *

Прайшоў год, усяго адзін з невялічкім год, і сёння, пад'яжджаючы да вёскі Каранец, вы маеце магчымасць бачыць па правы бок шосэ сілосную вежу, разлічаную на 360 тон зялёных кармоў, новыя будынкі і шмат іншага. Стройна і прыгожа стаіць вежа, а побач з ёю сьвінарнік.

Колгаснікі сапраўды, не на словах, а на справе, павярнуліся тварам да сьвінагадоўлі.

Сьвіное стада ў 180 галоў добра адчувае сябе ў светлым і цёплым сьвінарніку.

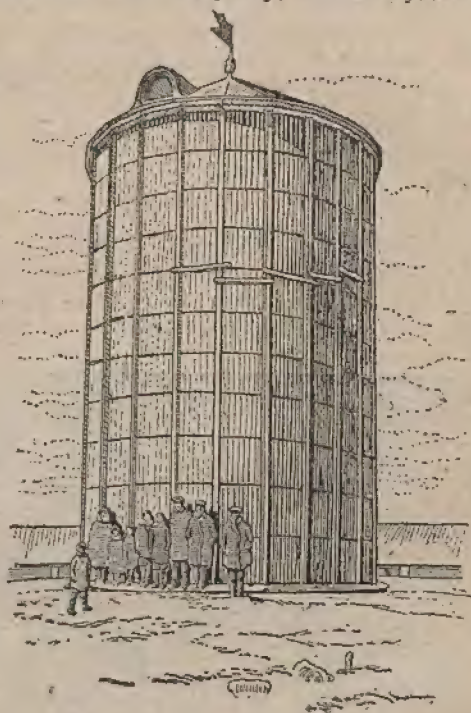
— Вось пародзісты кнур „Бікслер“. Ён нядаўні жыхар сьвінарніку—ўсяго 2-3 месяцы.

— „Апэтыт ў яго вельмі добры“—кажа маладая вясёлая дзяўчына, адна з лепшых ударніц колгасу—Ягоранкава Ганна.

„Бабёр“ ангельскай пароды кнур. Здаровы бяляк, вядзе сябе прыемна. Недалечка ад яго „Рыхман“.

Тут-жа кухня, у якой колгасніцы вараць страву для сваіх „белых любімцаў“.

Кормяць добра, сытна—малым даюць тры разы ў дзень. Ня дарма яны сытыя, чыстыя, гладкія напоўняюць сьвінарнік здаволеным хруканьнем.

Сіласная вежа колгасу на 360 тон

* * *

Маленькая хатка каля канюшні зьяўляецца памяшканьнем для начных вартульнікоў і майстэрняй рамонту збруі.

На сталае ветэрынарная аптэчка, побач рэзка кідаецца ў вочы „Асновы Вэтэрынары“. Колгас мае 59 коняў з іх 52 рабочых—„яны ў нас да 5 гадзін раніцы накормлены і напоены“, кажа конюх т. Карнееў.

Толькі за адзін год калгас „Чырвоны Партызан“ акрамя пабудовы сілоснай вежы і сьвінарніку, даў задатак на трактар 1.300 рублёў. Колгасу патрэбен грузавы аўтамабіль, далі 2.800 руб. Набылі складаную малатарку, якая каштуе 3.100 руб., купілі 2 сячкальнікі, 3 жнейкі, 2 сьвалкі ды інш...

Але як-жа выконваюць колгаснікі „Чырвонага Партызана“ лёзунг змычкі рабочае клясы з сялянствам?

Высунуўшы сустрэчны плян па нарыхтоўках, колгаснікі здалі дзяржаве 45 цэнти. жыта, замест вызначаных па пляну 28 цэнти. Па ільна-насенню заданьне—23 цэнти., здана 37 цэнти. Заданьне па ільно-валакну—6 цэнти., здано 12 цэнти.

Колгасьнікі „Чырвонага Партизану“ добра ведаюць, што, перавыканаўшы плян па ільно-валакну, яны і яшчэ сотні і тысячы іншых колгасьнікаў дадуць сыравіну тэкстыльнай прамысловасьці.

Перавыканалі колгасьнікі і плян па рэалізацыі пазыкі „Пяцігодка ў 4 гады“—было заданьне на 200 рублёў, а падпісаліся на 1.070 рублёў. Колгас абвясціў сябе ўдарным для правядзеньня другога большавіцкага севу.

У гэтым годзе да колгасу „Чырвоны Партизан“ далучаецца суседні колгас „імя Молатава“.

Ад вакольнага сялянства паступае шмат заяў аб прыёме — значыць колгас расьце.

* * *

Мітусяцца дні — вясновыя... шчырыя...

Разьбегліся табунамі ў прастор. Прышла прыгожая, апетая птушкамі і ядраным хараством, пывучая другая большавіцкая вясна.

...Здаецца зусім няпрыкметна, нават ня ўгледзелі, калі прыляцела яна.

Колгасьнікі ў чырвоным кутку чытаюць газету.

Мы стаім ў полі з кіпуча бурным сэрцам, а яно рвецца ў прастор, у бязьмежнасьць юнацкіх падзей і бачым, як вясна, што далей, то больш апавіваецца вянком сьвежага, новага, прыемнага...

Стаім і ўспамінаем...

— Раней тут была нудная шэрая вёска... А цяпер тут колгас, цяпер тут мора жыцьцёвай радасьці... Тут крыніцыць жыцьцё.

* * *

Вясноўская раніца брызнула сонечным крыкам: праходзіць другая магутная большавіцкая вясна.

Вузорным хлебным дываном заквітнеюць палі...

Соцыялістычныя будні ствараюць жывыя легенды і клічуць усіх.

— На штурм за новае...

Х Р О Н І К А.

Настаўнікі павіны дапамагчы вучням арганізаваць краязнаўчую працу.

Краязнаўства, як сродак актыўнага ўдзелу шырокіх працоўных мас нашага Савецкага Саюзу ў сацыялістычнай перабудове свайго краю праз масавае арганізаванае вывучэнне свайго прадпрыемства, колгасу, саўгасу і раёну, пачынае рабіцца зараз кроўнай, блізкай справай рабочых, колгасніцкіх і бядняцка-серадняцкіх мас. Савецкае краязнаўства ўсё больш і больш пачынае захапляць і вучняў нашай савецкай школы асабліва ў сувязі з політэхнізацыяй апошняй. І гэта зусім зразумела, бо політэхнізацыя школы вельмі цесна звязана з краязнаўствам. Краязнаўчыя экскурсіі, вывучэнне прамысловых прадпрыемстваў, колгасаў і саўгасаў, вывучэнне вытворчасці на прадпрыемствах і ў гаспадарках сацыялістычнага тыпу, даследаванні вытворчых сіл краю і г. д.—усё гэта ў значнай меры дапамагае політэхнічнай адукацыі моладзі. Вось чаму ў цэлым шэрагу школ мы бачым імкненне вучняў наладзіць краязнаўчую працу, але, на вялікі жаль, часта ні настаўніцтва, ні мясцовыя раённыя бюро краязнаўства не скарыстоўваюць ініцыятывы дзяцей, не дапамагаюць ім арганізаваць і належным чынам паставіць краязнаўчую працу ў гуртку, з прычыны чаго самі вучні непасрэдна звяртаюцца ў ЦБК за рознага роду парадамі, дапамогай. Так, напр., адзін вучань піша: „жадаючы дапамагчы вам у зборы рознага вясковага матар'ялу... прашу даць мне напрамак у гэтай працы, указаўшы, які матар'ял патрэбен для вас, у якой форме трэба яго даслаць і г. д. (в. Бахань, Журавіч. р.) Вучні з Суражу (ФЗС), Слуцку, Рудзенску, Бабра і г. д. просяць кіраўніцтва ў працы, прысылкі заданняў, програм і інструкцый. Зусім зразумела, што ажыццявіць непасрэднае кіраўніцтва і даць канкрэтныя заданні школьнаму краязнаўчаму гуртку ЦБК ня мае магчымасці. Тут патрэбна дапамога і кіраўніцтва з боку настаўнікаў, пэдагугі і мясцовага бюро краязнаўства.

Старшыня краязнаўчай арганізацыі пры обрской ШКМ піша: „Наша краязнаўчая бэкцыя хоча мець з вамі сталую сувязь, сякую нельга было-б нічым прарваць... Заданні будзем выконваць з захапленнем, в мяся гэтай працай“ (краязнаўчай).
о захапленне краязнаўчай

працай маецца ня толькі ў вучняў бобрскай ШКМ, але і ў вучняў іншых школ. Трэба толькі накіраваць належным чынам гэта захапленне ў бок карыснай краязнаўчай працы, арганізаваць гэту працу і забяспечыць вучнёўскую краязнаўчую арганізацыю адпаведнай метадычнай дапамогай. Гэта—абавязак школьных саветаў.

Краязнаўчая праца ў школе мае надзвычайна вялікае выхаваўчае значэнне, крязнаўства зьяўляецца магутным сродкам політэхнізацыі школы, і на пастаноўку яго ў школе настаўніцтва павінна звярнуць вялікую і сур'ёзную ўвагу.

В. С. іч.

Узмацнім абароназдольнасць нашай Савецкай краіны

Дарагія таварышы!

У сувязі з сяматэчнай падрыхтоўкай вайны супроць СССР, якая вядзецца ва ўсіх капіталістычных дзяржавах, узмацненне абароназдольнасці нашага Саюзу ў сучасны момант набывае выключнае значэнне. Ваенная гатоўнасць СССР зьяўляецца самай сапраўднай гарантыяй міру, які патрэбен нам для пясняховага ажыццяўлення пачынадовага пляну сацыялістычнай рэканструкцыі нашай краіны. Краязнаўчыя арганізацыі СССР ня могуць застацца ў баку ад вялікай работы, якая праводзіцца шырокімі масамі рабочых, колгаснікаў і ўсіх працоўных над узмацненнем большай магутнасці СССР. Усе краязнаўчыя арганізацыі, узмацняючы работу па вывучэнню абароназдольнасці краіны, павінны прыняць самы актыўны ўдзел у непасрэднай дапамозе ўзмацненню баявой магутнасці нашай чырвонай арміі і арганізаваць сярод краяведных мас збор сродкаў на пабудову самалёту „Краявед“, які павінен ўвайсці ў рады пролетарскага паветранага флёту. Збор сродкаў павінен быць закончаны да 1 ліпеня.

Собраныя сродкі штомесячна павінны пераводзіцца па бягучы рахунак № 86/101602 Цэнтральнага Бюро Краязнаўства ў Дзяржбанку (у Менску) з паведамленнем ЦБК аб пераведзенай суме.

Пэрсональная адказнасць за пясняхова-васць правядзення збораў, на аснове са-спаборніцтва, выклікаў ускладаецца на старшынь раённых бюро краязнаўства.

Нам. Старшыні ЦБК Ф. Садоўскі.
Навуковы Сакратар В. Самцэвіч.

Дапаможам падрыхтаваць кадры па шаўкоўніцтву.

Спецыяльныя досьледы ў розных месцах БССР паказалі, што ў нас з поўным поспехам можна займацца шаўкоўніцтвам — вырашчваньнем тутавага дрэва і разьвядзеньнем шаўкоўнай чарвы для атрымання коканаў. Шаўкоўніцтва ў БССР асабліва можа быць пашырана ў сувязі з калектывізацыяй бяднячка-сераднячкіх гаспадарак; у колгасах яно можа зьявіцца адным з прыбытковых відаў заняткаў. Для правільнай арганізацыі шаўкоўніцтва ў кожным колгасе неабходна мець падрыхтаванага інструктара па шаўкоўнай справе. Аднаведную падрыхтоўку можна атрымаць завочным спосабам, для чаго трэба запісацца на завочныя курсы па шаўкоўніцтве, якія арганізаваны Цэнтральнай Шаўкаводнай станцыяй (Масква 22, Зьвянігародзкае шосэ, 11, курсы завочнага навучаньня шаўкоўніцтву) і разьлічаны на 6 месяцаў (усярэднім). На курсы можа запісацца кожны колгаснік, які мае падрыхтоўку ў аб'ёме масавай савецкай школы. Плата — 5 руб. (можна ў растэрміноўку).

Падрабязныя весткі аб паступленьні на шаўкаводныя курсы можна атрымаць ад Праўленьня курсаў і ЦБК.

Прымаючы пад увагу гаспадарчае значэньне падрыхтоўкі кадраў па шаўкоўніцтву ў БССР, усе краязнаўчыя арганізацыі павінны шырока папулярызаваць значныя разьвіцьця шаўкоўніцтва ў колгасах БССР і падрыхтоўкі кадраў. Краязнаўчыя арганізацыі БССР павінны дапамагчы арганізаваць справу шаўкоўніцтва ў колгасе свайго раёну і зацікавіцца справай падрыхтоўкі кадраў па шаўкоўніцтву завочным шляхам.

В. С.

Адказы і парады пачынаючым краяведам.

1. Тав. Піскуну (в. Роўнаполье). Краязнаўчую працу найлепш арганізаваць у краязнаўчым гуртку. Такі гурток можна арганізаваць у кожным колгасе, саўгасе і вёсцы. У сваёй працы гурток павінен цесна звязвацца з мясцовымі савецкімі і партыйнымі арганізацыямі і раённым бюро краязнаўства. Гурток можа выпісаць патрэбную літаратуру па розных пытаннях (можна праз ЦБК), абгаварваць розныя пытаньні адносна найлепшай арганізацыі працы, выбару тэм для

працы і інш.; у гуртку можна праводзіць працу калектыўна. У гуртку можна ў першую чаргу заняцца вывучэньнем арганізацыі працы ў сваім колгасе, быту колгаснікаў, вывучэньнем колгаснага руху ў сваім сельсавеце (рост колгасаў, колгасны прыліў) і інш. Програма па вывучэньні колгасаў у хуткім час будзе надрукована ЦБК і разаслана краязнаўчым арганізацыям.

2. Тав. Хаўкіну (в. Бахань, Журавіцк. р.). У сучасны момант нам неабходна вывучаць усё тое, што можна выкарыстаць для нашага соцыялістычнага будаўніцтва (соцыялістычнае гаспадаркі і культуры), для павялічэньня тэмпаў гэтага будаўніцтва. Нам неабходна дакладна вывучыць усе нашы прыродныя багачы: залежы гліны (для будаўніцтва цагляных і чарапічных заводаў), торфу (для апалу, угнаеньня, хэмічнай апрацоўкі), вапнякоў (для ўгнаеньня глебы) і г. д.; неабходна вывучыць і падзяліцца вопытам найлепшай арганізацыі колгасаў, найлепшага вырашэньня пытаньня жыўлагадоўлі, кармавага пытаньня і інш.

Займацца зьбіраньнем розных старых прыказак, прыпевак і г. д. ня раім; запішыце лепш сучасныя савецкія песні, прыпеўкі, прыказкі, якія нарадзіліся ў перыяд Кастрычнікавай рэвалюцыі і соцыялістычнага будаўніцтва і якія адбіваюць поспехі пролетарыату ў будаўніцтве соцыялістычнай гаспадаркі і культуры ва ўмовах абвостранай клясавай барацьбы, напр.: песні і прыпеўкі аб колгасным будаўніцтве, аб фабрычным жыцьці і працы, аб адміраньні рэлігіі аб працы камсамольскай арганізацыі, аб новым быце і г. д. Запіс павінен быць дакладны (як чуюцца), з паказаньнем ад каго запісана тая ці іншая песня (прозьвішча, імя, соцыяльнае становішча), дзе запісана (колгас, вёска і раён), калі і кім запісана, сярод каго больш пашырана (колгаснікаў, беднякоў, сярднякоў і г. д. і, калі вядома, кім і дзе зложена.

ЦБК у хуткім часе будзе апрацавана спецыяльная інструкцыя адносна запісу савецкага фольклёру і разаслана па краязнаўчых арганізацыях.

3. Краязнаўчаму гуртку пры Сураскай ФЭС. Высылаем Вам брошуру аб монаграфічным вывучэньні фабрык і заводаў. Арганізуеце дасьледваньне таго прамысловага прадпрыемства, да якога прымавана Ваша школа. Магчыма распрацаваць ня ўсё, а толькі адно, якое-небудзь з пытаньняў вызначаных у брошурцы.

Выдавец—Беларуская Акадэмія Навук.

Рэдкалегія:

Гершэнбаўм, І. Л.
Крукоўскі А. Я.
Садойскі Ф. П.
Самцэвіч В. А.
Серафімаў В. С.
Шчарбакоў В. К.

Зьмест

	<i>Стар.</i>
Ф. П. Садоўскі.—За актыўнае змаганьне з вялікадзяржаўным шовінізмам	3
С. Баркоўскі.—Першае мая на Беларусі.	12
Мацьвяёнак.—Рэволюцыя 1905 г. на Магілёўшчыне	21 ✓
І. Гершэнбаўм.—Мястэчка Шчадрын у рэканструкцыйным пэрыодзе	31
Р. Р.—Контр-рэволюцыйная работа нацдэмаў і кандрацьеўцаў у катэдры коопэрацыі і колектывізацыі БАН	42
В. Самцэвіч.—Як арганізаваць краязнаўчую працу на фабрыцы і заводзе	48
В. Серафімаў.—Вывучай колгас	63
В. С.—Супроць буржуазнай блытаніны ў школьным краязнаўстве	74
Кудэльскі.—Копыскі раён актыўна рыхтуецца да другой бальшавіцкай	79
Д. Анэт і В. Бунтар.—На штурм... за новае!.. . . .	83

Х Р О Н І К А:

Настаўнікі павінны дапамагчы вучням арганізаваць краязн. працу	87
Узмоцнім абароназдольнасьць нашай савецкай краіны	87
Дапаможам падрыхтаваць кадры па шаўкоўніцтву	88
Адказы і парады пачынаючым краяведам	88

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПРЫЁМ ПАДПІСКІ на 1931 год

— Н А —

ШТОМЕСЯЧНЫ ОРГАН
ЦЭНТРАЛЬНАГА БЮРО КРАЯЗНАЎСТВА
пры Беларускай Акадэміі Навук

„САВЕЦКАЯ КРАІНА“

„Савецкая Краіна“ — навукова-дасьледчы, навукова-папулярны марксыска-ленінскі краязнаўчы часопіс — зьмяшчае артыкулы навукова-дасьледчага, навукова-папулярнага, політычна-масавага, публіцыстычнага, апісальнага характару, а таксама краязнаўчыя нарысы, марксыска-ленінскую крытыку, рэцэнзіі і бібліяграфію.

„Савецкая Краіна“ — магутны барацьбіт за марксыска-ленінскую ідэалёгію, за дыялектычны мэтад Маркса-Леніна ў краязнаўстве і навуцы, магутны барацьбіт за генэральную лінію камуністычнае партыі.

„Савецкая Краіна“ — ваяўнічы змагар з варожымі марксызму-ленінізму пляньмі ў краязнаўстве і навуцы, які ставіць задачу ваяўніча змагацца з контр-рэвалюцыйным беларускім нацыянал-дэмакратызмам за пролетарскую навуку і культуру, за савецкае краязнаўства.

„Савецкая Краіна“ — ставіць задачай мобілізацыю шырокіх мас на дасканалае навуковае дасьледаваньне вытворчых сіл БССР у інтарэсах соцыялістычнага будаўніцтва і на непасрэдным удзел у гэтым будаўніцтве.

„Савецкая Краіна“ — за савецкае краязнаўства.

„Савецкая Краіна“ — за перабудову ўсёй краязнаўчай працы на новых вытворчых асновах. Кожны завод, кожная фабрыка, кожны саўгас, колгас, — даёш краязнаўчыя ячэйкі для вывучэньня вытворчых сіл у інтарэсах пасьпяховага соцыялістычнага будаўніцтва.

„Савецкая Краіна“ — орыентуецца на масавага краязнаўцу. Партыйцы і комсамольцы, беспартыйныя рабочыя, колгаснікі, батракі, беднота і лепшая частка сёраднякоў, студэнцтва, вучнёўская моладзь, вясковая і гарадзкая інтэлігенцыя, адданая справе соцыялістычнага будаўніцтва, актыўна пішэце ў часопіс вашы краязнаўчыя досьведы.

Часопіс „САВЕЦКАЯ КРАІНА“ выходзіць раз у месяц.

Кожны завод, кожная фабрыка, кожны колгас, саўгас, вёска, школа, тэхнікум, ВУ, хата-чытальня, клуб, народом, чырвоны куток, кожны фабком, заўком, мясцком, кожны профсаюз, кожны настаўнік, навуковы працаўнік, кожны рабочы, батрак, бядняк-актывісты, кожны эканомісты, культасьветны, коопэрацыйны працаўнік — усе падпішэцця на 1931 год на часопіс „САВЕЦКАЯ КРАІНА“.

Умовы падпіскі:	На год . . . 4 р. — к.	На 3 м-цы . . . 1 р. 25 к.
	На 9 мес. . . 3 р. 25 к.	На 1 месяц . . . 50 к.
	На паўгода 2 р. 25 к.	Падпіска з кожнага месяца

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: У Бюро падпіскі БДВ (Менск, Савецкая, 79, рог Ленінскай), у рэдакцыі часопісу „Савецкая Краіна“ (Менск, рог Ленінскай і Унівэрсытэцкай, 29/35, ЦБ Краязнаўства), ва ўсіх паштовых аддзяленьнях, у раённых краязнаўчых арганізацыях і ва ўсіх кнігарнях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.